

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
FİNANS BİLİM DALI

**MUHASEBE HİLE VE HATALARININ
ENGELLENMESİNDE BAĞIMSIZ DENETİM
FAALİYETLERİ VE BİR ANKET UYGULAMASI**
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan: **Serkan ERCİNLER**

İstanbul, 2014

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
FİNANS BİLİM DALI

**MUHASEBE HİLE VE HATALARININ
ENGELLENMESİNDE BAĞIMSIZ DENETİM
FAALİYETLERİ VE BİR ANKET UYGULAMASI**
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan:
Serkan ERCİNLER
Öğrenci No:
110714083

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Faruk DOĞAN

İstanbul, 2014

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Muhasebe Hile ve Hatalarının Engellenmesinde Bağımsız Denetim Faaliyetleri ve Bir Anket Uygulaması” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.05.05.2014

Aday: Serkan ERCİNER

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

09/04/2015

Enstitümüz *İşletme Yönetimi* Anabilim dalı *Finans* Programı yüksek lisans öğrencilerinden **110714083** numaralı **Serkan ERCİNLER**'in "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "**MUHASEBE HİLE VE HATALARININ ENGELLENMESİNDE BAĞIMSIZ DENETİM FAALİYETLERİ VE BİR ANKET UYGULAMASI**" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 25.03.2014 tarih ve 2014/08 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (5.9) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında ~~oyçokluğu~~/oybirliği ile **Kabul/Red** veya **Düzeltilme** kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. AHMET FARUK DOĞAN

ÜYE
PROF. DR. MEHMET FİKRET GEZGİN

ÜYE
PROF. DR. SUDİ APAK

Adı ve Soyadı : Serkan Ercinler

Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Ahmet Faruk Doğan

Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans, 2012

Alanı : Finans

Anahtar Kelimeler : Hile, Muhasebe Hataları, Bağımsız Denetim.

ÖZ

MUHASEBE HİLE VE HATALARININ ENGELLENMESİNDE BAĞIMSIZ DENETİM FAALİYETLERİ VE BİR ANKET UYGULAMASI

Bir ülkenin gelişmesinin bağlı olduğu unsurlardan biri de o ülkenin para ve sermaye piyasasında önemli bir yol katetmiş olmasıdır. Nitekim sermaye piyasaları aracılığıyla küçük yatırımlar büyük projelere dönüşebilmekte ve bunun ülke ekonomisine katkısı oldukça büyük bir seviyede olmaktadır. Finansal piyasaların gelişmesine paralel olarak yatırımcıların sadece evrensel bir dil olan Uluslararası Muhasebe Standartları ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'na değil, aynı zamanda doğru ve güvenilir bilgiye olan ihtiyaçları da artmıştır. Tüm bu ihtiyaçlar finansal tabloların dış denetimden geçmiş olmasını gerekli kılmıştır.

İşletme yönetimleri ya da işletme personelleri tarafından çeşitli nedenlerden dolayı hilelere başvurulmakta ve bu yatırımcı ilişkilerini, dolayısıyla finansal piyasaları olumsuz etkilemektedir. Hile, günümüzde işletmelerin kara deliği olarak adlandırılmaktadır. Birleşik Devletler'de yaşanmış olan Enron skandalı gibi muhasebe skandalları, hileli finansal raporlamanın finansal tablo kullanıcılarını yanıltmasının yıkıcı sonuçlarını göstermiştir.

Name and Surname : Serkan Ercinler

Supervisor : Asst.Assoc.Dr. Ahmet Faruk Doğan

Degree and Date : Master, 2012

Major : Finance

Key Words : Fraud, Accounting Mistakes, Independent Audit.

ABSTRACT

THE ACTIVITIES OF INDEPENDENT AUDIT FOR THE PREVENTION OF ACCOUNTING FRAUDS AND MISTAKES AND A SURVEY APPLICATION

One of the elements associated with development of a country is important progress on the Money and capital market of that country. As a matter of fact, minor investments may turn into major projects through the capital markets and this contributes in the country economy to a great extent. Requirements of investors not only for the International Accounting Standards and International Financial Reporting Standards, being a universal language, but also for accurate and reliable information increased in paralel with the development of the financial markets. All such requirements required financial statements to have undergone external audit.

Business managements or business personel apply to frauds for various reasons against the management affecting investor relations and thus financial markets adversely. Fraud is called as the black hole of businesses presently. The accounting scandals experienced in the United States such as Enron scandal indicated destructive results of fraudulent financial reporting misleading financial statement users.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM MUHASEBE HİLELERİ

1.1. Hile Kavramı.....	2
1.2. Hile Nedenleri ve Türleri.....	3
1.2.1. Çalışanlar Tarafından Yapılan Hileler	3
1.2.1.1. Çalışanlar Tarafından Yapılan Hilelerin Nedenleri.....	3
1.2.1.2. Hilenin Koşulları – Hile Üçgeni.....	4
1.2.2. Yönetim Tarafından Yapılan Hileler	7
1.3. Hile Yapanların Karakteristik Özellikleri.....	9

İKİNCİ BÖLÜM MUHASEBE HATALARI

2.1. Muhasebe Hataları ve Nedenleri.....	17
2.2. Muhasebe Hatalarının Çeşitleri	19
2.2.1. Matematiksel Hatalar	19
2.2.2. Kayıt Hataları	20
2.2.2.1. Rakam Hatası.....	20
2.2.2.2. Yanlış Hesaba Kaydetme	21
2.2.2.3. Hesabın Borç ve Alacak Tarafını Ters Kaydetme.....	22
2.2.2.4. Nakil Hataları	22
2.2.2.5. Unutma	23
2.2.2.6. Mükerrerlik.....	23

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YATIRIMCI İLİŞKİLERİ AÇISINDAN BAĞIMSIZ DENETİM

3.1. Sermaye Piyasalarında Ülke Ekonomisine Faydaları Açısından	
Güvenilir Bilgi İhtiyacı ve Kurumsal Yönetim	24
3.2. Bilgi Riski ve Sermaye Piyasalarında Bağımsız Denetim İhtiyacı.....	26
3.3. Bağımsız Denetimin Yararları	27
3.3.1. Denetlenen İşletmeye Yararları.....	27
3.3.2. Ekonominin Diğer Aktörlerine Yararları	28
3.4. Denetim Şirketlerinin Sorumlulukları	29
3.5. Muhasebe Skandalları ve Sarbanes-Oxley Yasası.....	31
3.5.1. Muhasebe Skandalları	31
3.5.2. Sarbanes Oxley Yasası (SOX) ve Denetim Sektörüne Etkileri	33
3.5.3. Sarbanes Oxley Yasası'nın Türkiye'ye Etkileri.....	35

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DENETİM

4.1. Muhasebe Denetimi Kavramı	38
4.2. Denetimin Özellikleri	38
4.3. Denetimin Türleri	40
4.3.1. Amaç Yönünden Denetim Türleri.....	40
4.3.1.1. Mali (Finansal) Tabloların Mali Denetimi	40
4.3.1.2. Uygunluk Denetimi	41
4.3.1.3. Faaliyet Denetimi	41
4.3.2. Kapsamına Göre Denetim Türleri.....	42
4.3.2.1. Sürekli Denetim (Dönem Sonu Denetimi)	42
4.3.2.2. Sınırlı Denetim (Ara Dönem Denetimi)	42
4.3.2.3. Özel Denetim.....	43
4.3.3. Yapılış Nedenine Göre Denetim Çeşitleri.....	43
4.3.3.1. Zorunlu Denetim	43
4.3.3.2. İsteğe Bağlı (İhtiyari) Denetim.....	45
4.3.4. Denetimi Yapan Denetçinin Statüsüne Göre Denetim Türü.....	45
4.3.4.1. Bağımsız Denetim	45
4.3.4.2. İç Denetim	45
4.3.4.3. Kamu Denetimi	46
4.4. Denetim Kanıtı.....	46
4.4.1. Denetim Kanıtı Kavramı	46
4.4.2. Denetim Kanıtının Yeterliliği	47
4.4.2.1. Önemlilik Unsuru	47
4.4.2.2. Risk Unsuru	48

4.4.2.3. Kanıtın Niteliği	48
4.4.2.4. Maliyet Unsuru	49
4.4.2.5. Ana Kütlenin Büyüklüğü ve Özelliği	49
4.4.3. Denetim Kanıtının Güvenirliği	50
4.4.3.1. Kanıtın Kaynağı.....	50
4.4.3.2. Kanıtın İlgili Olması.....	50
4.4.3.3. Kanıtın Elde Edildiği Zaman.....	51
4.4.3.4. Kanıtın Nesnelliği (Objektifliği)	51
4.4.4. Denetim Kanıt Türleri	51
4.4.4.1. Fiziksel Kanıtlar	52
4.4.4.2. Belgelenmiş Kanıtlar	52
4.4.4.3. Doğrulamalar	53
4.4.4.4. Görsel Kanıtlar	54
4.4.4.5. Sözlü Kanıtlar	54
4.4.4.6. Matematiksel Kanıtlar (Mekanik Doğruluk Kanıtları).....	54
4.4.4.7. Analitik Kanıtlar	54
4.4.4.8. Yazılı Bildirimler.....	55
4.4.4.9. Yönetim Doğruluk Bildirimi (Temsil Mektubu).....	55
4.4.4.10. Uzman Çalışmaları	56
4.5. Denetim Riski	56
4.5.1. Denetim Riski Kavramı.....	56
4.5.2. Denetim Riskinin Unsurları	57
4.5.2.1. Yapısal Risk.....	57
4.5.2.2. Kontrol Riski	57
4.5.2.3. Ortaya Çıkaramama Riski	58
4.5.3. Denetim Riskinin Ölçülmesi	58
4.6. Denetim Standartları	59
4.6.1. Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları (GAAS).....	61
4.6.1.1. Genel Standartlar	61
4.6.1.2. Çalışma Alanı Standardı.....	63
4.6.1.3. Raporlama Standartları.....	64
4.6.2. Uluslararası Denetim Standartları (IAS).....	65

BEŞİNCİ BÖLÜM

DENETİM ÇALIŞMALARINDA ANALİTİK İNCELEME

5.1. Analitik İnceleme Hakkında Genel Bilgiler	68
5.2. Analitik İncelemenin Amaçları.....	68
5.3. Analitik İnceleme Prosedürlerinin Türleri	69
5.3.1. İşletme Verileri ile Sektör Verilerinin Karşılaştırılması	70
5.3.2. İşletme Verileri ile Önceki Yıllara Ait Benzer Verilerin Karşılaştırılması..	70

5.3.3. İşletme Verileri ile İşletme Tarafından Belirlenmiş Beklenen Sonuçların Karşılaştırılması	71
5.3.4. İşletme Verileri ile Denetçi Tarafından Belirlenmiş Beklenen Sonuçların Karşılaştırılması	71
5.3.5. İşletme Verileri ile Finansal Olmayan Verilerin Ortaya Koyduğu Beklenen Sonuçların Karşılaştırılması	72
5.4. Kullanılan Teknikler	72
5.4.1. Karşılaştırmalı Mali Tablolar Analizi (Yatay Analiz)	72
5.4.2. Yüzde Yöntemi İle Analiz (Dikey Analiz)	73
5.4.3. Eğilim Yüzdelere Yöntemi İle Analiz (Trend Analizi)	74
5.4.4. Oran (Rasyo) Analizleri	75
5.4.4.1. Likitide Oranları	75
5.4.4.2. Mali Yapı Oranları	77
5.4.4.3. Faaliyet Oranları	77
5.4.4.4. Karlılık Oranları	79

ALTINCI BÖLÜM

İÇ KONTROL YAPISI VE DENETİM

6.1. İç Kontrol Kavramı ve Gerekliliği	81
6.2. İç Kontrol Sisteminin İşletmelere Faydaları	82
6.3. İç Kontrol Yapısının Unsurları	83
6.4. İç Kontrol ve Bağımsız Denetim İlişkisi	84
6.5. İç Kontrol Sisteminin Tanınmasında Yöntemler	85
6.5.1. Not Alma Yöntemi	86
6.5.2. Akış Şemaları Yöntemi	86
6.5.3. Anket Formu Uygulama Yöntemi	86

YEDİNCİ BÖLÜM

HESAPLARIN DENETİMİ

7.1. Denetimde Döngü Yaklaşımı ve İç Kontrolün Önemi	87
7.2. Kasa Hesabının Denetimi	88
7.2.1. Maddi Doğruluk Testleri	88
7.2.2. Değerleme	89
7.3. Bankalar ve Çekler Hesaplarının Denetimi	90
7.3.1. Maddi Doğruluk Testleri	90
7.3.2. Değerleme	91
7.4. Alacakların Denetimi	92
7.4.1. Maddi Doğruluk Testleri	92
7.4.2. Değerleme	93

7.5. Duran Varlıkların Denetimi	94
7.6. Stoklar ve Satışların Maliyetinin Denetimi	96
7.6.1. Maddi Doğruluk Testleri.....	96
7.6.2. Maliyet Hesaplarının Denetimi	98
7.6.3. Değerleme	98
7.7. Borçların Denetimi	99
7.7.1. Ticari Borçların Denetimi	99
7.7.2. Finansal Borçların Denetimi	100
7.8. Gelir – Gider Hesaplarının Denetimi.....	101
7.8.1. Satışların Denetimi.....	101
7.8.2. Faaliyet Giderlerinin Denetimi	102
7.8.3. Diğer Gelir ve Giderlerin Denetimi	103

SEKİZİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE HİLE-DENETİM İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ANKET ÇALIŞMASI

8.1. Araştırmanın Amacı.....	105
8.2. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi	105
8.3. Katılımcıların Kişisel Profilleri	105
8.3.1. Katılımcıların Eğitim Düzeyi.....	105
8.3.2. Katılımcıların Deneyim Süreleri	106
8.3.3. Katılımcıların Çalışma Alanları	106
8.3.4. Katılımcı Bağımsız Denetçilerin Ünvanları.....	107
8.4. Genel Bulgular	107
8.4.1. Katılımcıların Türkiye'deki Hilelerin Yatırımcılara Olan Etkisi Üzerine Düşünceleri.....	107
8.4.2. Katılımcıların Türkiye'de Hilelerin Engellenmesinde Denetim Faaliyetlerinin Etkisi Üzerine Düşünceleri	108
8.4.3. Katılımcıların Türkiye'de Hile İle Mücadelede Mevzuatların Yeterlilikleri Üzerine Düşünceleri	109
8.4.4. Katılımcıların Türkiye'de Hile İle Mücadelede Mevzuatların Yeterlilikleri Üzerine Öncelik Sıralamaları	110
8.4.5. Katılımcıların Çeşitli Kurum Denetçilerinin Denetim Faaliyetlerindeki Yeterlilikleri İle İlgili Düşünceleri.....	111
8.4.6. Katılımcıların Türkiye'deki Bağımsız Denetçilerin Mesleki Bilgi ve Ahlakları Hakkındaki Düşünceleri.....	113
8.4.7. Katılımcıların Türkiye'deki Bağımsız Denetime Verilen Önem İle İlgili Düşünceleri	114
8.4.8. Katılımcıların Türkiye'deki Bağımsız Denetimin Sınırlandırılması İle İlgili Düşünceleri	115

8.4.9. Katılımcıların Türkiye’deki Bağımsız Denetim Faaliyetlerinin Standartlara Uygunluğu Hakkındaki Düşünceleri	116
SONUÇ	118
KAYNAKÇA	119
EKLER	
Ek-1: Araştırmada Kullanılan Anket Formu	124

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1. Hile Üçgeni	4
Tablo 2. Uluslararası Denetim Standartları.....	66
Tablo 3. Katılımcıların Eğitim Düzeyi.....	106
Tablo 4. Katılımcıların Deneyim Süresi	106
Tablo 5. Katılımcıların Çalışma Alanı	107
Tablo 6. Katılımcı Bağımsız Denetçilerin Sahip Oldukları Ünvanlar	107
Tablo 7. Katılımcıların Türkiye'deki Hilelerin Yatırımcılara Olan Etkisi Üzerine Düşünceleri.....	108
Tablo 8. Katılımcıların Türkiye'de Hilelerin Engellenmesinde Denetim Faaliyetlerinin Etkisi Üzerine Düşünceleri	109
Tablo 9. Katılımcıların Türkiye'de Hile İle Mücadelede Mevzuatların Yeterliliği Üzerine Düşünceleri	110
Tablo 10. Katılımcıların Türkiye'de Hile İle Mücadelede Mevzuatların Yeterlilikleri Üzerine Öncelik Sıralamaları	111
Tablo 11. Katılımcıların Çeşitli Kurum Denetçilerinin Denetim Faaliyetlerindeki Yeterlilikleri Üzerine Düşünceleri	112
Tablo 12. Katılımcıların Türkiye'de Bağımsız Denetçilerin Mesleki Bilgi ve Ahlakları Hakkındaki Düşünceleri.....	113
Tablo 13. Katılımcıların Bağımsız Denetime Verilen Önem İle İlgili Düşünceleri.....	114
Tablo 14. Katılımcıların Bağımsız Denetimin Sınırlandırılması İle İlgili Düşünceleri.....	115
Tablo 15. Katılımcıların Türkiye'de Bağımsız Denetim Faaliyetlerini Standartlar Açısından Değerlendirmeleri.....	116

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 1. Hile Yapanların Pozisyonlarına Göre Ortalama Zarar	10
Şekil 2. Hile Yapanların Pozisyonlarına Göre Olay Yüzdesi	10
Şekil 3. Hile Yapanların Sayısına Göre Ortalama Zarar	11
Şekil 4. Hile Yapanların Sayısına Göre Olay Yüzdesi	11
Şekil 5. Hile Yapanların Cinsiyetine Göre Ortalama Zarar.....	12
Şekil 6. Hile Yapanların Cinsiyetine Göre Olay Yüzdesi	12
Şekil 7. Hile Yapanların Yaş Aralığına Göre Ortalama Zarar	13
Şekil 8. Hile Yapanların Yaş Aralığına Göre Olay Yüzdesi	13
Şekil 9. Hile Yapanların Görev Süresine Göre Ortalama Zarar	14
Şekil 10. Hile Yapanların Görev Süresine Göre Olay Yüzdesi.....	14
Şekil 11. Hile Yapanların Eğitim Seviyesine Göre Ortalama Zarar.....	15
Şekil 12. Hile Yapanların Eğitim Seviyesine Göre Olay Yüzdesi	15
Şekil 13. Hile Yapanların Suç Geçmişine Göre Ortalama Olay.....	16

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACFE	: Association of Certified Fraud Examiners (Sertifikalı Hile Denetçileri Enstitüsü)
AICPA	: American Institute of Certified Public Accountant (Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü)
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
COSO	: Committee of Sponsoring Organizations of The Treadway Commission (Sponsor Örgütler Komisyonu)
GAAS	: Generally Accepted Auditing Standards (Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları)
IAS	: International Accounting Standards (Uluslararası Denetim Standartları)
IFAC	: International Federation of Accountants (Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu)
ISA	: International Standards of Auditing (Uluslararası Denetim Standartları)
KVYK	: Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar
LIFO	: Last-in-First-out (Son Giren İlk Çıkar)
MDV	: Maddi Duran Varlıklar
PCAOB	: Public Company Accounting Oversight Board (Kamu Gözetim Kurumu)
SAS	: Statement of Auditing Standards (Denetim Standartları Açıklamaları)
SOX	: Sarbanes – Oxley Yasası
SEC	: Securities and Exchange Commission (Amerikan Sermaye Piyasası Kurulu)
SMMM	: Serbest Muhasebeci Mali Müşavir
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TL	: Türk Lirası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
UDS	: Uluslararası Denetim Standartları

UFRS : Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
UVYK : Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar
YMM : Yeminli Mali Müşavir

GİRİŞ

Bağımsız dış denetim, finansal tabloların ve finansal tablolarla ilişkilendirilebilecek diğer tüm bilgi ve belgelerin, tarafsız dış denetçiler tarafından, muhasebenin genel standartları ve ilkelerine uygunluğunun ve bilgi ve belgelerin doğruluğunun incelenmesi ve denetim sonuçlarının denetim raporları aracılığı ile bilgi kullanıcılarına duyurulması sürecidir.

Şüphesiz ki, ekonomik hayatın gerek yerel boyutta gerekse de evrensel boyutta gün geçtikte gelişiyor olması beraberinde yatırımcılar ve kredi verenler gibi finansal tablo kullanıcılarının finansal tablo ve ilişkili bilgi ve belgelerin güvenilirliğine ve doğruluğuna olan inancının sağlanmış olması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Nitekim en gelişmiş ülkelerde bile işletme yönetimlerinin ya da işletme personellerinin finansal bilgiler üzerindeki hileleri finansal tablo kullanıcılarını oldukça kötü etkilemiş ve bu durum etkin bir bağımsız denetim faaliyetinin öneminin ve gerekliliğinin anlaşılmasında etkili olmuştur. Ülkemizde de denetim alanında ABD ve diğer gelişmiş ülkelere benzer gelişmeler göze çarpmaktadır.

Tezin çalışma konusu muhasebe hile ve hataları ile hilelerin engellenmesinde bağımsız denetim çalışmalarıdır. Çalışma sekiz bölümden oluşmaktadır. Birinci ve ikinci bölümlerde muhasebe hile ve hatalarına yer verilmiş, hilelerin nedenleri ve özellikleri gibi konularda açıklamalar yapılmıştır. Üçüncü bölümde bağımsız denetim, yatırımcı ilişkileri açısından irdelenmiştir. Dördüncü, beşinci ve altıncı bölümlerde, denetimin ve denetçilerin tanımları ve türleri, iç kontrol ve analitik incelemenin önemleri gibi konulara değinilmiştir. Yedinci bölümde, olası hile eylemlerine karşın finansal tablo hesap gruplarına uygulanabilecek denetim teknikleri hakkında bilgiler verilmiştir. Son bölümde ise ülkemizde denetim sektörü çalışanlarının, Türkiye'deki hilelerin engellenmesinde bağımsız denetim hakkındaki düşüncelerini konu edinen anket uygulaması yapılmıştır.

Birinci Bölüm

MUHASEBE HİLELERİ

1.1. Hile Kavramı

Hile, işletme ve diğer iş faaliyetleri de dahil olmak üzere hayatın tamamını kapsayan çok genel bir kavramdır.

Hile kavramı Türk Dil Kurumu tarafından “birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, dolap, oyun, ayak oyunu, alavere dalavere, desise, entrika” olarak tanımlanmaktadır.

Hile, bir kişinin veya kurumun varlığına el koyma veya haksız bir biçimde kullanması şeklinde tanımlanabilir. Bir diğer hile tanımı da; bir çalışanın çalıştığı işletmenin kaynaklarını ve varlıklarını kasıtlı olarak uygun olmayan bir biçimde kullanarak veya ele geçirerek haksız kazanç sağlamasıdır (Pehlivanlı, 2011; 3).

Sadece işletme varlıklarının çalınması değil, özellikle yatırımcılar ve vergi daireleri gibi bilgi kullanıcıların yanıltılması amacıyla yapılan finansal bilgiler üzerinde yasadışı düzenlemeler de hile kapsamına girmektedir. Genellikle yöneticiler tarafından gerçekleştirilen bu eylemlerde her ne kadar herhangi bir varlığın hırsızlık sonucu elde edilmesi söz konusu olmasa da bilgi kullanıcıların yanıltılması sonucunda yasalara uygun olmayan bir şekilde menfaat elde edilmesi söz konusudur.

Hile olarak adlandırılan bu yasadışı faaliyetlere yardımcı olanların ya da tepki göstermeyenlerin ve hile eylemlerini teşvik edici tutum sergileyenlerin bu davranışları da tıpkı hile sonucu menfaat sağlayan kişilerin davranışları gibi bir hile eylemi olarak değerlendirilmektedir.

1.2. Hile Nedenleri ve Türleri

1.2.1. Çalışanlar Tarafından Yapılan Hileler

1.2.1.1. Çalışanlar Tarafından Yapılan Hilelerin Nedenleri

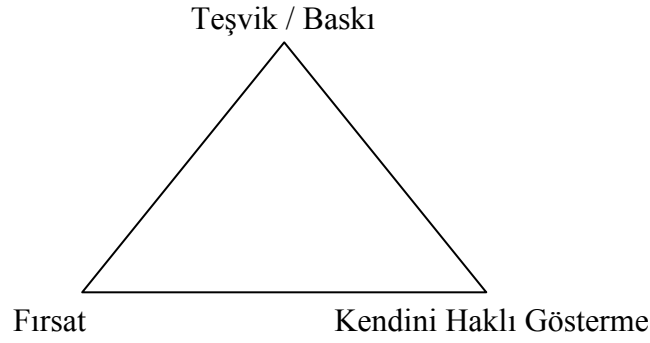
Suç biliminin konularından biri olan hile çeşitli nedenlerden dolayı görünümü ve makamı ne olursa olsun herkes tarafından yapılabilecek bir eylemdir. Hileyi kimin yaptığını tespit etmek genel yargılar ya da tahminlerden çok daha fazla profesyonelliği gerektirmektedir. Hileyi gerçekleştiren kişiler çeşitli eğitim düzeyine, yaş grubuna ve kültürel değere sahip olabilirler.

Çalışanlar tarafından yapılan hilelerde işletme yönetimleri hedeftedir. Bu hileler, hileli finansal raporlamadan daha çok işletme varlıklarının çalınması ya da usulsüz şekilde kullanılarak kişisel menfaat elde edilmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Çalışan kişi, şirkete ait nakit değerleri ya da sabit kıymetleri çalarak kendisine direkt olarak çıkar sağlayabileceği gibi üçüncü kişilere yarar sağlama yöntemiyle de çıkar sağlayabilmektedir. Örneğin, belli bir rüşvet ya da akrabalık ilişkileri nedeniyle satıcılardan yüksek bedelle mal alarak ya da alıcılara yüksek kalitede malı düşük bedelle satarak üçüncü kişiler vasıtasıyla çalışılan şirkete maddi zararlar verilmekte ve yine bu yöntemle kişisel kazanç sağlanabilmektedir. Çalışan kişilerin doğrudan hırsızlıkla şirket varlıklarına el koyması genellikle muhasebe kayıtlarında yapılan hileler ile kapatılmaya çalışılmakta ve bu hileler kayıt içi hileler olarak da adlandırılmaktadır. Rüşvet ve benzeri yöntemlerle müşteri ya da satıcılar gibi üçüncü kişiler vasıtasıyla elde edilen kazançlar ise muhasebe kayıtlarındaki usulsüzlüklerden daha çok kayıt dışı hilelere dayanmaktadır.

1.2.1.2. Hilenin Koşulları – Hile Üçgeni

Tablo 1. Hile Üçgeni

Hile üzerine çalışmalar yapan Cressey'in Hile Üçgeni hipotezine göre hile baskı, fırsat ve kendini haklı gösterme koşullarının beraberce var olduğu durumlarda meydana gelmektedir. Bu üç durumdan birinin bile bulunmaması durumunda hile eyleminin gerçekleşmesi çok mümkün olmayacaktır.

Baskı, hileye başvuran çalışanların, kendilerini hile yapmaya iten bir teşvik unsurunun olması durumudur. Çalışanlar, kendilerini çok çeşitli nedenlerden dolayı baskı altında hissedebilirler.

Bu baskılar genel olarak;

- Mali içerikli baskılar,
- Kötü alışkanlıktan doğan baskılar ve
- İşle ilgili baskılar

olarak sınıflandırılmaktadırlar (Terzi, 2012; 35).

Mali baskılar çalışanları en fazla baskı altında tutan kategoridir. Burada mali baskılardan kastedilen şeyin fakirlikle sınırlandırılmayacak olması önemli bir husustur. Nitekim, sadece sosyal imkanları yetersiz olan alt düzey çalışanlar değil, aynı zamanda müdür ve direktör makamlarında çalışan ve kazançları yüksek olan

Çalışanlar da belli dönemlerdeki mali ihtiyaçlarını yasa dışı menfaatlerle gidermek isteyebilirler. Ekonomik zorluk içerisinde olmayan kişilerin bile daha fazla kazanma ve daha iyi bir yaşam arzularından dolayı kendilerini mali baskı altında hissederek hileye başvurma olasılığı bulunmaktadır.

Kötü alışkanlıklardan doğan baskıların nedenlerini mali baskılardan ayırmak oldukça zordur. Kumarbaz, aşırı derecede alkol ya da uyuşturucu bağımlılığı olan kişilerin sahip olduğu bu kötü alışkanlıklarının beraberinde getirmiş olduğu kötü kişilik ya da psikolojik bozukluklarının yanı sıra bu bağımlılıkların neden olduğu mali ihtiyaçlar da bir hile nedeni olabilecektir.

İşle ilgili baskılarda genellikle işletme yönetimin kararlarına ve uygulamalarına yönelik bir tatminsizlik ve karşı koyma söz konusudur. Personelin hak ettiğinden daha düşük maaş aldığını ya da hak ettiği bir terfiyi almadığını düşünmesi gibi haksızlığa uğradığı düşüncesinde olması buna örnek olarak verilebilir.

Fırsat, yukarıda sayılan başlıca nedenlerden dolayı baskı altında hissedenden bir kişinin, kendisini hile yapmaya teşvik eden ve cesaretlendiren bir ortamın varlığını ifade etmektedir.

Fırsat unsuru, işletmelerin iç kontrol sistemlerinin ne kadar iyi tasarlanıp tasarlanmadığıyla ilgilidir. İşletme yönetimlerinin işletme organizasyonlarını görevler ayrılığı ilkesine göre tasarlamaları hile yapılma olasılığını oldukça azaltmaktadır. Hileler kendilerini en çok güven ortamında göstermektedir. Bundan dolayı, daha çok aile şirketleri ve küçük ölçekli şirketlerde görülen güvene dayalı yönetim modelinin iç kontrol sisteminin iyi işlediği bir modele ağır bastığı yönetimlerde çalışanlar hile yapma konusunda kendilerini daha cesaretlenmiş bulacaklardır. İşletme yönetimlerinin hile eylemlerine engel olabileceği tek unsur, fırsat unsudur. Bu nedenle, iç kontrol sistemlerinin yeterli olması işletmeler için bir sorumluluktur ve denetim ekiplerinin de denetim çalışmalarında üzerinde durdukları bir konudur.

İç kontrol sisteminin iç denetim ile arasındaki kavram farklılığının ortaya konulması diğer önemli bir husustur. İç denetim, iç kontrol sisteminin sadece bir unsurudur. İç denetim çalışmaları hilelerin engellenmesinde ve ortaya çıkartılmasında tek başına yeterli olmayacaktır.

Tutum, yakaladığı fırsatı değerlendirmek isteyen baskı altındaki bir kişinin yasa dışı eylemlerini kendince makul bir nedene dayandırma ihtiyacı hissetmesi durumudur. Bu unsurda, kendisini baskı altında hisseden ve imkan bulduğunda haksız menfaat elde eden kişi bu yasa dışılığını haklı bir gerekçeye dayandırarak kendisini vicdanen rahat ettirmesi söz konusudur.

Yaptıkları hileler sonucu yakalananların, kendilerini haklı gösterme gerekçelerinden bazılarını aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- Parayı borç almıştım, daha sonra ödeyecektim.
- Bu, işletmeye yaptıklarımın karşılığıdır.
- Bu olay sonucu hiç kimse incinmedi.
- Herkesten fazla ölçüde benim paraya ihtiyacım vardı.
- Bu parayı iyi bir amaç için almıştım.
- Yaptığımın suç olduğunu bilmiyordum.
- İşletmem bu sonucu hak etmişti.
- Bunu herkes yapıyor.
- İşletmemin vergi kaçırması nedeniyle zaten benim olan parayı geri aldım (Bozkurt, 2011; 123).

Yönetimin kontrollere ve etik davranışlara yönelik yaklaşımı çalışanların ve yöneticilerin varlık/mal hırsızlığını makul bulmalarına neden olabilir. Eğer yönetim ürünler için fazla para alarak veya aşırı baskılı satış taktikleri uygulayarak müşterileri kandırırsa, bu durumda çalışanlar masraf veya zaman raporlarında sahtekarlık yapmalarının kabul edilebilir bir şey olduğunu düşünebilirler (Arens, Elder ve Beasley. 2012; 362).

1.2.2. Yönetim Tarafından Yapılan Hileler

Yönetim hileleri, şirketin finansal raporlamalarında yasal olmayan düzenlemeler yapılarak şirketin finansal durumunun olduğundan daha iyi ya da daha kötü gösterilmesi suretiyle yatırımcılar, hissedarlar, kamu daireleri ve finansal kuruluşlar gibi bilgi kullanıcılarının aldatılması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Yönetim tarafından yapılan hileler, çalışanlar tarafından yapılan hilelere göre daha az görülen bir şey olsa da, bu hilelerin yıkıcı sonuçları diğerine göre oldukça fazladır. Enron skandalında tecrübe edildiği üzere, bu tür hilelerin sonucunda sadece şirketlerin çalışanları ya da hissedarları değil, sermaye piyasaları bir bütün olarak olumsuz etkilenmektedir.

Raporlama hileleri ile bilgi kullanıcılarının yanıltılması bilanço güzelleştirmesi ya da bilanço kötüleştirilmesi şeklinde olmaktadır. Bilanço güzelleştirmesinde şirketin mali durumunun dahi iyi gösterilmesi amacıyla işletmenin varlıkları ya da karının olduğundan daha yüksek gösterilmesini sağlayan müdahaleler söz konusu iken, bilanço kötüleştirmesindeki amaç tam tersidir.

İşletmenin kamuoyundaki imajını güçlendirmek için;

- Özellikle halka açık şirketlerin hisse fiyatlarının ya da hissedar sayısının artırılmasının,
- İhaleye girecek olan bir işletme tarafından ihalenin şartlarını sağlamak amacıyla cari oran gibi belli mali rasyoların tutturulmasının,
- İşletme birleşmeleri söz konusu olduğunda muhtemel ortakların kararlarının olumlu şekilde etkilemesinin,
- İşletmenin satılacak olması durumunda, daha kısa sürede alıcı bulunmasının ve satışın daha yüksek bedelle gerçekleştirilmesinin,
- Mali borçlanmanın daha kolay bir şekilde yapılmasının ve borç limitinin artırılması için banka gibi finansal kuruluşların kredi analizlerinin etkilenmesinin,
- Borsaya kote olmak gibi resmi başvurularda kanunların gerekli kıldığı bazı mali kriterlerin sağlanmasının ve

- Çok uluslu şirketlerin ülke temsilciliklerince, merkez ofisteki yöneticilerin tatmin edilmesinin amaçlanmış olması bilanço güzelleştirmesine örnek olarak verilebilir.

Finansal raporlama hileleri daha çok şirket yönetimlerince yapılan hilelerin kapsamında olsa da, bazı durumlarda yönetici mevkisindeki çalışanlarca da yapılabilmektedir ve çalışanların hedefinde her ne kadar işletme yönetimleri olsa da bu hilelerde bilgi kullanıcıları da etkilenmektedirler. Bazı işletmelerde, çalışanların performansını yüksek tutmak için prim ödemeleri uygulanmaktadır. Örneğin, belli satış miktarı ya da tutarına yönelik bir limit belirlenmekte ve bu limitin aşılması durumunda çalışanlara prim ödenmektedir. Bu durumda, çalışanlar satışların yüksek gösterilmesine yönelik hileli raporlama yapacak ve böylece daha fazla prim kazanabilecektir. Bu durum, çalışanlarına kardan pay ödeyen şirketler için de geçerlidir.

Çalışanlar tarafından yapılan hileli raporlamanın diğer bir nedeni de çalışanlara ulaşılması zor hedefler konulması ve bu hedeflere ulaşılabilmesi için baskıcı bir yönetim tarzının benimsenmiş olması ya da çalışanın işletme yönetimine kendisinin başarılı olduğu imajını vermeyi amaçlamasıdır. İşletme yönetimleri hedeflerini gerçekçi bir planlama ve bütçeleme sonrasında belirlemelidir.

Bilanço makyajı olarak da tanımlanan bilanço güzelleştirmesinde bilanço ya da gelir tablosu kalemlerinin bakiyesini etkileyecek kasıtlı yanlışlıklar ya da eksikliklere;

- Gelirler üzerinde artırıcı ya da giderler üzerinde azaltıcı oynamalar yapılarak şirket karının olduğundan daha yüksek gösterilmesi,
- Amortisman hesaplamalarının usule uygun yapılmaması suretiyle şirketin duran varlık net değerlerinin yüksek gösterilmesi,
- Sabit kıymetlerin yeniden değerlemesi sonucunda oluşan değer düşüklüğünün rapora yansıtılmayıp, değerleme öncesine ait bakiyelerin raporlarda gösterilmesi,
- Dava konusu olmuş bazı ticari alacakların şüpheli alacak olarak ayrılmayıp, şirketin tahsilat kabiliyetinin daha iyi durumda gösterilmesi,

- Konsinye malların şirketin kendi malları gibi gösterilmesi,
- Yangın ve doğal afet gibi sebeplerden dolayı stoklarda meydana gelen değer düşüklüğünün dipnotlara yansıtılmamış olması örnekleri verilebilir.

Bilançonun olduğundan daha kötü gösterilmesi suretiyle bilanço kötüleştirilmesi yapılarak çeşitli menfaatler sağlanmasına ise aşağıdaki örnekler verilebilir:

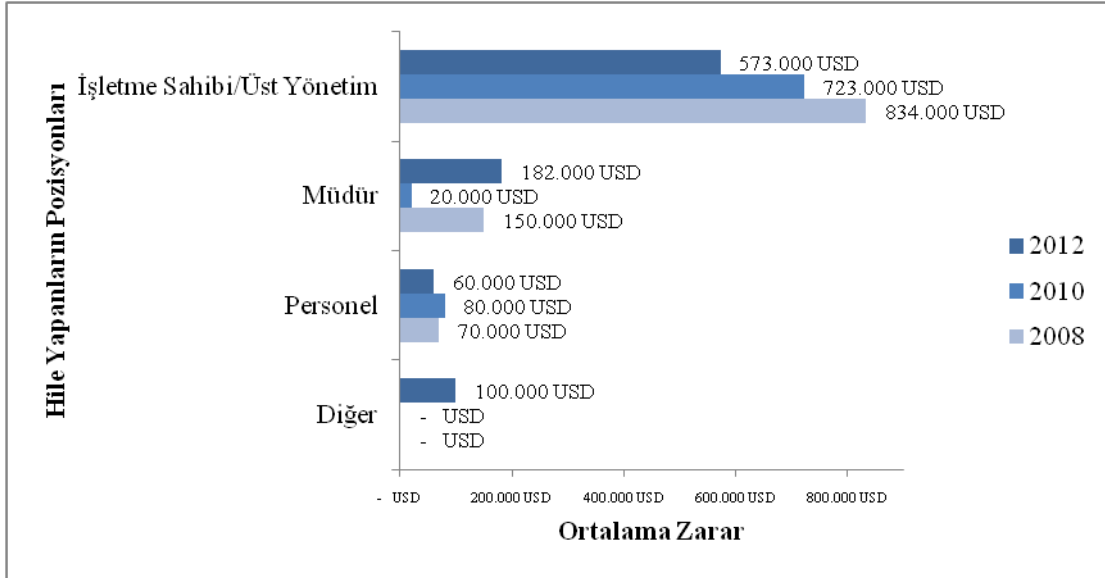
- Vergi ödenmemesini veya noksan ödenmesini sağlamak,
- Kar dağıtılmaması veya daha az kar dağıtılmasını sağlamak,
- Hisselerin borsa değerinin düşürülerek spekülasyon yapılması,
- Ayrılmak isteyen ortaklardan veya ölen ortakların mirasçılarından ortaklık paylarının ucuza alınmasını sağlamak,
- İşletmenin alacakları ile daha avantajlı anlaşmalar yapmak (konkordato anlaşması gibi) (Kirik, 2007; 61).

Bilançonun olduğundan daha iyi ya da daha kötü gösterilmesinin yöntemlerinden biri de sahte belge düzenlemektir. Örneğin, işletmeler karını daha yüksek göstermek istediklerinde sahte satış faturaları düzenleyerek satış tutarlarını artırmak ya da karını düşürmek istediklerinde sahte gider faturaları düzenleyerek gider tutarlarını artırmak suretiyle hile yapabilmektedirler.

1.3. Hile Yapanların Karakteristik Özellikleri

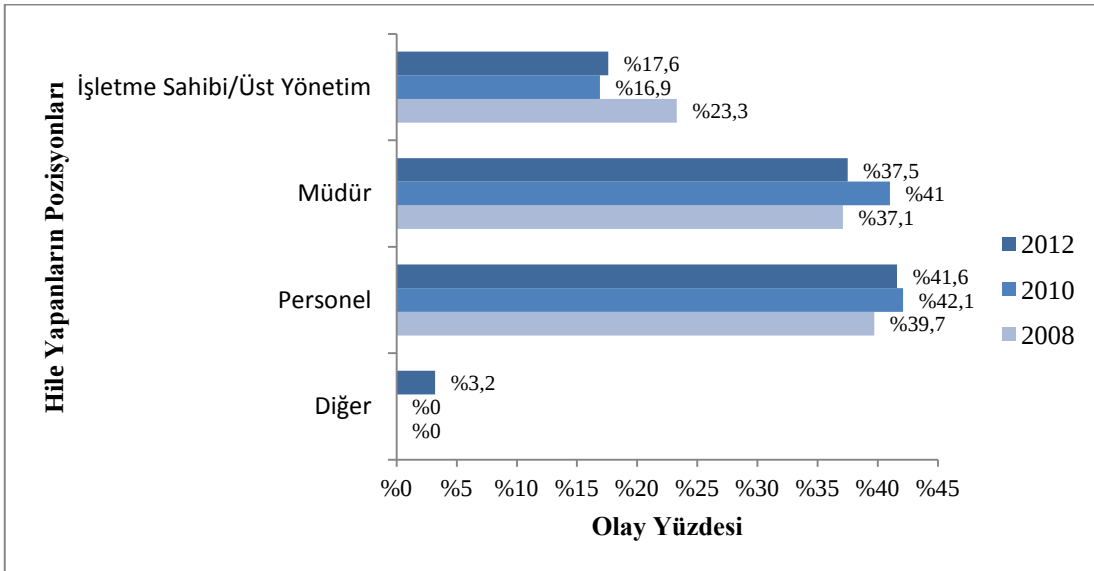
Hileye başvuran kişiler çeşitli makamlarda, sosyal ve kişisel özelliklerde olabilmektedir. Fırsata sahip olduklarında haksız kazanç elde etme potansiyeline sahip şirket çalışanları toplam çalışan sayısı içerisinde oransal olarak büyük bir yer tutmaktadır. Hileye karşı önlem almanın gereklerinden biri de hile yapanların karakteristik özellikleri hakkında bilgi sahibi olmaktır. Hile yapanların profilleri incelendiğinde, aşağıdaki genel bilgilere ulaşmak mümkündür:

Düşük makamlardaki kişilerin başvurduğu hile sayısı üst makamların hile sayısından daha fazladır; buna karşın üst makamlardaki personellerin yaptığı hilelerin verdiği zarar diğerlerine göre oldukça fazladır.

Şekil 1. Hile Yapanların Pozisyonlarına Göre Ortalama Zarar

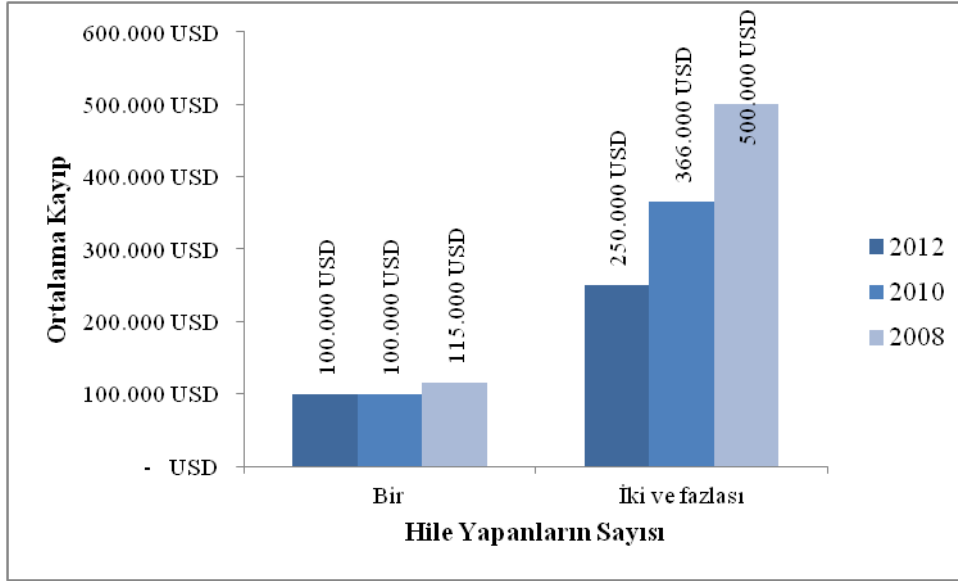
Kaynak: Report to the Nations on Occupational Fraud and Abuse, ACFE, 2012, s.145. 'den alındı.

Şekil 2. Hile Yapanların Pozisyonlarına Göre Olay Yüzdesi

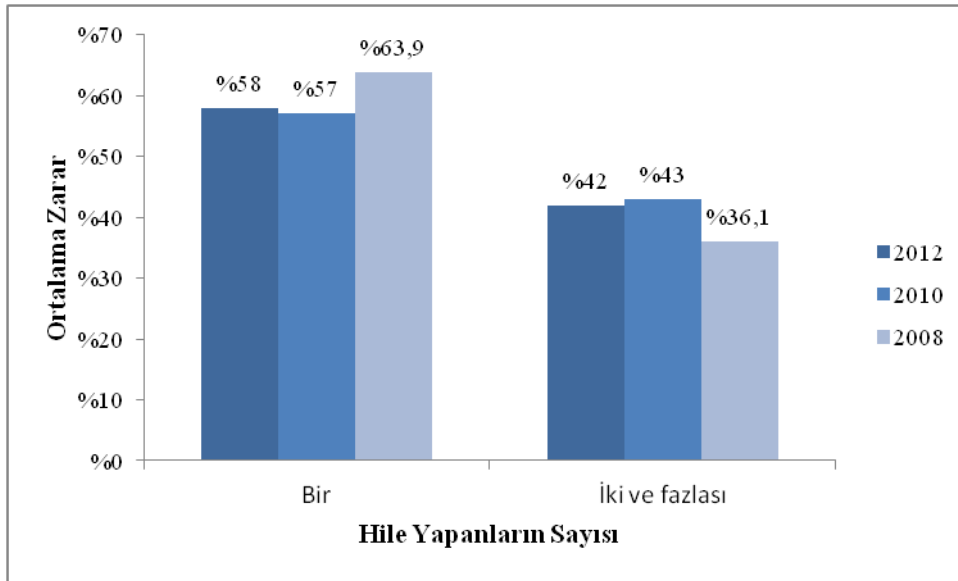
Kaynak: Report to the Nations on Occupational Fraud and Abuse, ACFE, 2012, s.143. 'den alındı.

Tek kişiyle yapılan hile sayısı iki veya daha fazla kişi tarafından yapılan hile sayısından daha fazladır fakat takım olarak yapılan hilelerin verdiği zarar diğer gruba göre çok daha fazladır.

Şekil 3. Hile Yapanların Sayısına Göre Ortalama Zarar

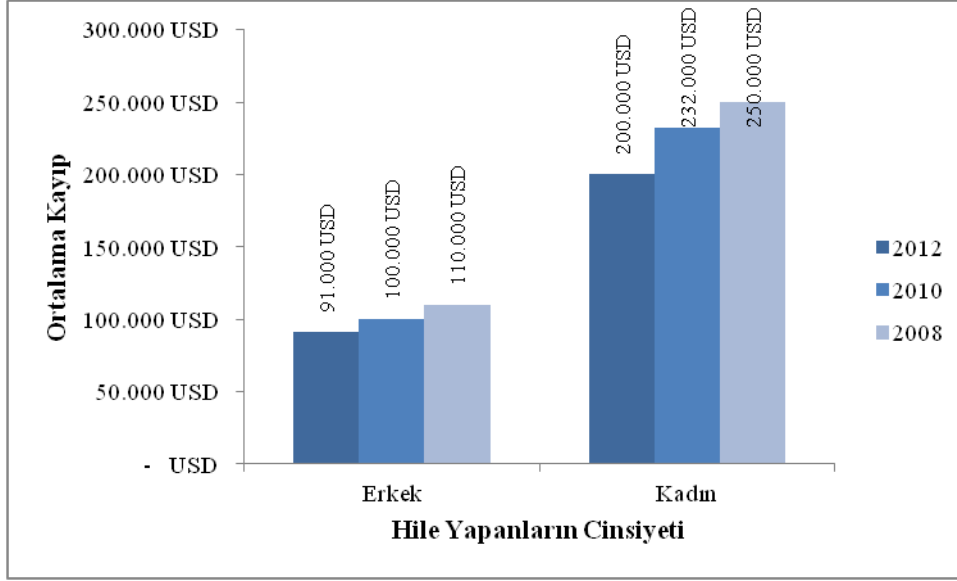
Kaynak: Report to the Nations on Occupational Fraud and Abuse, ACFE, 2012, s.160.'den alındı.

Şekil 4. Hile Yapanların Sayısına Göre Olay Yüzdesi

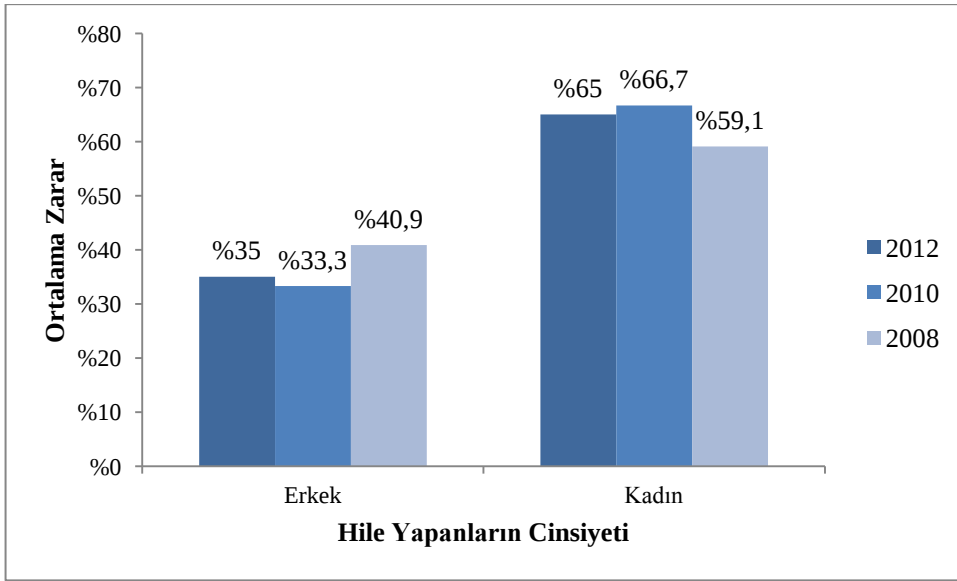
Kaynak: Report to the Nations on Occupational Fraud and Abuse, ACFE, 2012, s.159.'den alındı.

Son çalışmalar göstermiştir ki cinsiyet eşitliğinin iş hayatına en iyi yansıdığı ülkelerde bile kadınlar erkeklere oranla hileye daha fazla meyillidirler. Örneğin, Avrupa ülkelerinde erkek çalışanların hile oranı % 87,3 iken, bu oran kadınlarda % 16,3' tür. Bununla birlikte, erkek çalışanların yaptığı hilelerin zararları da, sayısal üstünlüğüne benzer olarak kadınların neden olduğu hilelere göre daha yüksektir.

Şekil 5. Hile Yapanların Cinsiyetine Göre Ortalama Zarar

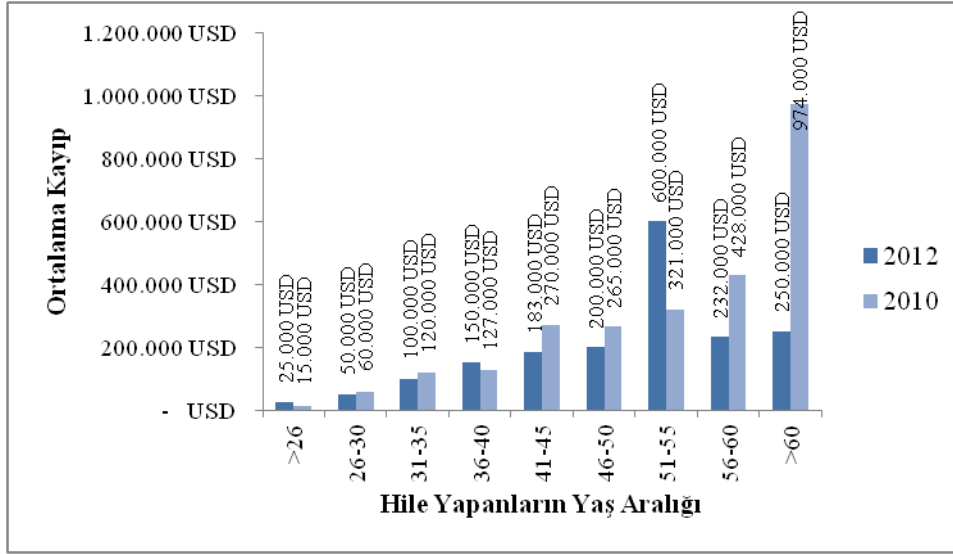
Kaynak: Report to the Nations on Occupational Fraud and Abuse, ACFE, 2012, s.169.'dan alındı.

Şekil 6. Hile Yapanların Cinsiyetine Göre Olay Yüzdesi

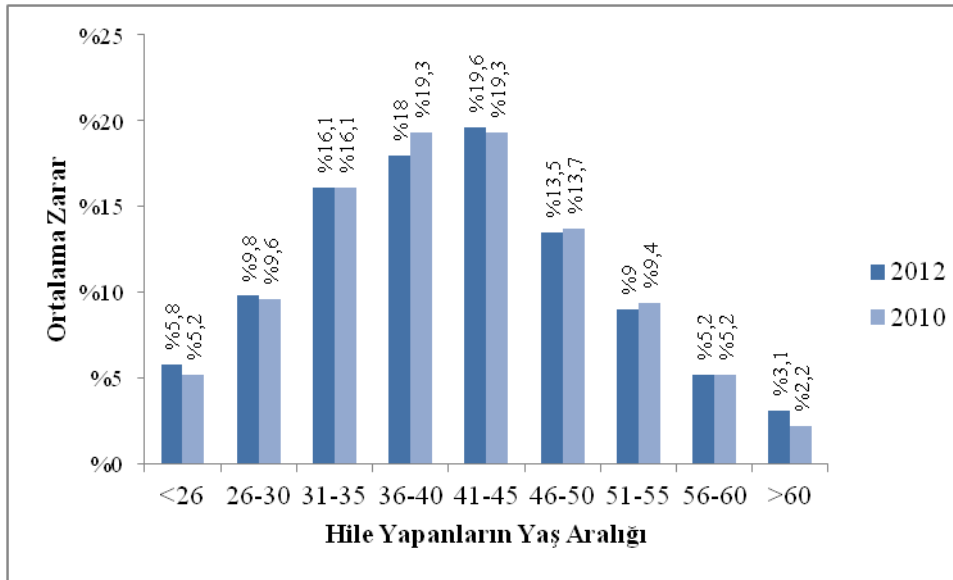
Kaynak: Report to the Nations on Occupational Fraud and Abuse, ACFE, 2012, s.165.'den alındı.

Yapılan araştırmalara göre 36-45 yaş aralığındaki kişiler hileye en fazla başvuran yaş aralığındaki kişilerdir. Yaptıkları hileler ile en fazla zararı verenler ise 60 üstü yaşındaki kişilerdir. Çalışanların yaşları arttıkça sahip oldukları deneyimlerin ve mevkilerin artıyor olmasının da bunda etkili olduğu düşünülmektedir.

Şekil 7. Hile Yapanların Yaş Aralığına Göre Ortalama Zarar

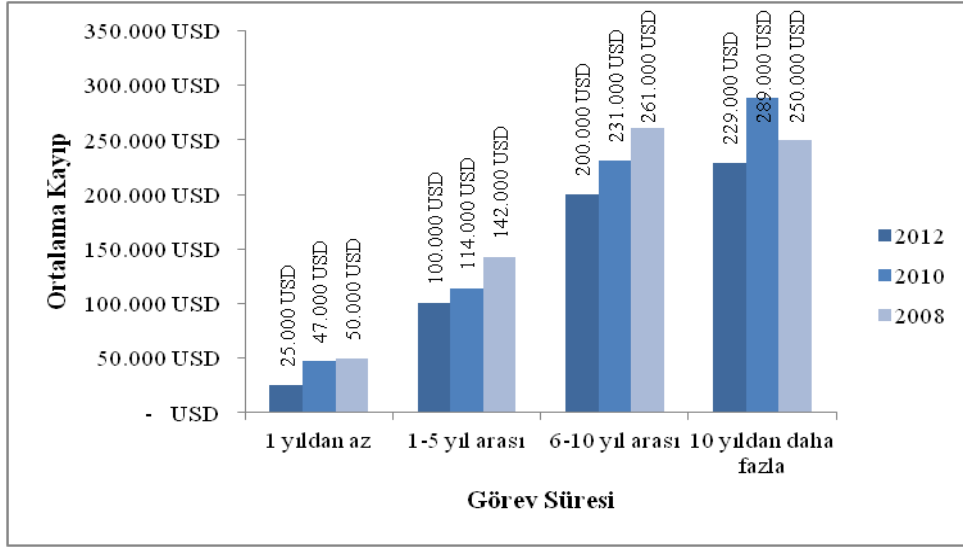
Kaynak: Report to the Nations on Occupational Fraud and Abuse, ACFE, 2012, s.175. 'den alındı.

Şekil 8. Hile Yapanların Yaş Aralığına Göre Olay Yüzdesi

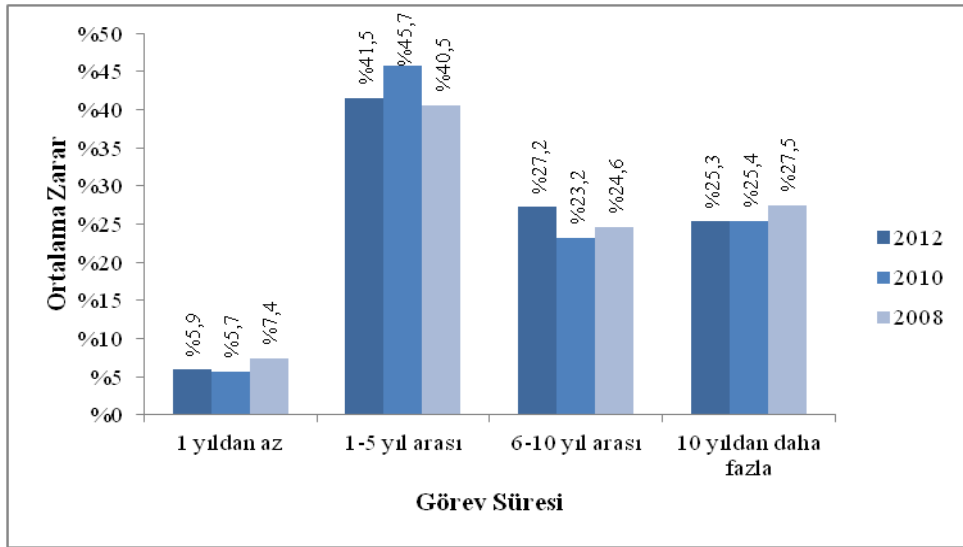
Kaynak: Report to the Nations on Occupational Fraud and Abuse, ACFE, 2012, s.174. 'den alındı.

Çalışanların görev süreleri dikkate alındığında 1-5 yıllık geçmişi olan kişiler hile yapmaya daha fazla meyilliyken, verilen zarar görev süresi uzamasına paralel olarak artmaktadır. Bunda şirkette uzun yıllar geçiren kişilerin çalıştıkları şirketlerde kariyerlerinin olması da etkilidir. Daha önce açıklandığı gibi yüksek makamlardaki kişilerin vermiş oldukları zararlar alt makamlara göre daha fazladır.

Şekil 9. Hile Yapanların Görev Süresine Göre Ortalama Zarar

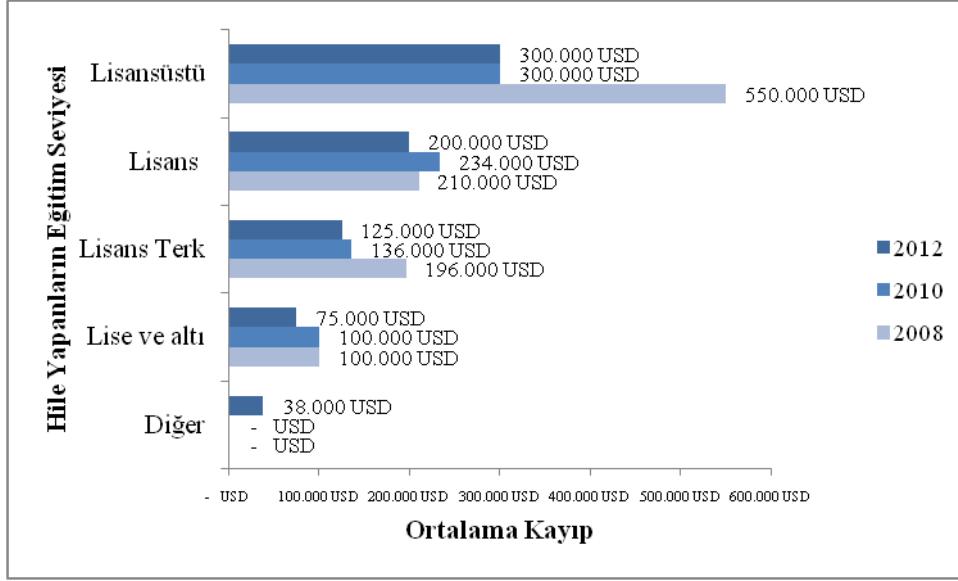
Kaynak: Report to the Nations on Occupational Fraud and Abuse, ACFE, 2012, s.181.'den alındı.

Şekil 10. Hile Yapanların Görev Süresine Göre Olay Yüzdesi

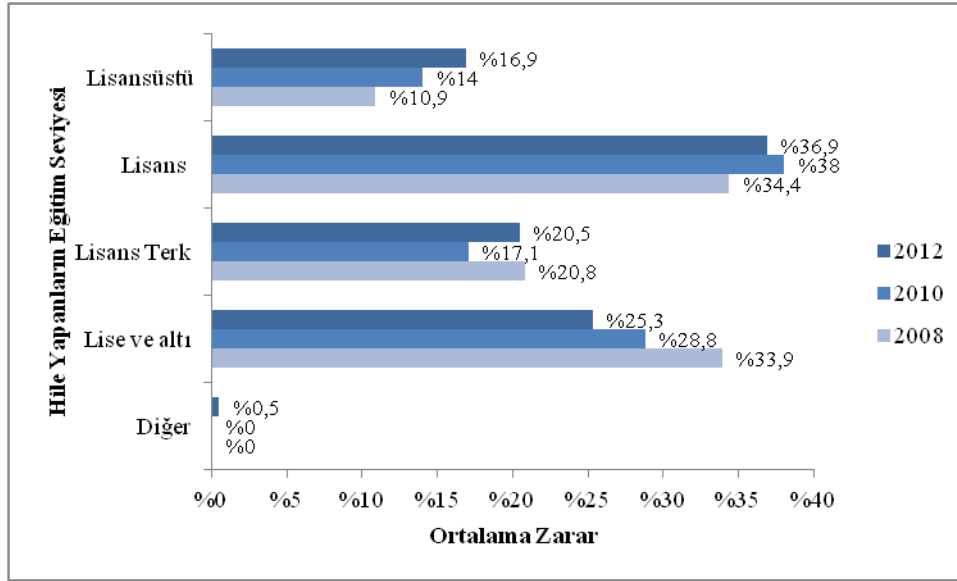
Kaynak: Report to the Nations on Occupational Fraud and Abuse, ACFE, 2012, s.178.'den alındı.

Hile yapanların eğitim düzeyleri değerlendirildiğinde orta öğrenim ve yüksek öğrenim oranlarında ciddi bir farklılığın olmadığı göze çarpsa da yüksek öğrenime sahip kişilerin kariyerlerinin daha iyi olması bu sınıftaki çalışanların yaptıkları hilenin zararlarının fazla olması sonucunu doğurduğu görülmektedir.

Şekil 11. Hile Yapanların Eğitim Seviyesine Göre Ortalama Zarar

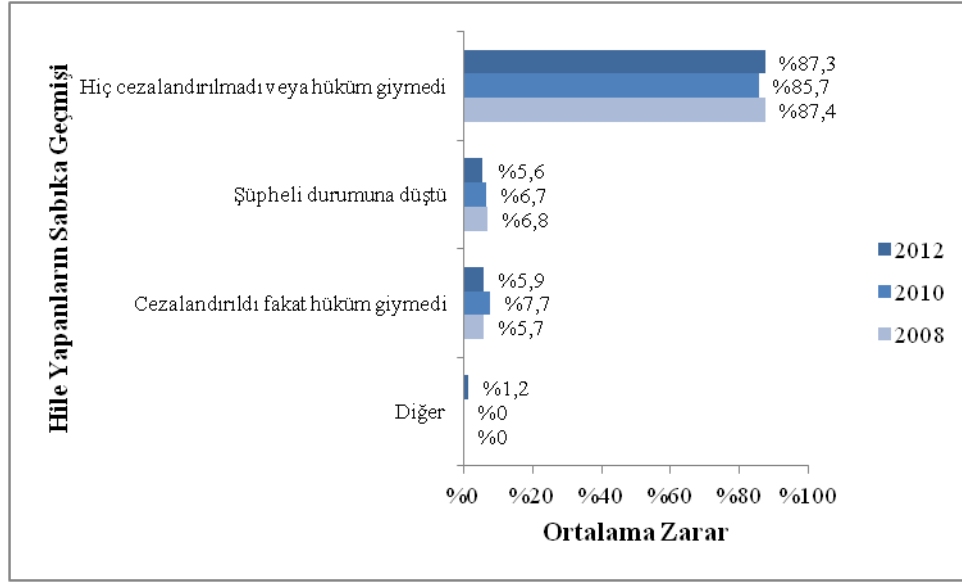
Kaynak: Report to the Nations on Occupational Fraud and Abuse, ACFE, 2012, s.186.'dan alındı.

Şekil 12. Hile Yapanların Eğitim Seviyesine Göre Olay Yüzdesi

Kaynak: Report to the Nations on Occupational Fraud and Abuse, ACFE, 2012, s.183.'den alındı.

Hile yapanların birçoğu daha önce hiç suç işlememiştir. Hile, daha çok güven ortamında yapılmaktadır; hile yapanlara duyulan bir güven vardır. Bu durum istatistiklere bariz şekilde yansımaktadır.

Şekil 13. Hile Yapanların Suç Geçmişine Göre Ortalama Olay

Kaynak: *Report to the Nations on Occupational Fraud and Abuse*, ACFE, 2012, s.201.'den alındı.

İkinci Bölüm

MUHASEBE HATALARI

2.1. Muhasebe Hataları ve Nedenleri

Hata, Türk Dil Kurumu sözlüğünde “istenmeyerek ve bilmeyerek yapılan yanlış, yanılma ve yanılğı” şeklinde tanımlanmıştır (Toroslu, 2012; 227). Muhasebe hataları, istem dışı olarak muhasebe işlemleri ya da dökümantasyonun mevzuatlara aykırı bir şekilde yapılmış olması ya da bunların bir gereklilik olduğu halde hiç yapılmamış olması şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Muhasebe hatalarının en temel nedenleri, deneyim ve tecrübe eksikliği, bilgi eksikliği, dikkat eksikliği ve ihmalkarlıktır.

İş hayatına yeni başlamış, daha çok yardımcı konumunda çalışan uzmanların deneyim eksikliklerinden dolayı hata yapmaları mümkündür. Fakat, uzun yıllar mesleğini yapmış olan ve hatta müdürlük ve direktörlük gibi mevkilerde çalışanlar dahi her ne kadar deneyim sahibi olsalar da belli konulardaki tecrübe eksikliklerinden dolayı hatalı işlemler yapabilirler. Bu durum özellikle istisnai durumların varlığı ya da iş çevresinin değişmesi ile ilgilidir. Örneğin, bir sanayi şirketinin muhasebe departmanında 10 senelik mesleki deneyime sahip bir kişi, bir faktoring ya da leasing şirketine geçiş yaptığında bu alanlardaki muhasebe işlemlerine yönelik bir tecrübe eksikliği olacaktır. Bu tür muhasebe hatalarının önüne geçmek için işletme yönetimleri başarılı bir insan kaynakları yönetimini gerçekleştirmiş olmalı ve istihdam ve terfi politikalarını liyakat usulüne göre belirlemiş olmalıdır.

Özellikle muhasebe ve finans alanlarındaki yasal düzenlemeler hızlı bir şekilde değişmekte ve yeni düzenlemeler söz konusu olmaktadır. Bu alanlarda çalışan kişiler yasal gelişmeleri düzenli olarak takip etmelidirler; aksi durumda bilgisizlikleri çalışmalarına hata olarak yansımaktadır. Mesleki kuruluşlar ve işletme yönetimleri meslek elemanlarına çeşitli bültenler göndererek onların yasal düzenlemeler hakkında farkındalıklarını artırabilirler. Fakat çoğu durumda yasal gelişmelerin takibi meslek elemanları için bir mesleki gerekliliktir.

Mesleki özen ve titizlik, muhasebe personelleri için, çalışmalarında yerine getirmeleri gereken bir standart haline gelmiştir. Muhasebe ve finans alanındaki çalışmalar özel bir titizliği ve düzenliliği gerekli kılmaktadır. Deneyim ve tecrübe sahibi personellerin dahi özen ve titizlikten uzak olması, çok fazla dökümantasyon ve işlem gerektiren ve belli dönemlerde yoğun mesai şeklinde gerçekleşen çalışmalarında hata yapma sonucunu beraberinde getirmektedir. Bunun yanında, maddi sorunları, sağlık problemleri ya da aile sorunları olan çalışanların bu sorunlarının neden olduğu dikkat eksikliği de muhasebe hatalarının diğer bir nedenidir.

Muhasebe hilesi kavramı, muhasebe hatası kavramı ile karıştırılmaktadır. Esasında iki fiil de hesap işleyişi ve kayıt düzeninin vergi ve muhasebe ilkelerine aykırı tutulması anlamına gelmektedir. Ancak hata ile hile arasında suçun manevi unsurunun oluşması bakımından farklılık bulunmaktadır. Esasında maddi unsur aynı olsa bile manevi unsurdaki farklılık bu iki fiili birbirinden ayırmaktadır. Vergi Usul Kanunu da hataları değil hileleri cezalandırmaktadır (Toroslu, 2012; 252).

Bir muhasebe hatası ile muhasebe hilesi arasındaki en belirgin çizgi, söz konusu yanlışlık ya da eksikliğin kasıtlı olarak yapılıp yapılmadığıdır. Fakat söz konusu kastın varlığını tespit etmek oldukça zordur. Yanlışlıkların bir hile mi yoksa hata mı olduğunun tespitinde genel kriterler olsa da bunlar kesin bir yargıya varılması için yetersizdir; fakat hile ihtimalinin göz önünde bulundurulması açısından önem arz etmektedir. Aşağıdaki durumlarda, yapılan yanlışlık ya da eksikliklerin hileli olma ihtimali bulunmaktadır:

- Olağanüstü durumlar dışında önemli düzensizlikler hile olarak kabul edilir (Toroslu, 2012; 228). Deneyim ve tecrübe sahibi personellerin muhasebenin temel ilkelerini bilmemeleri ve önemli bir yanlışlığa neden olacak bir hata yapma olasılıkları azdır. Örneğin, daha önce denetim firmasında çalışmış, Uluslararası Muhasebe Standartları hakkında mesleki donanımı sertifikalandırılmış bir mali işler direktörünün Maddi Duran Varlıklar Standardına göre faiz maliyetlerinin sabit kıymet maliyetlerine eklenmeyip dönem gideri olarak muhasebeleştirilmesinin zorunlu olması gibi çok genel bir kuralı bilmiyor olması çok olası değildir.

- Hata olduğu iddia edilen eylemin defalarca tekrarlanan uyarılara ve düzeltmelere rağmen sık bir şekilde devam ediyor olması şüphe uyandırmalıdır. Denetim ekibinin uyarılarına rağmen her raporlama döneminde faiz maliyetlerinin şirketin maddi duran varlıklarının maliyetine eklenmesi bu duruma örnek olarak verilebilir.

- Aynı nitelikteki hatanın çok fazla gerçekleştirilmiş olması da şüphe uyandıracak bir durumdur. Cari dönem giderlerinin düşük gösterilmesi amacıyla temel bir muhasebe ilkesi olan dönemsellik ilkesine aykırı olarak, önemli tutarda olmasa bile, cari döneme ait gidere konu olan fatura tutarlarının gider hesaplarına değil, gider tahakkuku hesaplarına kaydetme işleminin çok fazla miktarda yapılmasının normal karşılanması mümkün değildir. Nitekim, aylık ya da yıllık gibi uzun bir zaman diliminde aynı hatanın birçok kez tekrar edilme olasılığı düşüktür.

- Herhangi bir muhasebeci çift taraflı kayıt yönteminin karşılıklı kontrol mekanizmasından bir düzensizliğin mevcut olduğu otomatik olarak öğrendikten sonra bu hatayı maskelemek amacı ile telafi edici bir kayıt yapıldığı takdirde ortada iyi niyet bulunduğunu ileri sürmeye gerek yoktur. Muhasebecinin iyi niyeti bulunsa idi bunu düzeltme yoluna gitmesi gerekirdi oysa muhasebeci birinci yanlışlığı ikinci bir yanlışlıkla örtbas etmek istediğine göre hileli durumun varlığını kabul etmek zorunludur (Toroslu, 2012; 228).

2.2. Muhasebe Hatalarının Çeşitleri

2.2.1. Matematiksel Hatalar

Muhasebe kayıtlarının tutulması sırasında yapılan hesaplama işlemlerinde ortaya çıkan genellikle toplama ve çıkarma gibi matematik hataları olarak ifade edilmektedir.

Matematiksel hatalar genellikle fiş girişi sırasında ek belgelerin reeskont, faiz ve karşılık işlemlerinde meydana gelir. Matematiksel hatalar, dönem sonunda 10.200 TL tutarındaki genel yönetim giderleri bakiyesinin yanlışlıkla 10.450 TL olarak toplanması gibi hesap bakiyelerinin hesaplanmasında yanlışlık yapılması şeklinde ortaya çıkabilir.

2.2.2. Kayıt Hataları

2.2.2.1. Rakam Hatası

Belgelerde yer alan rakamların yanlışlama sonucu eksik ya da fazla yazılması sonucu oluşan hatalardır. Belgede yer alan rakamların yanlış görülmesi ya da rakamların kayıtlara geçirilirken rakamların yer değiştirmesi sonucu oluşur.

Örnek olarak, X işletmesi 20.03.2012 tarihinde Y işletmesine olan borcunu ödemek için 168.000 TL tutarında havale gerçekleştirdiğinde kayıtlara bu havalenin 186.000 TL olarak geçirilmesi verilebilir.

-----20.03.2012-----

320 SATICILAR	186.000
102 BANKALAR	186.000

Y İşletmesine ödemenin gerçekleştirilmesi

Muhasebe hatasının anlaşılmasından sonra düzeltme için aşağıdaki kaydın atılması gerekecektir:

-----23.03.2012-----

102 BANKALAR	186.000
320 SATICILAR	186.000

Düzeltilme kaydının yapılması

-----23.03.2012-----

320 SATICILAR	186.000
102 BANKALAR	186.000

Düzeltilme kaydının yapılması

2.2.2.2. Yanlış Hesaba Kaydetme

Muhasebe personellerinin mesleki konular ile ilgili bilgisizlik ya da dikkatsizliklerinden dolayı muhasebe işlemlerinin kayıtlara vergi kanunları, Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri ve tek düzen muhasebe sistemine uygun bir şekilde girilmemesi sonucunda oluşan hatalardır. Aynı şekilde, mali tablolarını Uluslararası Muhasebe Standartları ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartları kapsamında sunan bir işletmenin, raporundaki bazı kalemlerin bahsi geçen standartlara göre değil, vergi kanunlarına göre göstermesi de hatalı olacaktır.

Örneğin, işletme, bir personeline ihtiyacından dolayı 1.250 TL tutarına borç vermiştir ve aşağıdaki kayıtları girmiştir:

-----12.10.2012-----	
195 İŞ AVANSLARI	1.250
102 BANKALAR	1.250
Personele borç verilmesi	

Bu hesabın düzeltme kaydı şu şekilde olacaktır:

-----14.10.2012-----	
102 BANKALAR	1.250
195 İŞ AVANSLARI	1.250
Düzeltilme kaydının yapılması	

-----14.10.2012-----	
135 PERSONELDEN ALACAKLAR	1.250
102 BANKALAR	1.250
Personele borç verilmesi	

2.2.2.3. Hesabın Borç ve Alacak Tarafını Ters Kaydetme

Bu hatalar muhasebeleştirme sırasında borç ve alacağın karıştırılması şeklinde ortaya çıkar.

Örneğin: İşletme, 12.08.2012 tarihinde müşterisinden 3.000 TL tutarındaki alacaklarını konu edinen 3 ay vadeli bir senet almış ve aşağıdaki kaydı yapmıştır:

-----12.08.2012-----		
120 ALICILAR	6.000	
121 ALACAK SENETLERİ	6.000	
Müşterinden senet alınması		

Yukarıdaki yevmiye kaydında görüldüğü üzere, bir hata sonucunda işletme bir ekonomik olayı olması gerekenden ters şekilde kaydetmiştir. Bu durumda, hesapların ters kaydının yapılması tek başına yeterli olmayacak, ayrıca rakamların iki katına çıkarılması gerekecektir.

-----13.08.2012-----		
121 ALACAK SENETLERİ	3.000	
120 ALICILAR	3.000	
Düzeltilme kaydının yapılması		

2.2.2.4. Nakil Hataları

Muhasebe işlemlerine ait tutarların yevmiye defterinden defteri kebire nakil olurken yanlış bir şekilde kaydedilmesi şeklinde ortaya çıkar. Günümüzde muhasebe işlemleri bilgisayar ağırlıklı olarak yapıldığından dolayı karşımıza fazla çıkmayan bu hatalar daha çok manuel uygulanan muhasebe işlemlerinde görülmektedir.

2.2.2.5. Unutma

Herhangi bir işlemin muhasebe kaydının yapılmamasının söz konusu olduğu hatalardır.

Muhasebe kayıtlarının unutulması işletmenin kendi organizasyonu içerisinde yaptığı incelemeler ile meydana çıkartılabilmektedir. Örneğin, banka ekstrelerinin incelenmesi sonucunda banka hesabının kayıt edildiği muhasebe işlemlerinde herhangi bir unutma varsa ortaya çıkacaktır.

Unutma hatası denetçiler için çoğu zaman tehlikelidir, nitekim unutmaların hile mi yoksa bir hata mı olduğunu ayırt etmek kolay değildir. Bir ticaret işletmesinin satmış olduğu mala ait hasılat faturasını defterlere kaydetmemesi, unutmadan kaynaklanan bir muhasebe hatasıdır. Bu tür hataların tutarları işletmenin toplam cirosu içerisinde küçük bir rakam olarak ifade edilebiliyorsa, olayı hata olarak yorumlamam doğrudur. Ancak, söz konusu olayın tutarı büyük bir rakam ise bu olaydan şüphe etmek gerekir. Zira hile olma olasılığı yüksektir (Kirik, 2007; 48).

2.2.2.6. Mükerrerlik

Bir muhasebe işleminin birden fazla kaydedilmesi hatasıdır. Mükerrer kayıt hatası çoğu kez ödemesi sonradan yapılan muhasebe işlemlerinde belgenin aslı ile belgeli ödemeler sırasında mükerrer kayıtlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, su faturası ve telekomünikasyon faturası işletmeye ulaştığında tutarların gider olarak yazılmasının yanı sıra tutarların ödenmesinden sonra alınan makbuzların da gider olarak kaydedilmesi mükerrer kayıttır.

Üçüncü Bölüm

YATIRIM İLİŞKİLERİ AÇISINDAN BAĞIMSIZ DENETİM

3.1. Sermaye Piyasalarında Ülke Ekonomisine Faydaları Açısından Güvenilir Bilgi İhtiyacı ve Kurumsal Yönetim

Sanayi Devrimi sonrasında ekonomik, sosyal ve toplumsal hayatta hızlı değişim ve gelişmeler yaşanmıştır. Devrimin ekonomik hayatta ortaya çıkardığı en önemli değişim anonim ortaklıkların kurulması olmuştur. Anonim ortaklıkların en önemli özelliği, kuruluşları sırasında ya da kuruluşlarından sonra sermaye paylarını halka arz ederek, küçük tasarruf sahiplerinden, kurumsal yatırımcılara kadar çok çeşitli kesimlerden fon toplama imkanlarının bulunmasıdır. Dolayısıyla anonim ortaklıklar; yatırımcılardan, ortaklıkla ticari ilişkiye girecek olan kimselere, işçi ve memurdan devlete kadar pek çok kurum ve kişiden oluşan büyük bir sosyal topluluğu etkilemektedirler (Tüm ve Memiş, 2012; 52).

ABD, Almanya ve Japonya örneklerinde görüldüğü üzere, güçlü ekonomilerin çoğunda sermaye piyasaları gelişmiş düzeydedir ve bu gelişmiş piyasalarda şirket sermayeleri çok geniş bir kitlenin mülkiyetindedir. Bir ülkenin sermaye piyasasının iyi bir şekilde işlemesi kriterlerinden biri de bu piyasadaki bilgilerin anlaşılır bir şekilde tam olarak açıklanması ve güvenilir olmasıdır. Güvenilir bir sermaye piyasasının ülke ekonomilerine etkileri oldukça fazladır. Sermaye piyasalarında fon talep edenler (anonim ortaklıklar) ve fon arz edenler (yatırımcılar) karşılaşmakta ve yatırım ilişkilerinin avantajlarından faydalanmaktadırlar.

Sermaye piyasalarının gelişmiş olması hisseleri bu piyasanın borsalarında işlem gören şirketler için önemlidir. Bu piyasalarda şirketler büyük projelerinin finansmanını kolayca sağlamaktadırlar. Nitekim, Birleşik Devletler’deki çoğu küresel şirket, hızlı bir şekilde büyümeleri ve birer dünya markası olmalarını borsada hisselerini satın alarak şirketin ekonomik gücünü artıran hissedarlara borçludurlar. Ekonomik küreselleşmenin bir sonucu olarak yatırım ilişkileri uluslararası bir boyut kazanmıştır. Bundan dolayı, güvenilir bir sermaye piyasasında yabancı yatırımların da ekonomiye katkısı olacaktır.

İyi işleyen bir sermaye piyasasının yatırımcılar açısından da çok büyük önemi bulunmaktadır. Doğru yatırım kararları alabilen yatırımcılar, borsadaki şirketlerin hisselerini satın alarak bu şirketlerden aldıkları kar payları ile gelirlerini artırmaktadırlar. Böylece, sermaye mülkiyeti toplumun geniş tabanına yayılmış olmaktadır ve bu demokrasinin ekonomik boyutunu oluşturmaktadır. Ekonomide ulusal sınırların kalkmasının bir sonucu olarak, yatırımcılar çeşitli ülkelerin borsalarındaki şirket hisselerini alarak ekonomik imkanlarını artırmaktadırlar.

Tasarruf talep edenler, kendilerine ait finansal bilgilerini tasarruf arz edenler ve diğer bilgi kullanıcılarına kamuyu aydınlatma platformlarında ulaştırırlar ve yatırıma yönelik kararlar bu finansal bilgiler üzerinden yapılan planlamalar sonucunda alınır. Bundan dolayı, yatırımcıların sürekli bir bilgi akışına ihtiyacı bulunmaktadır. Hisseleri borsalarda işlem gören şirketler, bilgi kullanıcıları ile olan ilişkilerini kurumsal yönetim ilkelerinin gerekli kıldığı şekilde yürütmek zorundadır.

Kurumsal yönetim, sürdürülebilir bir şekilde değer yaratma ve uzun vadede şirketin sürekliliğini sağlama amaçları doğrultusunda şirket faaliyetleri yürütülürken; yönetim kurulu, üst yönetim, hissedarlar ve diğer paydaşlarla olan ilişkilerin, bunların rol ve sorumluluklarının şeffaflık, adillik, hesap verilebilirlik ve sorumluluk ilkeleri esas alınarak en uygun şekilde tasarlandığı, yönetim ve denetim fonksiyonlarının birbirinden ayrıldığı, hissedarların çıkarları korunurken diğer ilgili paydaşların hak ve menfaatlerine de saygı gösterildiği, iyi şirket yönetimi biçimidir (Alp ve Kılıç, 2014; 37).

Hisseleri halka arz edilmiş olan anonim şirketlerin yayınlamış oldukları mali tabloların güvenilir olması sermaye piyasaların işleyişi için son derece önemlidir. Son yıllarda yaşanan Enron gibi muhasebe skandallarında tecrübe edildiği üzere, yatırımcının kendisinin aldatıldığını öğrenmesi sermaye piyasalarının olumsuz etkilenmesine, yatırımların azalmasına ve doğal olarak ülke ekonomisinin zarar görmesine neden olacaktır. Çünkü bu tür skandallar sonucunda sadece hileye maruz kalan şirket çalışanları ya da hissedarları değil, sermaye piyasaları bir bütün olarak etkilenmektedir. Bu nedenle, şirketlerin kamuyu aydınlatma platformlarında yer alan bilgileri kurumsal yönetim genel prensiplerine uygun, yani şeffaf olmalıdır.

Kurumsal yönetimin dayandığı şeffaflık ilkesi (transparency) ilkesi, öncelikle; şirket ile ilgili her türlü finansal ve finansal olmayan bilgilerin şirketin hissedarlarına ve diğer tüm paydaşlarına zamanında, doğru, tam, eksiksiz, anlaşılabilir, analiz edilebilir, düşük maliyetle ve kolayca erişilebilir bir şekilde sunulmayı gerektirir. Şeffaflık ilkesi çerçevesinde paydaşlara açıklanması gereken bilgilerde belirleyici unsur ise “önemlilik” ölçütüdür. (Alp ve Kılıç, 2014; 37). Uluslararası Denetim Standartlarına göre, bir bilginin önemli olmasının kriteri, o bilginin yatırımcı kararlarını etkiliyor olmasıdır. Eğer bir bilgi yatırımcının kararlarına etki edebilecek bir boyutta ise, söz konusu bilginin önemli olduğu kabul edilir.

3.2. Bilgi Riski ve Sermaye Piyasalarında Bağımsız Denetim İhtiyacı

Bilgi kullanıcıları ve halka açık şirketlerin karşılaştıkları sermaye piyasalarında, bilgi kullanıcılar, sağlıklı kararlar alabilmek için kendilerine sunulan finansal bilgilerin doğruluğuna kanaat getirme ihtiyacı hissederler. Güven duyulmayan piyasaların istenilen düzeyde olmasının imkansız olmasının yanı sıra hileli raporlamaların neden olduğu zararlar da bilgi kullanıcılarını ve piyasaları oldukça olumsuz etkilemektedir.

Bilgi kullanıcıları ile şirket yönetimleri arasında bir çıkar çatışması söz konusu olabilir. Özellikle yatırımcılar, sermaye piyasalarının kendilerine sunmuş olduğu imkanlardan yararlanmak için hisse senedi alırlarken, işletme yönetimleri daha fazla hisse senedi satmak için mali tablolarında oynamalar yaparak şirketin durumunun olduğundan daha iyi gösterilmesini amaçlamış olabilirler. Bu ihtimalin varlığı düşünüldüğünde, kamuyu aydınlatma platformlarında yayınlanan mali tabloların işletme yönetimleri tarafından hazırlanıyor olması bilgi riskini beraberinde getirmektedir. Buna karşın, bilgi kullanıcıları, muhasebe ve finans alanlarında mesleki bilgi ve tecrübelerine sahip olsalar ve hatta kendilerine şirket merkezlerinde şirket kayıtlarını incelenme imkanı verilmiş olsa bile şirketlerin büyümesinin bir sonucu olarak işlemlerin sayısının fazlalığı ve karmaşıklığından dolayı şirkete ait mali tablolarda yer alan bilgilerin doğruluğuna yönelik bir sonucuna ulaşmaları

oldukça zordur. Bundan dolayı, bilgi kullanıcıları mali tabloların mesleki donanımına sahip bağımsız uzmanlarca denetlenmesine ihtiyaç duymaktadırlar.

Bağımsız dış denetçiler kurumsal yönetimin olmazsa olmaz unsurlarından biri olarak firmaların finansal tablolarının ve raporlarının gerçeği yansıtır yansıtmadığı konusunda bir güvence vererek gerek hissedarlara, gerek kurumsal yatırımcılara gerekse düzenleyici ve denetleyici otoritelere bilgi sağlamaktadır. Hatta birçok ülkede kurumsal yönetim düzenlemelerinde bağımsız denetçilerle firmalar arasında ilişkiler detaylı olarak kurallara bağlanmakta ve firma faaliyet sonuçlarının gerçeğe uygun bir şekilde raporlanmasında firma yönetim kurulu, üst yönetimi ve bağımsız dış denetim kuruluşlarına önemli sorumluluklar yüklenmektedir (Özbek, 2012; 190).

Bağımsız denetim faaliyetleri ile işletme yönetimlerine de bir güvence hizmeti verilmiş olmaktadır. Şirketlerin iç denetim birimlerinin çalışanlar tarafından yapılan hileleri ortaya çıkarması noktasında bazı eksiklikler ya da şirketlerin iç kontrol sistemlerinde aksaklıklar olabilir. Şirket kayıtlarının bağımsız denetçiler tarafından denetlenmesi çalışanlar tarafından yapılan hilelerin engellenmesi ve ortaya çıkartılmasında şirket yönetimlerine oldukça faydalıdır.

3.3. Bağımsız Denetimin Yararları

3.3.1. Denetlenen İşletmeye Yararları

- Bağımsız denetçiler tarafından denetlenen mali tablolar güvenilir ve doğrudur. Bu sadece yatırımcılar için değil, aynı zamanda işletme ortakları ve yöneticileri için de faydalıdır. Mali tablolarını inceleyen işletme ortakları ve yöneticilerin, mali analizleri yaparak işletmenin geleceği için gerekli olan yeni projelerin hayata geçirilmesi ve geçmişteki hatalar ve eksiklerin tespit edilmesi ve tekrarlanmaması için gerekli adımları atmasını sağlar.

- Mali tabloları, bağımsız bir dış denetçi tarafından denetlenmiş olan şirketler, gerek alım-satım ilişkisinde bulundukları şirketler açısından ve gerekse ilişkide bulunacakları para ve sermaye piyasası kuruluşları açısından yapılan değerlendirmelerde önemli avantajlar sağlamaktadırlar. Çünkü bağımsız dış

denetimden geçmiş ve mali tabloları tasdik edilmiş bir şirket denetim raporunda belirtilen şartlar ve kayıtlar çerçevesinde güvenilir ve tercih edilir bir şirkettir (Özyürek, 2012). Günümüzde, uluslararası alanlarda ihalelere katılmak isteyen ya da yabancı ortaklarla iş yapma eğilimde olan işletmeler için bağımsız denetim raporu yasal olarak bir zorunluluk olmadığı durumlarda bile talep edilir olmuştur.

- Bağımsız denetime tabi olmak, yurtiçi ve yurtdışındaki finansal kuruluşlardan kredi alma imkanlarını artırır. Denetimden geçmiş mali tabloların UFRS'ye göre hazırlanmış olması, yurtdışı finansal kuruluşlara mali tabloları değerlendirmesinde yardımcı olur.

- Bağımsız denetim, işletme çalışanlarınca yapılacak olan hile eylemlerine karşı caydırıcılık işlevini görerek şirket ortaklarının haklarını ve varlıklarının korunmasını sağlar. Ayrıca, bağımsız denetim faaliyetleri ile işletmelerin iç kontrol yapısındaki eksiklikleri ortaya çıkartarak işletmelerin gerekli çalışmaları yaparak hile eylemlerine karşın gerekli önlemleri almasını temin eder.

- Muhasebe hatalarının ortaya çıkartılmasını ve düzeltmelerin yapılmasını sağlar (Toroslu, 2012; 83).

- İşletmenin vergi daireleri, SPK ve BDDK gibi kamu daireleri ile olan ilişkilerinde kolaylık sağlar; bu otoritelerin işletmenin mali tablolarına olan güveni diğer işletmelere göre daha fazladır.

- Bağımsız dış denetim, işletme üst yönetimi ve yönetim kuruluna, kendilerinin işletme dışına ve özellikle şirket genel kuruluna karşı, yasalara, yönetmeliklere uygun davrandıkları, kendi faaliyetlerini hiç saklamadan, değiştirmeden ve süslemeden sundukları konusunda bir hakemlik kurumu olarak doğmakta, onların hesap verebilme imkanlarını kolaylaştırmaktadır. Bağımsız dış denetim raporları sayesinde yönetimde görev alanlar hesap verme konusunda sorumlu oldukları taraflara karşı üçüncü ancak ehil kişi olarak bağımsız denetçinin de görüşünün alarak kendilerini aklama olanağı bulunmaktadır (Kaval, 2008; 6).

3.3.2. Ekonominin Diğer Aktörlerine Yararları

- İşletmeye kredi veren finansal kuruluşların kredi riskini azaltarak ödeme güçlüğü çekecek olan işletmelere kredi verilmesini engeller.

- İşletmenin ticari ilişki kurduğu diğer işletmelerle ilişkilerine güven verir. İşletme birleşmelerinde, alım-satımlarında veya iş ortaklıklarında bağımsız denetim raporu talep edilir hale gelmiştir. Ayrıca, işletmenin müşterilerine ve uzun vadeli çalışma prensibiyle yönetilen satıcı konumundaki firmalara işletmenin sürekliliği konusunda güvence verir; denetlenen işletmenin karlılığı, faaliyetlerinin verimliliği ve finansal yapısının durumu hakkında güvenilir bilgiler sağlar.

- Denetimden geçmiş mali tablolar yatırımcıların ve yatırım yapma planı yapan kişilerin yatırım kararlarında yardımcı olur.

- Bağımsız denetçiler, denetim görüşlerini Uluslararası Muhasebe Standartları ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'na göre hazırlanmış mali tablolar üzerinde oluştururlar, bu da dolaylı olarak denetimin faydalarından biri olmasını sağlayacaktır. Özyürek'e (2012; 102) göre, şirketler açısından farklı muhasebe uygulamalarından doğan ek maliyetler ortadan kalkacak. Yurtdışı iştirakleri bulunan veya yurtdışı bir ana ortaklığın iştiraki konumundaki şirketlerin konsolide mali tablolarını düzeltme gerekliliği ortadan kalkacak. Yatırımcılar ve borç verenler açısından yatırımların taşıdığı riskler nedeniyle artan yüksek faiz maliyetleri azalacak. Uluslararası piyasalardan fon toplamayı veya borçlanmayı amaçlayan şirketlerin mali tablolarını ilgili ülke uygulamasına dönüştürme zorunlulukları azalacak. Çokuluslu şirketlerin mali tablolarının konsolidasyonu, uluslararası faaliyetlerin performansının değerlendirilmesinde fayda sağlayacak. Ekonomik işbirlikleri oluşturma çabalarında önemli bir engel ortadan kalkmış olacaktır.

- Finansal piyasalarda fon talep edenler ile fon arz edenler arasında güven çerçevesinde kurulan ilişkiler, piyasaların gelişmesini, işletmelerin kapasitelerinin ve üretimlerinin artmasını, daha büyük projelerin planlanmasını ve dolayısıyla istihdamın artmasını sağlayacaktır. Buna paralel olarak, devletin vergi gelirlerinin artması, iyi bir maliye yönetimin olduğu durumlarda sosyal refahın iyileşmesi sonucunu beraberinde getirecektir.

3.4. Denetim Şirketlerinin Sorumlulukları

Denetçinin sorumluluğu, müşteri işletme yönetimi tarafından sunulan finansal tabloların hata, hile ve usulsüzlükten kaynaklanan önemli yanlışlıkları içermediği

konusunda makul ölçüde güvenilir bir denetçi görüşüne ulaşabilmek amacıyla denetim çalışmasını planlamak ve yürütmektir. Finansal tablolardaki yanlışlıkların önemli sayılabilmesi için, düzeltilmemiş hata, hile ve aksaklıklar toplamının finansal tabloları okuyan basiretli bir kullanıcının kararını etkiliyor ya da değiştiriyor olması gerekir (Güredin, 2010; 131).

Finansal tablolar üzerinde yapılan hata ve hilelerin hem işletme yönetimleri hem de işletme çalışanları tarafından yapılabilecek olması denetçinin sorumluluğu açısından önemlidir. Bağımsız denetçiler, sadece işletme yönetiminin bilgi kullanıcılarını aldatması olasılığını değil, aynı zamanda işletme çalışanlarının işletme yönetimlerini hedef alan hilelerini de göz önünde bulundurlar.

Bağımsız denetçilerden denetlenen dönemde oluşan tüm muhasebe hareketlerini % 100 incelemeleri beklenemez. Denetçi, kendisinin belirleyeceği bir sayıda ve önemlilikte belge ve kayıtları inceleyerek genel bir görüşe ulaşır. Denetim raporunda varılan sonuç, denetçinin görüşünü yansıtır. Bu ise hiçbir zaman mali tabloları kullananlar tarafından % 100 güvenilirlik anlamında algılanamaz. Denetçi garanti veren kişi konumunda değildir. Denetçinin her zaman yanılma ve yanıltılma olasılığı vardır (Bozkurt, 2010; 32).

Denetçi denetime başlamadan önce şirketin iç kontrol sistemini ve risk alanlarını araştırıp, denetim plan ve programını buna göre yapacaktır. Bu kapsamda, diğer denetim elemanları (iç denetim ve şirket denetim komitesi üyeleri) görüşecek, işletmenin ne derece yolsuzluğa uygun olduğunu değerlendirecek, özellikle yolsuzlukların işletme yönetimi tarafından mı, yoksa çalışanlar tarafından mı yapılabileceği konusunda bir yargıya varacaktır. Denetimin başlangıcında, işletmeyi, işletmenin çevresini ve iç kontrol sistemini incelerken, risk değerlemesi yapacak, işletme yönetiminin ne tür baskılar altında olduğunu değerlendirecektir. Özellikle hata, hile ve usulsüzlükler konusunda işletmenin zayıf yönlerini, muhtelif risk alanlarını belirleyecektir (Kaval, 2008; 85). Şirket mali tabloların doğruluğunda asıl sorumluluk şirket yönetimindedir. Yönetimler, organizasyonlarını hilelerin engellenmesini ve ortaya çıkartılmasını sağlayacak şekilde etkin iç kontrolün hakim olduğu bir modele göre dizayn etmek zorundadırlar. Nitekim kurumsal yönetim ilkelerinin bir gereği olarak, etkin bir iç kontrol sistemini temin etmek amacıyla

yönetim kuruluna karşı sorumlu olan denetim komitelerinin kurulması zorunludur. Bununla birlikte, yönetim kurulunun hile ve hataların engellenmesi ve finansal tabloların doğruluğuna yönelik sorumluluğu denetçiyi hile ve hatalardaki sorumluluklarından kurtarmaz. Ülkemizde, “Sermaye Piyasasında Finansal Raporlamaya İlişkin Esaslar Tebliği” nde de bu durum açıkça görülmektedir. Tebliğ’de, kamuya açıklanacak olan finansal raporlara finansal raporlamadan sorumlu yönetim kurulu üyeleri ile işletme genel müdürü veya finansal raporlamadan sorumlu yöneticilerin finansal tablo ve faaliyet raporlarının kendileri tarafından incelendiğine ve finansal tablo ve faaliyet raporunun önemli konularda gerçeğe aykırı bir açıklama veya açıklamanın yapıldığı tarih itibarıyla yanıltıcı olması sonucunu doğurabilecek herhangi bir eksiklik içermediğine yönelik açıklamaların eklenmesinin bir yükümlülük olduğundan bahsedilmektedir.

3.5. Muhasebe Skandalları ve Sarbanes-Oxley Yasası

3.5.1. Muhasebe Skandalları

Muhasebe skandalları, çok eski çağlardan beri var olmuştur. Özellikle 21. yüzyılda Birleşik Devletler borsalarına kayıtlı büyük şirketlerin hileli raporlamaları sonucunda sermaye piyasaları ve yatırımcılar çok ciddi zararlar görmüş; bu zararlara yol açan nedenler tartışılmış ve Birleşik Devletler ve özellikle Avrupa devletlerinde önemli yasal gelişmeler yaşanmıştır.

Muhasebe skandallarının temelinde yatan unsurlar yükselen beklentiler ve bunun sonucu oluşan gerçek dışı piyasa fiyatları; yöneticilerin doğruluk anlayışındaki değişimler; yönetim kurulu, denetim kurulu, bağımsız denetçilerin ve ABD Sermaye Piyasası Kurulu’ nun başarısızlığı ve denetçileri yönlendirmede yetersiz kalan mali raporlama standartları olarak sıralanabilir (Kurnaz ve Çetinoğlu, 2010; 41).

En bilinen muhasebe skandallarından biri Enron şirketinin yapmış olduğu hileli raporlama ve sonrasındaki iflasıdır. Enron, elektrik ve doğalgaz faaliyetlerinde bulunan dev bir enerji şirketi olmasının yanı sıra kömür, kağıt ve plastik gibi çeşitli

alanlarda da faaliyetlerde bulunmuş ve iş hacmini yükseltmiştir. Birleşik Devletler' in en büyük 500 şirketi içerisinde 7. sırada bulunan bu şirketin Birleşik Devletler dışında da istihdam politikaları mevcuttu. Bu büyük şirket, şirket karının olduğundan daha yüksek gösterilmesi gibi hilelere başvurmuştur. Zaman içerisinde likitide problemleri yaşamaya başlayan şirket, banka kredilerini ödeyememe durumuyla birlikte çeşitli istifalar ve imaj yıpranmasıyla boğuşmuştur. Enron skandalında kurumsal yönetimin gerekliliklerinin göz ardı edilmiş olması barizdir. Kredi alınan bankanın eski yöneticisinin Enron yönetimine girmesi ve kredi derecelendirme kuruluşlarının görmezden gelen tutumları buna örnek olarak verilebilir.

Enron skandalında üzerinde durulması gereken bir konuda bağımsız denetim faaliyetleridir. Skandalda, Enron'un bağımsız denetiminden sorumlu olan denetim şirketi Arthur Andersen' ın adı da çok sık bir şekilde geçmektedir.

Arthur Andersen, Enron olayının önemli suç ortaklarından birisidir. Bu nedenle, Enron olayının, kimi zaman Enron ve Andersen olayı olarak adlandırıldığı gözlemlenmektedir. Arthur Andersen, Enron'un sadece dış denetçisi değil, aynı zamanda iç denetçisi ve yönetim danışmanıdır (Sağlar ve Kandemir, 2007; 28). Diğer denetim şirketlerinde olduğu gibi, Arthur Andersen şirketinin de danışmanlık hizmeti gelirleri denetim hizmeti gelirlerinden daha fazla olmuştur ve bu durum dış denetçilerin bağımsızlıklarına ciddi darbe vurmuştur. Burada önemli olan şey, söz konusu denetim şirketinin hilelerin ortaya çıkartılmasında yetersiz olması bile bir eleştiri konusu olabilecek iken, bu skandalda daha kötüsünün gerçekleşmiş olması yani denetim şirketinin hile yapan tarafla ittifak kurmuş olmasıdır.

Arthur Andersen ve Enron ilişkileri, müşteri-satıcı ilişkilerinde aranan ve var olması gereken mesafeden ciddi derecede uzaktır. Öyle ki, denetim ve denetim dışı hizmetlerin birbirleriyle bağlantılı olmasından dolayı kimin satıcı, kimin müşteri olduğu belirsizdir. Arthur Andersen personeli ve Enron yönetimi sosyal ortamlarda düzenli olarak bir araya gelmektedir. Enron'un işyerinde, Enron ve Arthur Andersen personeli birbirinden ayırmak oldukça güçtür. Birçok Arthur Andersen personeli her sabah Enron'da işe gelmektedir. Enron yöneticileri, Arthur Andersen personeline işlerini nasıl yapacaklarını dahi söylemektedir. Enron, hangi personeli denetime

gönderecekleri konusunda Arthur Andersen'in kararını etkilemektedir. Enron'un iç denetim hizmetini aldıktan sonra Arthur Andersen personeli, aynı zamanda Enron personeli haline gelmiş olmaktadır (alıntılayan Uzay; 2014) (aktaran Reinstein ve McMillan, 2004; 958).

Enron skandalı haricinde de hileli raporlama ve bunun neden olduğu iflas vakaları söz konusudur. İtalyan şirketi Parmalat, Birleşik Devletler şirketi Worldcom ve İngiltere şirketleri Maxwell ve Polly Peck bunlara örnek olarak verilebilir. Bu şirketlere ait hisse senetlerinin değeri yaşadıkları skandallar neticesinde oldukça düşmüştür. Bu skandallarda da denetim şirketlerinin yetersizlikleri ya da ekonomik kaygıların neden olduğu sorumsuzlukları söz konusu olmuştur.

Dünyada yaşanan skandallara paralel olarak Türkiye'de de finans sektöründe çeşitli yolsuzluklar ve hileli işlemler yapılmıştır. Banka yolsuzluklarından dolayı sermaye piyasasında güvenirlilik zedelenmiş ve toplumun belirli bir kısmı bu işlemlerden dolayı finansal zarara uğramıştır (Terzi, 2012; 15). “Banka hortumlamaları” olarak da anılan vakaların söz konusu olduğu 2000' li yıllarda İmar Bankası ve Pamukbank başta olmak üzere batan birçok bankaya TMSF tarafından el koyulmuştur. Bu bankalar kurallara aykırı şekilde kredi politikası izlemiş ve bu durum bankada mevduatları olan kişilere zarar vermiştir.

3.5.2. Sarbanes Oxley Yasası (SOX) ve Denetim Sektörüne Etkileri

Yaşanan muhasebe skandallarının çokluğu ve bunların piyasalara yansıyan olumsuzluklarının boyutu otoriteleri bu konuda bir şey yapmaya itmiştir. Bunun sonucunda Sarbanes Oxley Yasası 30 Temmuz 2002 tarihinde Birleşik Devletler Sermaye Piyasası Kurulu (SEC) tarafından yürürlüğe konmuştur. Yasanın en temel amacı kurumsal yönetimin uygulamasını sağlamaktır. Bu yasa ile getirilen yeni sorumlulukların ve bu sorumlulukların yerine getirilmemesinde uygulanacak olan cezai şartların artırılmış olması ile Enron ve diğer skandalların neden olduğu yıkıcı sonuçların bir daha yaşanmamış olması umulmaktadır.

Sarbanes Oxley Yasası, aşağıdaki 11 ana başlıktan oluşmaktadır:

- Halka Açık Şirketlerde Muhasebe Gözetim Kurulu'nun (PCAOB) kurulması,
- Denetçi bağımsızlığı,
- Kurumsal sorumluluk,
- Kapsamı genişletilmiş finansal açıklama,
- Analistlerin çıkar çatışmaları,
- Komisyon kaynakları ve otoritesi,
- Çalışmalar ve raporlar,
- Kurumsal hile ve suç niteliğindeki hile sorumlulukları,
- Beyaz yaka suçlarına yönelik cezaların artırılması,
- Kurum vergisi iadeleri,
- Kurumsal hile ve sorumluluk.

Sarbanes Oxley Yasası ile işletme yönetimlerine, yöneticilerine ve avukatlarına yeni sorumluluklar getirilmiştir ve daha iyi bir kamuyu aydınlatma işlevine yönelik kararlar alınmıştır. Örneğin, yeni yasa, kurumsal sorumluluk ilkesinin bir gereği olarak şirketlerin yönetim kurulu başkanı ve finans direktörlerine yayınlanan mali tabloların güvenilirliğinin incelenmesi; şirket avukatlarına ise yasadışı fiilleri yönetim kurulu başkanlarına ya da hukuk müşavirliklerine bildirme yükümlülüklerini getirmiştir.

Sarbanes Oxley Yasası denetim alanında da birçok yenilik getirmiştir. Bunların en önemli olanlarından biri Halka Açık Şirket Kamu Gözetim Kurulu'nun kurulmuş olmasıdır. Bu kurul ile bağımsız denetim çalışmalarının gerek görüldüğünde incelenmesi ve standartlara aykırı bir durumun varlığında denetçilerin cezalandırılması amaçlanmıştır.

Muhasebe skandallarında, bağımsız denetçiler denetlenen işletmelerle olan ekonomik ilişkilerin etkisinde kalarak bağımsız bir şekilde davranamamışlardır. Söz konusu yasa ile birlikte bağımsız denetim şirketlerinin bağımsızlıklarının sağlanması amacıyla bir takım sınırlamalar getirilmiştir. Buna göre bağımsız denetim şirketleri, denetledikleri şirketlere;

- Yönetim, sigorta, iç denetim ve insan kaynakları gibi alanlarda danışmanlık hizmeti veremeyecekler,
- Mali bilgi sistemlerinin kurulması ve yönetimini üstlenemeyecekler,
- Değerleme ve ekspertiz raporlaması yapamayacaklar ve
- 5 yıldan fazla denetim hizmetinde bulunamayacaklar, rotasyona tabi olacaklardır. Ayrıca, denetçi, bir sonraki yıl şirkette önemli bir görevde bulunamayacaktır.

3.5.3. Sarbanes Oxley Yasası'nın Türkiye'ye Etkileri

Türkiye'deki otoritelerin, Birleşik Devletler'deki bu gelişmeleri yakından takip ettiğini ve tecrübelerden hızlı bir şekilde faydalandığını belirtmek yanlış olmayacaktır. Türkiye Sermaye Piyasası Kurulu, Sarbanes Oxley Yasası'nın ilanından sadece aylar sonra, 2 Kasım 2002 tarihinde Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ'i yayımlayarak Sarbanes Oxley Yasası hükümlerini Türkiye'de uygulamaya geçirmiştir. Tebliğde yapılan değişikliğe göre, bağımsız denetim şirketlerinin, denetledikleri şirketlere aynı zamanda bedelli veya bedelsiz olarak danışmanlık hizmetlerinin verilmesi yasaklanmıştır. Aynı tebliğe göre, denetim hizmetlerinin 5 seneden fazla verilememesi, rotasyona tabi tutulması ve yeniden denetim hizmeti verilebilmesi için en az 2 hesap döneminin geçmesinin beklenmesi hükmü getirilmiştir.

Türkiye'de denetim alanında yaşanan en büyük yeniliklerden biri de 2011 senesinde 6102 numaralı Yeni Türk Ticaret Kanunu' nun kabul edilmiş olmasıdır. Kanunda, anonim şirketin ve şirketler topluluğunun finansal tabloları bağımsız denetçiler tarafından, uluslararası denetim standartlarıyla uyumlu Türkiye Denetim Standartlarına göre denetleneceğinden ve ayrıca yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporu içinde yer alan finansal bilgilerin, denetlenen finansal tablolar ile tutarlı olup olmadığı ve gerçeği yansıtır yansıtmadığının da denetim kapsamı içinde olduğundan bahsedilmektedir. Yeni Türk Ticaret Kanunu' nda denetçilerin bağımsızlıklarını zedeleyebilecek durumlar göz önünde bulundurularak bir şirketin denetçisi olabilmek için bazı sınırlamalar getirilmiştir:

- Bir bağımsız denetleme kuruluşunun, bir şirketin denetlenmesi için görevlendirdiği denetçi yedi yıl arka arkaya o şirket için denetleme raporu vermişse, o denetçi en az iki yıl için değiştirilir.

- Denetçi, denetleme yaptığı şirkete, vergi danışmanlığı ve vergi denetimi dışında, danışmanlık veya hizmet veremez, bunu bir yavru şirketi aracılığıyla yapamaz.

- Bir denetçi, denetlenecek şirkette pay sahibiyse; denetlenecek şirketin yöneticisi veya çalışanıysa veya denetçi olarak atanmasından önceki üç yıl içinde bu sıfatı taşımışsa, denetlenecek şirketin defterlerinin tutulmasında veya finansal tablolarının düzenlenmesinde denetleme dışında faaliyette veya katkıda bulunmuşsa; denetlenecek şirketle bağlantısı bulunan bir tüzel kişinin, bir ticaret şirketinin veya bir ticari işletmenin kanuni temsilcisi veya temsilcisi, yönetim kurulu üyesi, yöneticisi veya sahibiyse ya da bunlarda yüzde yirmiden fazla paya sahipse yahut denetlenecek şirketin yönetim kurulu üyesinin veya bir yöneticisinin alt veya üst soyundan biri, eşi veya üçüncü derece dâhil, üçüncü dereceye kadar kan veya kayın hımsıysa o şirketin denetçisi olamayacaktır.

2 Kasım 2011 tarih ve 28103 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren “Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” ile Türkiye’de de Birleşik Devletler’deki kamu gözetim kurumuna benzer yeni bir özerk kurum kurulmuştur. Bu kurumun denetim ile ilgili yetkileri ilgili yönetmeliğin 9’uncu maddesinde açıklanmış olup özetle şöyledir:

- Finansal tabloların ihtiyaca uygunluğunu, şeffaflığını, güvenilirliğini, anlaşılabilirliğini, karşılaştırılabilirliğini ve tutarlılığını sağlamak amacıyla, uluslararası standartlarla uyumlu Türkiye Muhasebe Standartlarını oluşturmak ve yayımlamak,

- Uluslararası standartlarla uyumlu ulusal denetim standartlarını oluşturmak ve yayımlamak,

- Bağımsız denetçiler ve bağımsız denetim kuruluşlarının kuruluş şartlarını ve çalışma esaslarını belirlemek,

- Bağımsız denetçileri ve bağımsız denetleme kuruluşlarının faaliyetleri ile denetim çalışmalarının standartlara ve mevzuata uygunluğunu gözetlemek ve denetlemek,
- İnceleme ve denetimler sonucunda aykırılıkları saptanan bağımsız denetçiler ve bağımsız denetim kuruluşlarının faaliyet izinlerini askıya almak veya iptal etmek,
- Denetimin bağımsızlığının ve tarafsızlığının sağlanmasına, denetime olan güven ile denetimin kalitesinin artırılmasına yönelik düzenlemeler yapmak ve gerekli tedbirleri almak.

Dördüncü Bölüm

DENETİM

4.1. Muhasebe Denetimi Kavramı

Denetim, belli bir iktisadi birim veya belirli bir döneme ait finansal tablo ve diğer bilgilerin, önceden belirlenmiş ölçütlere uygunluk ve doğruluk derecesini, makul güvence sağlayarak yeterli ve uygun bağımsız denetim kanıtlarıyla belirlemek amacıyla, bağımsız bir uzman kişi tarafından yürütülen kanıt toplama, toplanan kanıtları defter, kayıt ve belgeler üzerinden dayanaklarla karşılaştırarak değerlendirme ve sonucu bir raporla sunma sürecidir (Haftacı, 2008; 3).

Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ile Yeminli Mali Müşavirlerin Çalışma Usulleri Hakkındaki Yönetmeliği'ne göre denetim; muhasebe bilgilerinin ilgili mevzuat ve genel kabul görmüş muhasebe prensiplerine uygunluğunu, ekonomik olayların gerçek mahiyetinin kayıtlarda yer alıp almadığını tarafsız olarak kanıtlayan, araştırarak sonlandıran ve onaylayan sistematik bir çalışmadır.

4.2. Denetimin Özellikleri

Muhasebe denetiminin tanımı içerisinde çok sayıda unsur bulunmaktadır. Bu nedenle muhasebe denetimi tanımının içerdiği özellikleri kavramak tanımın anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

- Önceden saptanmış ölçütler söz konusudur. Çaldağ'ın da belirttiği gibi, denetim çalışmalarında finansal tablo ve muhasebe işlemlerdeki bilgilerin doğruluğu araştırılırken önceden saptanmış ölçütlere uygunluk aranmaktadır. Bu ölçütler;

- Yönetim tarafından konmuş yönetmelikler, yönergeler
- Bütçe
- Muhasebe Temel Kavramları
- Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri

- Muhasebe Standartları (Ulusal ve Uluslararası)
- Vergi Mevzuatı (Vergi Denetimi İçin)
- Sayıştay Mevzuatı (Kamu denetimi için)
- SPK Mevzuatı, olabilir (Çaldağ, 2002; 25).

- Denetim, belli bir dönemin ekonomik birimini kapsamaktadır. Denetim çalışmaları ile belli ölçütlere uygunluğun araştırılabilmesi için, denetim kapsamanın belli bir ekonomik birim ile sınırlandırılması gerekmektedir. Ekonomik birim, ortaklıklar, devlet birimleri ya da diğer tüzel kişilikler olabileceği gibi tüzel kişiliklerin belli departmanları da olabilmektedir.

- Her bir denetim çalışması, belli bir ekonomik dönemi kapsamaktadır. Denetimin kapsadığı dönem yıllık, 3 aylık, 6 aylık ve 9 aylık olabileceği gibi özel durumlarda birkaç mali dönemi kapsayan denetimler de yapılabilmektedir.

- Denetim çalışmasını bağımsız uzmanlar yürütmektedir. Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları'nda yer aldığı üzere, denetim, denetim çalışmalarını yürütebilecek mesleki yeterliliği ve deneyimi gerektirmektedir. Bağımsız denetçi olabilmenin diğer önemli bir hususu ise bağımsız olmasıdır. Şirket bünyesinde çalışan iç denetçiler için bile bağımsızlık vazgeçilmez bir şarttır.

- Denetim, kanıt toplama ve değerlendirme esasına dayanır. Kanıt, denetlenen bilgilerin önceden saptanmış ölçütlere uygunluk derecesini belirlemede denetçi tarafından kullanılan her türlü bilgi, belge ve kayıttır (Bozkurt, 2010; 24). Denetçi, bağımsız denetim programının yürütülmesi sırasında belirli denetim tekniklerini uygulayarak yeterli miktarda güvenilir denetim kanıtı toplar ve bunları değerlendirerek müşterinin mali tabloları hakkında görüş bildirir.

- Denetim çalışmaları sonucunda varılan kanaat bilgi kullanıcılarına bildirilir. Bilgi kullanıcıları, kamuoyu, kredi verenler, şirketler, yatırımcılar vb. bilgi ihtiyacı duyan birimleri kapsamaktadır. Denetimin son evresi olan raporlama aşamasında ileri sürülen iddiaların güvenilirliğine yönelik görüş bildirilir.

- Denetim faaliyetleri, denetim konusunun uyumunun değerlendirildiği belli kıstaslara göre yürütülür. Bu kıstaslar vergi kanunları, muhasebe ve denetim standartları vb. yerel ya da evrensel düzenlemeler olabilir.

Bağımsız Denetim Yönetmeliği'nde finansal tablolar açısından Türkiye Muhasebe Standartlarının; yıllık faaliyet raporları, riskin erken saptanması ve yönetimine ilişkin sistem açısından Türk Ticaret Kanunu'nun ve ilgili mevzuatın denetim kıstasına ilişkin hükümlerinin; diğer mevzuattan kaynaklanan denetim konuları açısından ise denetim kıstasıyla ilgili düzenlemeler veya bunların atıf yaptığı kuralların denetim kıstasını oluşturduğundan bahsedilmektedir.

4.3. Denetimin Türleri

Denetimi türlerini amaçlarına, kapsamlarına, yapılış nedenleri vb. çeşitli kriterlere göre sıralamak mümkündür.

4.3.1. Amaç Yönünden Denetim Türleri

4.3.1.1. Mali (Finansal) Tabloların Mali Denetimi

Mali tabloların denetiminde, işletmenin mali tablolarının dürüst bir şekilde, Genel Kabul Görmüş Muhasebe Standartlarına ve Sermaye Piyasası Kanunu ve vergi kanunları gibi diğer düzenlemelere uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadığının tespiti söz konusudur. Bu denetim türünde, işletme yönetimleri tarafından yapılacak olan bir bilanço makyajına karşın bilgi kullanıcılarına güvenilir bilgilerin sunuluyor olması amaçlanmaktadır.

İşletmelerin mali tablolarından yaygın olarak yararlandığından, denetim türleri içinde, mali tabloların denetimi son derece önemli yer tutmaktadır. Bu tür denetime “Bağımsız Denetim” veya “Dış Denetim” isimleri de verilmektedir (Bozkurt, 2010; 27).

4.3.1.2. Uygunluk Denetimi

Bir işletmenin mali işlemlerinin ve faaliyetlerinin, işletme yönetimi, yasama organı ya da diğer yetkili kişi ve kuruluşlarca belirlenmiş yöntemlere, kurallara ve mevzuata uygun olup olmadığını belirlemek amacıyla incelenmesidir (alıntılayan Toroslu, 2012; 67); (aktaran Duman, 2008; 14).

Bu denetim türünde, ister kamu kurumları ister özel sektör olsun, denetçiler kendi örgütlerindeki personellerin çalışmalarını denetlerler. Örneğin, banka müfettişlerinin bankanın şubelerine denetime giderek bu şubedeki işlemlerin ve uygulamaların hem yasal mevzuatlara hem de şirket yönetmeliklerine ve değerlerine uygun olup olmadığını denetlemesi bir uygunluk denetimidir. Uygunluk denetimi, kamu kuruluşlarının özel sektörü denetlemesi şeklinde de gerçekleşebilmektedir. Maliye bakanlığı denetçilerinin, vergi dairesi müdürlerini denetlemesinin yanı sıra vergi levhası asmadığı ihbarına konu olan bir özel sektör işletmesini denetlemesi de yine bir uygunluk denetimi örneğidir.

4.3.1.3. Faaliyet Denetimi

Bu denetim türü performans denetimi olarak da tanımlanmaktadır. İşletmenin üst yönetimi tarafından önceden belirlenmiş olan amaçlara ne derecede ulaşıldığının tespit edilmesi ve bu amaçlara ulaşmak için yapılan çalışmaların verimlilik düzeyinin ölçülmesi için yapılan bir denetim türüdür.

Faaliyet denetiminde, incelemeler muhasebe ile sınırlı değildir. Bunlara organizasyon yapısının, bilgisayar işlemlerinin, üretim metotlarının, pazarlamanın ve denetçinin uzmanlık alanına giren herhangi bir başka konunun değerlendirilmesi dahil olabilir. Operasyonel etkinliğin değerlendirilebileceği pek çok farklı alan bulunduğundan, tipik bir faaliyet denetimin özelliklerinin karakterize edilmesi mümkün değildir. Bir organizasyonda denetçi yönetimin yeni duran varlıklar satın alma kararlarını alırken kullanmış oldukları bilgilerin yeterliğini ve uygunluğunu değerlendirebilir. Farklı bir organizasyonda ise, denetçi satışların işleme alınması

konusunda bilgi akışının etkinliğini değerlendirebilir (Arens, Elder ve Beasley, 2012; 31).

4.3.2. Kapsamına Göre Denetim Türleri

4.3.2.1. Sürekli Denetim (Dönem Sonu Denetimi)

İlgili mali döneme ait her türlü muhasebe işlemlerinin ve işlemlere ait kayıtların test edildiği denetim türüdür. Bu denetim dönem sonlarında yapılmaktadır ve tüm denetim tekniklerini kapsamaktadır. Sürekli denetimin kapsamını bilanço, gelir tablosu ve ek finansal tabloların (satışların maliyeti tablosu, nakit akım tablosu, fon akım tablosu ve öz kaynak değişim tablosu) denetimi oluşturmaktadır. Bağımsız denetçi, denetim çalışmalarını sonucunda görüş bildirir.

Ülke mevzuatlarına göre bağımsız denetime tabi şirketlerin yanı sıra, denetime tabi olmayan şirketler de mali tablolarını bağımsız denetimden geçirebilmektedirler. Özellikle global şirketlerin merkez ofisleri diğer ülkelerdeki şubelerine bağımsız denetimden geçmelerini şart koşabilmektedir.

4.3.2.2. Sınırlı Denetim (Ara Dönem Denetimi)

3, 6 ve 9 aylık ara dönemler itibariyle sadece bilanço ve gelir tablosu olmak üzere sadece temel finansal tabloların denetlendiği denetim türüdür. Her ne kadar sınırlı sayıda denetim tekniği kullanılsa da, denetim türünün “sınırlı” olarak tabir edilmesinin nedeni denetlenen olayların kısıtlı olmasıdır. Daha çok inceleme şeklinde gerçekleşen ve detay testlerin yapılmadığı bu denetim türünde denetçiler, denetim çalışmalarının sonunda görüş bildirmezler.

Ülkemizde, dönem sonu denetime tabi olan bazı şirketler ayrıca ara dönem denetimlere de tabidir. Fakat yasal bir zorunluluk olmadığı durumlarda da, aynı dönem sonu denetimlerinde olduğu gibi şirketlerin ara dönem denetim hizmetleri aldıkları oldukça rastlanan bir durumdur.

4.3.2.3. Özel Denetim

Tasfiye, satın alma ve birleşme gibi bazı olayların gelişmesine paralel olarak mali tabloların belli bir kısmına yapılan denetim türüdür.

Belli başlı özel amaçlı denetimler şunlardır:

- Mahkemelere yaptırılan özel incelemeler,
- Satın alma, devir ve işletme birleşmelerinde yapılan incelemeler,
- Bir işletmeye ortak olmadan önce yaptırılan incelemeler,
- Kredi açmadan önce yapılan incelemeler,
- Hisse senedi ve tahvillere yatırım yapmadan önce yapılan incelemeler,
- Ortaya çıkarılan bir yolsuzluk ve ihmalin araştırılması,
- Vergi incelemeleri,
- Devlet kuruluşları tarafından yapılan teftiş ve incelemeler

(Toroslu, 2012; 69).

4.3.3. Yapılış Nedenine Göre Denetim Çeşitleri

4.3.3.1. Zorunlu Denetim

Zorunlu denetim, yasa ile şirket ve kuruluşlara yükümlülük getirilen denetim türüdür. Bankaların, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından sınırlı ve sürekli denetime tabi tutulmuş olması bu denetim türüne örnek olarak verilebilir.

İstisnai durumları olmakla birlikte, 2012/4213 sayılı Bağımsız Denetime Tabi Olacak Şirketlerin Belirlenmesine İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı'na göre aşağıdaki üç ölçütten en az ikisini sağlayan şirketler bağımsız denetime tabi olacaklardır:

- Aktif toplamı yüzellimilyon ve üstü Türk Lirası,
- Yıllık net satış hasılatı ikiyüz milyon ve üstü Türk Lirası,
- Çalışan sayısı beşyüz ve üstü.

Şirketler, yukarıda belirtilen üç ölçütten en az ikisinin sınırlarını art arda iki hesap döneminde aşmaları durumunda müteakip hesap döneminden itibaren bağımsız denetime tabi olur. Bağımsız denetime tabi şirketler, söz konusu ölçütlerden en az ikisine ait sınırların art arda iki hesap döneminde altında kalmaları ya da bir hesap döneminde söz konusu ölçütlerden en az ikisinin sınırlarının yüzde yirmi veya daha fazla altında kalmaları durumunda; müteakip hesap döneminden itibaren bağımsız denetim kapsamından çıkarılır.

Bunun yanında, herhangi bir kriteri olmaksızın aşağıdaki işletmeler bağımsız denetime tabidir:

- Sermaye Piyasası Kanunu uyarınca Sermaye Piyasası düzenleme ve denetimine tabi şirketler (Yatırım kuruluşları, kolektif yatırım kuruluşları, portföy yönetim şirketleri, ipotek finansmanı kuruluşları, varlık kiralama şirketleri, merkezi takas kuruluşları, merkezi saklama kuruluşları, veri depolama kuruluşları, derecelendirme kuruluşları, değerlendirme kuruluşları, sermaye piyasası araçları bir borsa ve/veya teşkilatlanmış diğer piyasalarda işlem gören anonim şirketler),
- BDDK'nın düzenleme ve denetimine tabi şirketler (Bankalar, derecelendirme kuruluşları, finansal holding şirketleri, finansal kiralama şirketleri, faktoring şirketleri, finansman şirketleri, varlık yönetim şirketleri, finansal holding şirketleri üzerinde 5411 sayılı Kanunda tanımlandığı şekliyle nitelikli paya sahip olan şirketler),
- Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu kapsamında faaliyet göstermekte olan sigorta, reasürans ve emeklilik şirketleri,
- İstanbul Altın Borsasında üye olarak faaliyet göstermesine izin verilen yetkili müesseseler, kıymetli madenler aracı kurumları, kıymetli maden üretimi veya ticareti ile iştigal eden anonim şirketler,
- Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu hükümleri uyarınca anonim şirket uyarınca anonim şirket halinde kurulan tarım ürünleri lisanslı depo şirketleri ile Umumi Mağazalar Kanunu hükümleri uyarınca anonim şirket şeklinde kurulan şirketler,
- Ulusal karasal, uydu ve kablolu televizyon sahibi medya hizmet sağlayıcı şirketler.

4.3.3.2. İsteğe Bağlı (İhtiyari) Denetim

Herhangi bir zorunluluğun olmadığı, ilgili tarafların talebi üzerine yapılan denetimdir. Şirketi satmak amacıyla olan yönetimin bunu yapmadan önce şirket kayıtlarının ve işlemlerinin güvenilirliğini temin etmek amacıyla denetim talep etmesi bu denetim türüne örnek olarak gösterilebilir.

4.3.4. Denetimi Yapan Denetçinin Statüsüne Göre Denetim Türü

4.3.4.1. Bağımsız Denetim

Denetlenen şirkete bağlı olarak çalışmayan denetçiler tarafından yapılan denetimdir. Dış denetim da denilen bu denetimin türü ile finansal tabloların Genel Kabul Görmüş Muhasebe Standartları'na uygun bir şekilde hazırlanıp hazırlanmadığının, finansal tabloların ve raporlamanın güvenilir olup olmadığının kontrolü yapılmaktadır.

“Bağımsız” kavramı ile ifade edilmek istenen, bu denetim faaliyetinin denetlenen işletme ile hiçbir ekonomik ilişkide olmayan ve işletmede çalışmayan denetçilerce yürütülüyor olmasıdır. İç denetçiler de, denetçilik mesleğinin bir kriteri olarak bağımsız bir anlayışla çalışmalarını yürütmek zorundadırlar.

4.3.4.2. İç Denetim

Şirket veya kamu kuruluşlarının personeli tarafından bağımsız olarak gerçekleştirilen denetim türüdür ve kapsamı mali tabloların denetimi ile sınırlı kalmamaktadır.

İç denetçiler uygunluk ve faaliyet denetimi yapmakla yükümlüdürler ve yaptıkları denetimlerle ilgili olarak şirket yönetim kuruluna veya üst yönetime rapor verirler. İç denetimin etkinliği işletmeler ve yöneticiler açısından çok önemlidir.

Çünkü iç denetimden gelen raporlar yönetimin kararlarını önemli ölçüde etkilemektedir (Çömlekçi, Yılanlı ve Diğerleri, 2010; 9).

4.3.4.3. Kamu Denetimi

Sayıştay, BDDK, SPK, Maliye Bakanlığı vb. kurumlarca, görevlendirilen kamu denetçileri tarafından belli bir kanun kapsamında yapılan denetim faaliyetleridir.

4.4. Denetim Kanıtı

4.4.1. Denetim Kanıtı Kavramı

Denetim kanıtı, denetçinin, denetlenen bilginin önceden saptanmış ölçütlere uygunluğunu belirlemek amacıyla denetim süresince elde ettiği her türlü bilgi ve belgedir. Denetçiler, denetim çalışmaları sonucunda görüş bildirmeden önce güvenilir nitelikte ve yeterli sayıda kanıt toplamak durumundadır.

Denetim kanıtları ile ilgili çeşitli sınıflandırmalar bulunmaktadır. Bunlardan en önemli olan sınıflandırma esas kanıtlar ve destekleyici kanıtlar şeklindedir. Esas kanıtlar, diğer adıyla muhasebe verilerinden elde edilen kanıtlar, kebir defteri, yevmiye defteri gibi defterler, muhasebe mevzuatları ve muhasebe hesaplamaları ve açıklamaları gibi dökümanlardır. Destekleyici kanıtlar ise, faturalar, sözleşmeler, doğrulamalar gibi bağımsız bilgi ve belgelerdir.

Muhasebe verilerinden elde edilen kanıtlar denetçilerin yoğun olarak üzerinde çalıştıkları dökümanlar olmakla birlikte bunların denetlenen işletmeler tarafından temin edilmesi bu kanıtların güvenilirliğini azaltmaktadır. Bu nedenle, denetçi işletme yönetiminin etkisi dışındaki bir doğrulayıcıdan daha güvenilir olan destekleyici kanıtları toplar ve böylece esas kaynaklar doğrulanmış olur.

4.4.2. Denetim Kanıtının Yeterliliği

Bağımsız denetçiler, denetim çalışmalarının sonunda görüş bildirirler. İster olumlu ister olumsuz olsun, bildirilen görüşün en büyük kaynağı denetim çalışmalarında elde ettikleri denetim kanıtlarıdır. Bir kanaate varabilmek için kanıtın yeterli olması gereklidir. Denetimin yeterliliğinin iki boyutu vardır: Bunlardan biri kanıtın yeterli sayıda olması bir diğer ise kanıtın yeterli nitelikte olmasıdır.

4.4.2.1. Önemlilik Unsuru

Önemlilik unsuru, ihtiyaç duyulan denetim kanıtı sayısını belirleyen kriterlerden birisidir. Bir hesap veya bir hesap grubunda ya da bir işlemde yapılması muhtemel olan hile ve hataların yatırımcı kararlarını etkileyebilecek bir boyutta olduğu kabul ediliyorsa bu alandaki denetim çalışmalarında daha fazla kanıta ihtiyaç duyulacaktır.

Uluslararası Denetim Standartlarında (ISA 320) ve Genel Kabul Görmüş Denetim Standartlarında önemlilik ile ilgili herhangi bir somut açıklama ya da önemliliğin ölçülmesine yönelik herhangi bir kriter yer almamaktadır. Ancak önemlilik kavramının göreceli olduğu, bir işletme için önemli olan hata ya da düzenlemenin diğer bir firma için aynı anlamı taşımayabileceği belirtilmektedir. Buna paralel olarak karşılaşılan unsurların önemli olup olmamasının tamamen denetçinin mesleki yargısı ve düşüncesine bağlı olduğu ve bu düşüncenin denetçinin söz konusu finansal tablolara dayanarak karar verecek olan kişilerin ihtiyaçlarına ilişkin algısına bağlı olarak değişebileceği belirtilmektedir (Aslan, 2000; 96).

Buradaki en genel kural, önemli kabul edilen hesaplar için daha fazla sayıda kanıt elde edilmesi gerekliliğidir. Örneğin, faaliyet konusu üretim olan bir işletme için mamuller hesabı diğer hazır değerler hesabından daha önemli olduğundan mamuller hesabının güvenilirliği için daha fazla kanıta ihtiyaç söz konusudur.

4.4.2.2. Risk Unsuru

Mali tablolardaki bir hesabın riskli olması, o hesabın tutarının belirlenmesinde hata yapılması, yanlış bir isimde gösterilmesi veya bu hesapla ilgili dipnotlarda açıklama yapılması gerekirken açıklamanın yapılmaması olasılığıdır. Denetçi, hem denetim çalışmasını planlama aşamasında hem de toplayacağı kanıtların sayısını belirlemede, inceleyeceği hesapların risk derecesini göz önünde bulundurur (Kepekçi, 2000; 92).

Denetim kanıtı sayısı ile risk unsuru arasında doğru orantılı bir ilişki söz konusudur. Bir hesabın risk düzeyinin yüksek olması, denetlenen o hesapla ilgili toplanması gereken kanıt sayısını artıracaktır.

4.4.2.3. Kanıtın Niteliği

Kanıtın türü ve niteliği ile kanıt sayısı arasında ters orantılı bir ilişki mevcuttur. Denetlenen hesap için elde edilen kanıtın güvenilirliği arttıkça ihtiyaç duyulan kanıt sayısı azalmaktadır.

Güvenilir denetim kanıtlarının genel olarak taşıdığı özellikler aşağıda belirtildiği şekilde sıralanabilir:

- İşletme dışındaki bağımsız kaynaklardan elde edilen denetim kanıtları daha güvenilirdir,
- Daha etkin bir iç kontrol sistemi daha güvenilir kanıtlar sağlar,
- Denetçi tarafından doğrudan elde edilen kanıtlar, dolaylı ve çıkarımlar yoluyla elde edilen kanıtlardan daha güvenilirdir,
- Denetim kanıtları belge şeklinde mevcut olduğu zaman daha güvenilirdir,
- Orijinal belgeler, fotokopi ve faks yoluyla elde edilen kanıtlardan daha güvenilirdir (Şirin, 2006; 28).

4.4.2.4. Maliyet Unsuru

Denetim sürecinde kanıt sayısı ile ekonomik etkenler arasında yakın bir ilişki söz konusudur. Denetçi, denetim çalışmalarını yürütürken maliyet ve zaman faktörünü göz önünde bulundurmak durumundadır. Kanıt sayısı ile kanıtların maliyeti arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. Kanıt sayısı arttıkça denetimin maliyeti de artacaktır. Pahalı ve zaman alıcı denetim prosedürlerinin kullanılması şart kabul edilmemektedir. Ancak, burada dikkat edilmesi gereken husus düşük maliyetli denetim prosedürlerinin tercih edilmesinin ve elde edilmesi zorunlu fakat maliyeti yüksek bir denetim kanıtından vazgeçilmesinin kabul edilemez olduğudur.

4.4.2.5. Anakütlenin Büyüklüğü ve Özelliği

Denetçinin inceleyeceği bir işletme iddiasının ait olduğu yığına anakütle adı verilmektedir (Bozkurt, 2010; 56). Anakütlenin büyüklüğü ile kanıt sayısı arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Genel olarak, anakütle sayısı arttıkça kanıt sayısı da artacak, diğer durumda ise azalacaktır. Örneğin, satış kalemlerinin denetiminde 5.000 adet satış faturası içerisinde 600 adet faturanın kontrol edilmesini yeterli gören denetim ekibi, 8.000 adet satış faturası için daha fazla kanıtı yani fatura kontrol edilmesine ihtiyaç duyacaktır. Bu noktada önemli olan diğer bir konu anakütlenin sahip olduğu özelliktir. Denetçiler, örneklem yoluyla kanıt elde ederlerken sadece anakütlenin büyüklüğünü değil, aynı zamanda anakütlenin önemlilik düzeyini de göz önünde bulundurmaları gerekir. Sadece birkaç tane evrak ve işlemde oluşan çok yüksek bakiyeli hesaplar için elde edilecek olan denetim kanıtı, çok fazla işlem ve evraktan oluşan düşük bakiyeli hesaplar için elde edilecek denetim kanıtından daha fazla olacaktır.

4.4.3. Denetim Kanıtının Güvenirliği

Denetim kanıtlarının yeterli sayıda olması gerektiği kadar bu yeterli sayıdaki kanıtların güvenilir olması da son derece önemlidir. Kanıtların güvenilir olmaları aşağıdaki etmenlere bağlıdır:

4.4.3.1. Kanıtın Kaynağı

Genel inanış, kanıtın elde edildiği kaynak üzerinde denetlenen işletmenin etkisinin dūřuk olduğu kaynakların daha güvenilir olduğudur. Bu nedenle, denetçi, işletme personelinin mūdahale edemeyeceği kanıtları toplamaya gayret etmelidir. Örneđin, kasa hesabının denetimi ile ilgili olarak kanıt toplayan denetçi için kasadan sorumlu personelin yaptığı sayımın tutanağı yerine iç denetçilerin sayım sonuçlarını gösteren sayım tutanağı; bir şirket personeli olan iç denetçinin sayımını gösteren kasa sayım tutanağı yerine ise bağımsız denetçinin gözetiminde gerçekteşen sayımın tutanağı daha güvenilirlerdir.

Kanıtın kaynağının güvenilir olması kanıtın niteliğiyle yakından ilgilidir. İşletme dışı bağımsız kaynaklardan elde edilen kanıtların işletme içinden sağlananlara; iç denetim sisteminin etkin olduğu ortamda elde edilen kanıtların bu sistemin etkin olmadığı ortamda elde edilenlere göre daha güvenilir kabul edilmektedir.

4.4.3.2. Kanıtın İlgili Olması

Her bir denetim çalışmasının bir hedefi vardır ve elde edilen kanıtın bu hedef ile doğrudan ilişkili olması gerekir. Hedef ile ilişkisi yüksek olan bir kanıtın güvenilirliği de yüksektir. Örneğin, yılsonu denetiminde stok sayımını gerçekteştiren bir denetçi için stok listelerinde yer alan stok miktarları ve maliyet tutarlarının denetimi tek başına yeterli değildir; önemli olan diğer bir şey sayıma tabi tutulan stok kalemlerinin konsinye (başka bir işletmeye ait) olup olmadığının da tespit edilmiş

olmasıdır. Nitekim denetlenen işletmenin stok deposunda çeşitli amaçlarla başka bir işletmenin stokları bulunabilir.

4.4.3.3. Kanıtın Elde Edildiği Zaman

Kanıtın elde edildiği zaman ile denetim kanıtı arasında yakın bir ilişki söz konusudur. Denetim kanıtı, dönem içinde ve dönem sona erdikten sonra elde edilebilse de, dönem sona erdikten sonra elde edilen kanıtlar diğerlerine göre daha güvenilirdir. Özellikle, dönem içerisinde sürekli hareket gösteren hesaplar dönem sona erdikten sonra denetlenmektedir.

4.4.3.4. Kanıtın Nesnelliği (Objektifliği)

Nesnel kanıtlar genellikle öznel kanıtlara oranla daha güvenilirdir. Farklı denetçilerin bir kanıt üzerindeki yorumları benzer ise kanıtın güvenilirliğinin daha yüksek, fakat yorumların biri diğerine göre oldukça farklı ise söz konusu kanıtın güvenilirliğinin daha düşük olduğu kabul edilir. Ayrıca, üçüncü kaynaklardan elde edilen kanıtlar daha objektif, işletmeden elde edilen kaynaklar ise daha subjektiftir.

Alacak hesapların denetimini yapan bir denetçinin, ticari mal satışı yapılan şirketlere mutabakat göndermesi ve mutabakattaki bakiyeler ile şirketin muhasebe kayıtlarında görülen bakiyeleri karşılaştırması yoluyla elde ettiği kanıt objektiftir ve güvenilir bir kanıtı örnektir.

4.4.4. Denetim Kanıt Türleri

Denetçi, denetim çalışmaları sırasında denetlenen hesabın niteliğine göre çeşitli türde kanıtlar toplamaktadır. Denetim kanıtı türleri şunlardır:

- Fiziksel Kanıtlar,
- Belgelenmiş Kanıtlar,

- Doğrulama Kanıtları,
- Görsel Kanıtlar,
- Sözlü Kanıtlar,
- Matematiksel Kanıtlar (Mekanik Doğruluk Kanıtları),
- Analitik Kanıtlar,
- Yazılı Bildirimler.

4.4.4.1. Fiziksel Kanıtlar

Şirketin sahip olduğu maddi kıymetlerin gerçekte var olduğunun tespit edilmiş olması bağımsız denetçiler için birer fiziksel kanıttır.

Kasadaki para, alacak senetleri, stoklar ve maddi duran varlıklar sayımlarının gerçekleşmesi sonucunda elde edilen kanıt fiziksel kanıtlara örnektir. Söz konusu aktiflerin ana kütesinin çok büyük olması durumunda örnekleme yoluyla bazı varlıkların sayımı gerçekleştirilir. Bu sayım ve incelemeler bağımsız denetçilerin gözetiminde gerçekleştirilmediğinde bu kanıtların güvenilir olduğuna inanmak yanlış olacaktır. Örneğin, iç denetçiler tarafından gerçekleştirilen kasa sayımı iç denetçiler için bir kanıttır fakat bağımsız denetçiler için kendi gözetimlerinde gerçekleşen kasa sayımları niteliksel olarak daha güvenilir olacaktır.

Fiziksel kanıtlar her ne kadar güvenilir kanıtlar olsa da, dikkat edilmediğinde yanlışlıklar söz konusu olabilmektedir. Sayım veya fiziki inceleme esnasında görülen bazı stoklar konsinye mal olabilir ya da demirbaş ve makineler kiralık olarak şirkette bulunabilir.

4.4.4.2. Belgelenmiş Kanıtlar

Belge bir olgu veya iddiayı kişi, yer, zaman, nitelik ve nicelik gibi çeşitli açılardan saptayan yani bir olgunun ya da iddianın doğruluğunu kanıtlayan yazılı dökümanlardır (Şirin, 2013; 33).

Denetçi, belgelerden kanıt elde etme şeklinde kanıt toplamak istediğinde belgeleri gerek güvenilirlikleri ve gerekse de elde ediliş biçimleri itibarıyla genelde ikiye ayırmaktadır. Literatürde dış belge – iç belge veya doğal belge – yapay şeklinde sınıflandırılan bu ayırmada, dış belge veya literatürde karşılaşılan diğer adıyla doğal belge, işletme dışında düzenlenip işletmeye gelen belgelerdir (Elitaş, 2011; 71). Kanıtın niteliği göz önünde bulundurulduğunda, dış belgeler daha güvenilirlerdir. Banka hesabının denetimini yürüten bir denetçi için, işletmenin kayıtlarında görülen banka bakiyesi yerine banka tarafından gönderilen mutabakattaki bakiye daha güvenilirdir. Bir denetçi için, belgelerin dış kaynaklardan elde edilmiş olmasının yanında bu belgelerin bizzat kendileri tarafından elde edilmiş olması da önemlidir. Örneğin, denetçiler alacak ve borç mutabakatlarının muhatabı olan müşteri ya da satıcı firmalardan mutabakatları direkt olarak kendilerine göndermelerini talep ederler ve böylece üçüncü tarafla olan bu teyitleşme işlemine denetlenen şirket tarafından herhangi bir müdahalenin olmamasını amaçlarlar.

4.4.4.3. Doğrulamalar

Doğrulama kanıtları, işletmeye ait bir bilginin üçüncü tarafla teyit edilmesi yoluyla elde edilen bir kanıt türüdür. Yazılı olarak doğrudan denetçiye gönderilen doğrulama mektupları güvenilirliği yüksek olan kanıtlardır. Doğrulama mektupları genelde bankalar gibi finansal kuruluşlara, müşterilere ve satıcılara gönderilir ve alacak bakiyeleri, borç bakiyeleri, bankadaki mevduat hesaplar, teminatlar ve çekler hakkında bilgi alınır.

Doğrulamalar olumlu doğrulama veya olumsuz doğrulama şeklinde uygulanabilir. Olumlu doğrulamalarda karşı taraftan her durumda yanıt verilmesi talep edilir; bilginin doğru ya da yanlış olması fark etmez. Olumsuz doğrulamada ise, kendisine gönderilen mutabakattaki bilgilerin şirket kayıtlarındaki bilgilerden farklı olması durumunda cevap verilmesi beklenir. Denetçi, hangi yöntemin kullanılacağına denetlenen kalemin önemini göz önünde bulundurarak karar vermek durumundadır.

4.4.4.4. Görsel Kanıtlar

Görsel kanıtlar, denetçilerin işletme faaliyetlerini gözlemlemesi yoluyla elde ettikleri denetim kanıtlarıdır. Gözlem tekniğiyle elde edilen bu kanıtlar işletmenin iç kontrol yapısının anlaşılması gibi işletmenin tanınmasına yönelik yararlar sağlamaktadır. Genel olarak, gözlem yoluyla elde edilen kanıtlar tek başına yeterli değildir, diğer kanıtları destekleyici nitelikteki kanıtlardır.

Gözlem, fiziki incelemeden farklıdır. Fiziki inceleme bir varlığın sayılmasını veya incelenmesini kapsar. Gözlem, işletme faaliyetlerinin kimin tarafından nasıl ve ne zaman yapıldığının anlaşılmasına yöneliktir (Kepekçi, 2000; 95).

4.4.4.5. Sözlü Kanıtlar

İşletme çalışanları ile yapılan sözlü bir soruşturma niteliğindeki görüşmeler yoluyla elde edilen bu kanıtların güvenilirleri çok düşüktür. Her ne kadar sözlü bir kanıt olsalar da, bu kanıtların yazılı hale getirilmesi daha doğru bir uygulamadır. Sözlü kanıtlar, muhasebe ve iç kontrol sistemlerinin işleyişi hakkında bilgi vermesi açısından denetçiye yarar sağlamaktadır.

4.4.4.6. Matematiksel Kanıtlar (Mekanik Doğruluk Kanıtları)

Denetçinin işletmenin kayıtlarındaki matematiksel işlemleri tekrarlaması yoluyla elde edilen kanıtlardır. Yapılan hesaplamaların doğruluğunun test edildiği bu kanıt türüne amortisman, faiz ve maliyet hesaplamalarının tekrar gerçekleştirilmesi örnek olarak verilebilir.

4.4.4.7. Analitik Kanıtlar

Finansal ve finansal olmayan verilerin kendi içindeki ve aralarındaki ilişkinin denetçi tarafından değerlendirilmesi sonucu elde edilen kanıtlardır. Yani inceleme

dönemi verilerinin kendi içinde veya aylık, yıllık olarak randıman, verimlilik, üretim, tüketim, kapasite raporlarındaki sonuçlarla bütçe verileriyle veya sektör ortalamasıyla, teknolojik unsurlar dikkate alınarak oran ve trend analizi gibi istatistik yöntemler ve ussalık testleri kullanılarak karşılaştırılması sonucu elde edilen kanıtlardır (Şirin, 2013; 36).

Analitik incelemeler sonucunda elde edilen kanıtlar denetim çalışmalarının seyri için oldukça önemlidir. Denetçiler, analitik incelemeler neticesinde elde ettikleri verilerin sonucuna göre bazı hesapların ya da hesap gruplarının denetimine daha fazla önem verir, bu amaçla bu alanlarda daha fazla denetim tekniği kullanır ve daha fazla ve güvenilir denetim kanıtları elde ederler.

4.4.4.8. Yazılı Bildirimler

Yazılı bildirim bilgi sahibi sorumlu bir kişinin belirli bir olay, durum, hesap veya işlem hakkında imzalayarak verdiği yazılı bir ifadedir. Yazılı bildirimler belgelenmiş kanıtların bir türüdür. Yazılı bildirim şeklindeki destekleyici kanıtlar işletme içinden hazırlanabileceği gibi, gerektiğinde işletmeden bağımsız bir kaynak tarafından da hazırlanmış olabilir (Güredin, 2010; 260).

4.4.4.9. Yönetim Doğruluk Bildirimi (Temsil Mektubu)

Gerek Uluslararası Denetim Standartları gerekse de Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları, denetçinin denetlenen işletmenin yönetiminden mali tablolardaki bilgilerin gerçeği yansıttığını ve bu konudaki sorumluluğun yönetime ait olduğunu bildiren bir temsil mektubu almasını gerekli kılmıştır. Yönetim temsil mektupları, denetim işlemlerinin yerine geçemez, gerekli olan denetim tekniklerinin uygulanmasını gereksiz kılmaz.

4.4.4.10. Uzman Çalışmaları

Denetçi, muhasebe, finans ve vergi gibi meslek alanlarına içerisine giren konularda uzmandır. Fakat, muhasebeyle ilişkili olan bazı konular muhasebe alanı dışında bir uzmanlığı ve deneyimi gerektirir. Ne var ki, denetçilerin bu gerekliliği karşılamaları imkansızdır. Örneğin, bir havayolu şirketinin denetimini gerçekleştiren bağımsız denetçi, o şirketin maddi duran varlıklarında bir değer düşüklüğü olup olmadığının tespitinde şirket dışından uzmanların incelemelerine ve değerlendirmelerine gerek duyacaktır, çünkü bir denetçinin uçak mühendisliği konularına hakim olması beklenemez.

Denetçiler, aşağıdaki örneklerde bir uzman çalışmasına ihtiyaç duyabilirler:

- Arsa, bina, makine, tesis ve teçhizatlar, sanat eserleri ve değerli taşlar gibi belirli varlıkların değerlendirme çalışmaları,
- Mineral stokları, yeraltı madenleri ve petrol rezervleri ile fabrika ve makinelerin kalan faydalı ömürlerinin tespiti gibi belirli varlıkların adetleri ve fiziki durumlarının belirlenmesi,
- Aktüeryal gibi özel değerlendirme yöntem ve teknikleri kullanılmak suretiyle tutar tespiti yapılması,
- Devam eden sözleşmeler kapsamında tamamlanan veya tamamlanacak iş seviyesinin ölçülmesi,
- Anlaşmaların, kanun hükümlerinin ve düzenlemelerin yorumlanmasına ilişkin yasal görüş alınması gibi (ISA 620).

4.5. Denetim Riski

4.5.1. Denetim Riski Kavramı

Denetim riski, yanlış bilgi içeren finansal tabloların bağımsız denetçiler tarafından güvenilir bulunması durumudur. Denetim riski, finansal tabloların önemli derecede yanlış bilgi içermesi ve bu yanlışlıkların denetçiler tarafından ortaya çıkarılmaması risklerinin bileşenlerinden oluşmaktadır.

Denetçiler, denetim çalışmaları sırasında denetim riski ile karşı karşıyadırlar ve bu riskin tam olarak ortadan kaldırılması mümkün değildir; fakat bu noktada önemli olan şey denetim riskinin mümkün olduğunca en düşük seviyede tutulması sorumluluğunun olmasıdır.

Denetim riski ile denetim planlaması ve önemlilik seviyesinin belirlenmesi arasında önemli bir ilişki söz konusudur. Her şeyden önce denetimin planlaması aşamasında denetlenecek olan kalemin önemlilik seviyesinin ve riskinin belirlenmesi gerekmektedir. Önemlilik ve risk seviyeleri denetimin zaman ve kapsam açısından planlanmasında doğrudan etkilidir.

4.5.2. Denetim Riskinin Unsurları

4.5.2.1. Yapısal Risk

Yapısal risk, iç kontrol sistemi dikkate alınmaksızın işletme yönetiminin sunduğu bilgi ve belgelerin, işletmenin veya açıklama yapılan bilgi ve belgelerin yapısal özellikleri nedeniyle önemli bir yanlışlık içermesi olasılığıdır.

Yapısal risk ile toplanacak kanıt sayısı arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Dolayısıyla yapısal risk arttıkça toplanması gereken kanıt sayısı da artar. Denetçinin kontrolü altında olmayan ve kendi iradesi dışında olan bu riskin, düzeyi denetçi tarafından değiştirilememektedir (alıntılayan Toroslu, 2012; 129); (aktaran Sipahi, 2003; 102).

4.5.2.2. Kontrol Riski

Kontrol riski, işletmenin iç kontrol yapısı ile ilgili olarak oluşturduğu politika ve prosedürlerin, önemli hataları önleyememe veya ortaya çıkartamama riskidir. Kontrol riski, işletmenin bünyesinde bulunan iç kontrol yapısının etkinliğinin bir sonucudur. Etkili bir iç kontrol yapısı, kontrol riskini azaltmakta, zayıf iç kontrol yapısı ise riski yükseltmektedir. İşletmelerde kontrol riskinin sıfıra indirilmesi

mümkün değildir. İç kontrol yapıları, işletmelerde olabilecek hataları ortaya çıkartmada % 100 güvenliğe sahip değildir (Bozkurt, 2010; 108).

Yapısal riskte olduğu gibi denetçilerin kontrol riski üzerinde de herhangi bir etkisi mümkün değildir. Bu riskler daha çok işletmelerin iç kontrol sistemleriyle ilgili olduklarından dolayı bu risklerin azaltılmasında işletme yönetimleri etkilidir.

4.5.2.3. Ortaya Çıkaramama Riski

Ortaya çıkaramama riski, finansal tablolardaki yanlışlıkların denetçilerin uyguladıkları denetim faaliyetleri neticesinde ortaya çıkartılamaması olasılığıdır. Bu riskin düzeyi, denetçilerin uyguladıkları tekniklerin etkinliğine ve topladığı kanıtların güvenilirliğine paralel olarak değişmektedir ve bu yönüyle diğer risklerden ayrılmaktadır. Denetçilerin amacı bu riskin düzeyini oldukça düşük düzeyde tutmaktır, çünkü ortaya çıkaramama riskinin sıfıra indirilmesi mümkün değildir.

Ortaya çıkaramama riski bağımsız denetçinin maddi doğruluk testlerinde toplayacağı kanıtların miktarını etkiler. Denetlenen hesapla ilgili olarak toplanacak denetim kanıtı miktarının artması ortaya çıkaramama riskinin azalmasına neden olacaktır.

4.5.3. Denetim Riskinin Ölçülmesi

Denetçiler, denetim planlaması aşamasında uygulayacağı denetim prosedürlerinin kapsamını ve uygulama zamanını belirleyebilmek için denetim riskini ölçmek zorundadır. Denetim riskinin belirlenmesi subjektiftir, denetçinin kanaatlerine ve işletmenin özelliklerine bağlı olarak değişiklik gösterir. Denetim sırasında yeni bulgular elde edildiğinde denetçiler risk düzeyinde değişiklik yaparak denetimin kapsamını genişletebilir ve denetimin zaman aralığını artırabilir.

Denetim riski; yapısal risk, kontrol riski ve ortaya çıkaramama riskinin birbirleriyle etkileşimi ile bulunur.

$$DR = YR * KR * O\text{Ç}R$$

DR: Denetim riski

YR: Yapısal risk

KR: Kontrol riski

OÇR: Ortaya çıkaramama riski

Örneğin, denetim riski tahmininde bulunan denetçiler denetlenecek olan işletmenin yapısal riskini % 60, kontrol riskini % 50 olarak belirlemiştir. Denetçi, uygulayacağı denetim prosedürlerine rağmen yönetim iddiası ile ilgili yanlışlığın % 20 olasılıkla ortaya çıkarılamayacağını tahmin etmektedir. Bu durumda denetim riski şu şekilde hesaplanacaktır:

$$DR = 0.60 * 0.50 * 0.20$$

$$= 0.06$$

Bu sonuca göre bağımsız denetçinin denetlediği finansal tablolarındaki yanlışlıkların önlenememesi ve ortaya çıkarılamaması riski % 6 'dır.

4.6. Denetim Standartları

Yatırımcıların korunması açısından bağımsız denetimin önemi çok büyüktür. Denetim faaliyetlerinin bu derece önemli olması onun bazı temel standartlarla kalitesinin güvence altına alınması ihtiyacını beraberinde getirmiştir. Ulusal ve uluslararası kuruluşlar tarafından belirlenen standartlar, denetçilere denetim faaliyetlerinde bu kaliteyi koruyabilmeleri için yol gösterici nitelikte olmakta, raporlama, denetim planlaması, denetim çalışmaları ve diğer benzeri konularda problemlerle karşılaşmalarını minimum seviyeye indirgemeyi sağlamaktadır. Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları ve Uluslararası Denetim Standartları bugün birçok ülkede uygulanmaktadır.

Denetim standartlarının gerekliliği şöyle açıklanabilir:

1. Denetimi yapacak kuruluşun ve meslek mensuplarının görev, yetki ve sorumlulukları ile denetim aşamalarının ve prosedürlerinin ayrıntılı biçimde adına denetim yapılan kuruluşlar, kamuoyu, diğer denetim organları ve birimleri ile denetlenen kurum ve kuruluşları tarafından daha derinlemesine anlaşılmasını ve dolayısıyla denetleyenin çalışmalarına ve ürünlerine güven duyulmasını sağlar.

2. Denetimlerin uygun kalitede yapılmasını sağlayacak genel bir çerçeve oluşturur.

3. Denetimlerin planlaması, yürütülmesi, raporlanması ve değerlendirilmesi bakımından ortak bir zemin yaratır.

4. Denetim faaliyetlerinin yönlendirilmesinde temel oluşturup denetçinin denetim sırasında uygulayacağı yöntemlerin ve denetim aşamalarının sınırlarını belirler.

5. Denetim standartlarından denetim faaliyetlerinin kalitesinin değerlendirilmesinde kriter olarak yararlanılır.

6. Denetimlerden süzülerek gelmiş ve denetim metodolojisi alanında genel kabul görmüş çözümleri bütünleştirir ve denetim uygulamalarını geliştirir.

7. Denetim faaliyetlerinin uluslararası genel kabul görmüş bir düzeyde yürütülmesine yardımcı olur (alıntılayan Demirel, Erek ve Çetin, 2011; 247); (aktaran Özveren, 2004; 3).

Genel Kabul Görmüş Muhasebe Standartları (GAAS), Amerikan Diplomalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (AICPA) tarafından geliştirilen ve Amerika dışındaki ülkelerde de kabul gören bu standartlar aynı zamanda Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) tarafından belirlenen Uluslararası Denetim Standartları (IAS) 'nın temelini oluşturmuştur. AICPA' nın denetçilere çalışmalarında kolaylık sağlaması amacıyla yayınladığı Denetim Standartları Beyanları (SAS) ve ülkelerin kendi otoriteleri tarafından belirlenen standartlar denetim çalışmalarını etkileyen diğer düzenlemelerdir.

4.6.1. Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları (GAAS)

Genel standartlar denetçinin nitelikleri ve çalışmasının kalitesi ile ilgili olan standartlardır. Bu standartlar denetçinin uzmanlığını, bağımsızlığını ve mesleki davranışını belirler. Aynı zamanda denetçinin çalışma alanına ve raporlamasına etki eder (Deloitte Türkiye).

4.6.1.1. Genel Standartlar

Genel standartlar üç ana unsuru kapsamaktadır:

- Mesleki Eğitim ve Yeterlilik: Denetçilerin bağımsız olmaları kadar mesleklerinde yeterliliği sağlıyor olmaları da önemlidir. Bağımsız denetçilerin muhasebe, finans ve vergi gibi alanlarda yeterli düzeyde eğitim almış olmaları onların meslekteki yeterliliklerini sağlamalarına yardımcı olacaktır.

Karacan (2014; 95)'in ifade ettiği üzere, mesleki yeterliliğin korunması, mesleki konuların, meslek hayatıyla ilgili ulusal ve uluslararası gelişmelerin sürekli olarak izlenmesini ve anlaşılmasını gerekli kılmaktadır. Bundan dolayı, mesleğe giriş şartlarının sağlanmasının yanı sıra sürekli eğitim anlayışıyla mesleki konulardaki gelişmelerin takip edilmesi gerekmektedir.

Ülkemizde, denetçi olabilmenin şartları lisans eğitime sahip olmakla başlamakta ve çeşitli mesleki eğitim ve sınavlarla devam etmektedir. Bağımsız denetçi olabilmenin şartı Serbest Muhasebeci Mali Müsavirlik (SMMM) sınavlarından başarılı olarak SMMM olmak ve ayrıca Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından yapılan sınavda başarılı olarak Bağımsız Denetim Lisansını almaktır. Sınavlardaki başarı koşullarını sağlamanın yanında 3 sene süren SMMM stajyerlik dönemi ve denetim şirketlerinin 2 yıl süreyle uyguladıkları stajyerlik dönemi mesleki yeterliliğin sağlanmasına yönelik uygulamalar olarak değerlendirilebilmektedir.

- Bağımsızlık: Denetçilerin bağımsız olması denetim çalışmalarının güvenilirliği için son derece önemlidir ve bu son yıllarda üzerinde çok tartışılan bir

konu olmuştur. Denetçiler, tüm ekonomik kaygılardan uzak bir şekilde çalışmalarının her aşamasında ve her alanında bağımsız düşünceye sahip olmalıdır.

26 Aralık 2012 tarihli ve 28509 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren Bağımsız Denetim Yönetmeliği’nde bahsi geçtiği üzere, denetim kuruluşu ve denetçiler, denetimi esasen ve şeklen bağımsız olarak gerçekleştirir. Esasta bağımsızlık; denetçinin dürüstlük, tarafsızlık ve mesleki şüphecilik içinde hareket etmesini teminen, mesleki muhakemesini olumsuz etkileyebilecek tesirlerden arı olarak görüş açıklamasıdır. Şekilde bağımsızlık ise; denetim kuruluşunun, denetçinin veya bir denetim ekibi üyesinin; konuya ilişkin tüm durum ve şartları değerlendiren makul ve bilgi sahibi üçüncü kişilerde, dürüstlük, tarafsızlık ve mesleki şüphecilikten ödün verdiği intibayı oluşturabilecek durum ve davranışlardan sakınmasıdır.

Bağımsız Denetim Yönetmeliği’nde, denetim kuruluşları ve denetçilerin, denetim çalışmalarında denetlenen kuruluştan bağımsız ve tarafsız olmak zorunda olduklarından, hiçbir şekilde denetlenen kuruluşların karar alma mekanizmalarına katılamayacaklarından; buna ilave olarak, denetim kuruluşları ve denetçilerin bağımsızlıklarını ortadan kaldırabilecek özel durumlarının da bulunmamasının gerekliliğinden bahsedilmiştir. Yönetmelik’te, bağımsızlığı ortadan kaldıran veya zedeleyen bazı durumlar şöyle sıralanmıştır:

1- Denetçiler ile denetim kuruluşunun ortakları, kilit yöneticileri, denetçileri ve bunların boşanmış olsalar dahi eşleri ile 3 üncü dereceye kadar (3 üncü derece dahil) kan ve kayın hısımları veya denetim kuruluşları tarafından denetlenen işletme veya denetlenen işletme ile ilgili olanlarla doğrudan veya dolaylı olarak menfaat, ortaklık, kilit yönetici sıfatıyla iş, olağan ekonomik ilişkiler dışında borç veya alacak ilişkilerine girilmiş olması,

2- Geçmiş yıllara ilişkin denetim ücretinin, geçerli bir nedene dayanmaksızın, denetlenen işletme tarafından ödenmemesi,

3- Denetim ücretinin, denetim sonuçları ile ilgili şartlara bağlanmış olması, denetimin kalitesine dair belirsizlikler oluşturması, denetim kuruluşu tarafından denetlenen işletmeye sunulan denetim dışı diğer hizmetler dikkate alınarak belirlenmesi,

4- Bağımsızlığı zedeleyen diğer hallerin ortaya çıkması.

- Mesleki Özen ve Titizlik: Denetim çalışmalarından verim alınabilmesi ve hatta denetim sonuçlarının güvenilir olması için denetçinin denetim çalışmalarında özenli olması gereklidir. Bağımsız denetçi her ne kadar mesleki yetenek ve eğitim sahibi ve çalışmalarında bağımsız olursa olsun, denetim çalışmalarında mesleğin gerektirdiği özeni göstermezse başarısızlık söz konusu olabilecektir.

4.6.1.2. Çalışma Alanı Standardı

Denetimin kapsamının belirlenmesinden denetimin sonuçlandırılması aşamasına kadar devam eden süreçteki uygulamaların neler olacağı konusunda denetçiye yol gösteren bu standart üç unsuru kapsamaktadır:

- Denetimin Planlanması ve Gözetim: Denetim çalışmalarının ilk aşaması olan denetimin planlanmasındaki amaç, yeterli sayı ve kalitede denetim kanıtının çok yüksek olmayan maliyetlerle elde edilmesi ve bu yapılırken zamanın verimli kullanılmasıdır. Denetim yapılırken hangi konulara ağırlık verileceği ve denetim kadrosunun hangi özelliklerde kaç kişiden oluşacağı gibi konular bu aşamada belirlenmektedir.

Denetçiler denetim yaptıkları işletme ve işletmenin bulunduğu sektör hakkında bilgi sahibi olmak zorundadır. Denetim planlamasının etkin bir şekilde yapılabilmesi için denetimi yapılacak işletmenin, içinde bulunduğu konum, iş ilişkileri, ürettiği mal ve hizmetler, organizasyon yapısı ve mali yapısı gibi konularda denetçi tarafından yeterince bilgi edinilmelidir (alıntılayan Dönmez, 2002; 76); (aktaran Güredin, 1998; 29).

- İç Kontrol Yapısının Değerlendirilmesi: İç kontrol sistemi, işletme yönetimi ve yönetimden sorumlu kişiler ile diğer ilgili personel tarafından; işletmenin amaçlarına ulaştığına, faaliyet ve işlemlerin etkin olarak

gerçekleştirildiğine, kanun ve düzenlemelere uyulduğuna dair makul bir güvence sağlamak üzere tasarlanan ve uygulanan sistemdir (Pehlivanlı, 2010; 45).

İç kontrol sistemleri gelişmiş olan bir işletmenin mali tablolarına duyulan güven daha fazla olacağından bu işletmenin denetimi sürecindeki belirsizlikler ve risk düzeyi düşük seviyededir. İç kontrol sisteminin zayıf olduğu noktalara yönelik denetim prosedürlerinin kapsamının artırılması ve daha fazla denetim kanıtının elde edilmesi gerekir.

- Yeterli Sayıda ve Kalitede Kanıt Toplama: Denetçinin denetledikleri mali tablolara yönelik bir görüşe varabilmesi için gözlem, doğrulama ve soruşturma gibi denetim tekniklerini kullanarak yeterli sayıda ve kalitede kanıta sahip olmak durumundadır. İç kontrol sistemin işleyişi gibi çeşitli faktörleri göz önünde bulunduran denetçi yeterli kanıtın ne kadar olacağını kanaatine göre belirlemektedir.

4.6.1.3. Raporlama Standartları

Raporlama Standartları, denetim faaliyetleri sona erdikten sonra çalışmaların bir raporla görüşe varılarak sonuçlandırılması ile ilgili standartlardır.

- Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine Uygunluk: Denetçi, denetlenen mali tabloların Genel Kabul Görmüş Muhasebe ilkelerine uygunluğuna yönelik bir görüş bildirmek durumundadır. Bu nedenle denetçiler, mesleki yeterliliklerinin bir gereği olarak bu ilkelere hakim olmak zorundadır.

- Tutarlılık İlkesine Uyum: Bilgi kullanıcıları için bilgilerin doğruluğu kadar karşılaştırılabilir olması da önemlidir. Standart, işletme yönetiminin seçmiş olduğu muhasebe ilkelerinin ve uygulamalarının sonraki dönemlerde de aynı olmasını gerekli kılmaktadır. Geçerli durumlarda muhasebe politikalarında değişiklikler makul görülmektedir fakat muhasebe politikalarında bir değişikliğe konu olan uygulama alanlarının ve bunun sonuçlarının denetim raporunda açıklanması denetçi için bir yükümlülüktür.

- Yeterli Açıklama: Denetim raporlarında denetçi görüşünün yanı sıra mali tablolar ve mali tablolara ait dipnotlar da yer almaktadır. Denetçiler, mali tablo ve dipnotlarda yer alan bilgilerin anlaşılır ve yeterli olup olmadığını değerlendirmek zorundadırlar.

- Görüş Bildirme: Denetçi, denetim çalışmalarının sonunda mali tablolar hakkında bir görüş bildirmek durumundadır. Denetçiye görüş bildirme sorumluluğu yükleyen bu standarda göre dört çeşit görüş vardır:

- 1- Olumlu görüş
- 2- Olumsuz görüş
- 3- Şartlı olumlu görüş
- 4- Görüş bildirmekten kaçınma

Şartlı olumlu görüş bildiren veya görüş bildirmekten kaçınan denetçi bunun gerekçelerini belirtmek zorundadır. Denetim çalışmalarının işletmelerce sınırlandırılması görüş bildirmekten kaçınma nedenidir.

4.6.2. Uluslararası Denetim Standartları (IAS)

Sermaye piyasalarında yaşanan muhasebe skandalları, muhasebe standartlarını olduğu kadar denetim standartlarını da geliştirmeyi zorunlu kılmıştır. Başpınar'ın (2005; 58) ifade ettiği üzere, bu alanda başta gelen ve son yıllarda ağırlıklı olarak Amerika-Avrupa eksenini etkileyen düzenleyici birim, IFAC kuruluşudur. Bu federasyon kapsamında kurulan değişik komiteler ve çalışma grupları, hem Uluslararası Muhasebe Standartlarını (IAS), hem Uluslararası Denetim Standartlarını (IAS's) hem de meslek mensuplarının sahip olması gereken etik değerleri belirlemektedir.

Tablo 2. Uluslararası Denetim Standartları

UDS 200	Bağımsız Denetçinin Genel Amaçları ve Denetimin Uluslararası Denetim Standartlarına Göre Yürütülmesi
UDS 210	Denetim Sözleşmesi Şartlarının Belirlenmesi
UDS 220	Finansal Tablo Denetiminde Kalite Kontrol
UDS 230	Denetimin Belgelendirilmesi
UDS 240	Finansal Tabloların Denetiminde Denetçinin Hile ve Usulsüzlüğe İlişkin Sorumluluğu
UDS 250	Finansal Tabloların Denetiminde Kanun ve Kuralların Dikkate Alınması
UDS 260	Denetimle İlgili Hususların Yönetimden Sorumlu Kişilere İletilmesi
UDS 265	Denetimle İlgili Eksikliklerin Yönetimden Sorumlu Kişilere ve Yönetime İletilmesi
UDS 300	Finansal Tabloların Denetiminin Planlanması
UDS 315	İşletmenin ve İşletme Ortamının Anlaşılması Suretiyle Önemli Yanlış Beyan Riskinin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi
UDS 320	Denetimin Planlanması ve Yürütülmesinde Önemlilik
UDS 330	Belirlenen Risklere Karşı Denetçinin Uygulayacağı Prosedürler
UDS 402	Dışarıdan Hizmet Alan Kuruluşlarda Denetim Yaklaşımı
UDS 450	Denetim Sırasında Tespit Edilen Yanlışlıkların Değerlendirilmesi
UDS 500	Denetim Kanıtı
UDS 501	Denetim Kanıtı - İlave Konulara İlişkin Önemli Hususlar
UDS 505	Dış Kaynaktan Doğrulamalar
UDS 510	İlk Denetimler - Açılış Bakiyeleri
UDS 520	Analitik İnceleme Teknikleri

UDS 530	Denetim Örneklemesi
UDS 540	Gerçeğe Uygun Değer Muhasebesi ve İlgili Dipnot Açıklamalarını da İçeren Muhasebe Tahminlerinin Denetimi
UDS 550	İlişkili Taraflar
UDS 560	Bilanço Tarihinden Sonraki Olaylar
UDS 570	İşletmenin Sürekliliği
UDS 580	Yazılı Teyitler
UDS 600	Özel Hususlar - Grup Finansal Tabloların Denetimi
UDS 610	İç Denetçilerin Çalışmalarının Kullanılması
UDS 620	Denetçinin Bir Uzmanın Çalışmasını Kullanması
UDS 700	Finansal Tablolar Üzerinde Görüş Oluşturma ve Raporlama
UDS 705	Bağımsız Denetçi Raporunda Denetçi Görüşünün Değişikliğe Uğraması
UDS 706	Bağımsız Denetçi Raporunda Dikkat Çekilmesi Gereken Hususlar ve Diğer Açıklamalar
UDS 710	Karşılaştırmalı Bilgiler - Önceki Dönem Tutarları ve Karşılaştırmalı Finansal Tablolar
UDS 720	Denetlenmiş Finansal Tabloları İçeren Dökümanlarda Yer Alan Diğer Bilgilere İlişkin Denetçinin Sorumluluğu
UDS 800	Özel Hususlar - Özel Amaçlı Çerçeve Hazırlanan Finansal Tabloların Denetimi
UDS 805	Özel Hususlar - Finansal Tabloların ve Finansal Tablolardaki Tek Bir Kalem veya Hususların Denetimi
UDS 810	Özet Finansal Tablolar Üzerinde Raporlama Çalışmaları

Beşinci Bölüm

DENETİM ÇALIŞMALARINDA ANALİTİK İNCELEME

5.1. Analitik İnceleme Hakkında Genel Bilgiler

AICPA tarafından yayınlanan 56 no.lu denetim standardında, analitik inceleme prosedürlerini şöyle tanımlanmıştır: Çeşitli finansal ve finansal olmayan veriler ile işletmenin kayıtları arasındaki anlamlı ilişkilerin incelenmesiyle elde edilen bilgilerin, denetçi tarafından geliştirilen beklentilere uyup uymadığına bakılması işlemlerine analitik inceleme prosedürleri adı verilmektedir.

Denetim çalışmalarının zaman içerisinde gösterdiği değişim ve gelişim, finansal tabloların güvenilirliği değerlendirilirken, denetlenen finansal tablolar üzerinde etki doğurabilecek olmasına rağmen daha önce denetim kapsamında değerlendirilmemiş olan finansal ve finansal olmayan bazı verilerin de değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Denetim sürecinde analitik incelemelerin kullanılması bu gerekliliği karşılayabilmektedir.

5.2. Analitik İncelemenin Amaçları

Analitik incelemeler sayesinde denetlenen işletmeden sağlanan bilgilerle işletme dışından sağlanan bilgilerin karşılaştırılarak işletmenin sektör içindeki yerinin öğrenilmesi ve sektördeki diğer işletmeler ile denetlenen işletmeye ait verilerin kıyaslanması olanağı elde edilmiş olmaktadır.

Analitik incelemeler kapsamında yapılacak olan analiz çalışmaları sayesinde şirketin finansal performansı hakkında edinilen bilgiler denetim risklerinin belirlenmesine yardımcı olur. İşletmenin sürekliliği analitik incelemeler neticesinde belirlenebilmektedir. Bununla birlikte, bu teknik ile birlikte hesapların dönemler itibarıyla oransal değişimleri gözlemlenir ve ciddi artışlar ve azalışların olduğu kalemlere ayrıca önem verilerek denetim riski düşürülebilir.

Örneğin, bir şirketin denetiminde, şirketin satışlarının geçen dönemlerle kıyaslaması yapıldığında ve ciddi oranda bir artış gözlemlendiğinde bu artışın nedeni denetim ekibi tarafından anlaşılmaya çalışılır ve bu amaçla şirket satışlarının bu derecede artmasında özel bir nedenin olup olmadığının anlaşılması amacıyla şirketin iş çevresindeki gelişmeler incelenir, satış kalemleri üzerinde örneklem sayısı artırılır ve daha kapsamlı bir denetim prosedürü benimsenir.

Bu teknik, detay testlere oranla zaman ve maliyet açısından daha az masraflıdır. Daha önce de belirtildiği üzere, denetim çalışmalarının çok yüksek maliyetli olmaması gerekir. Üstelik, denetim çalışmaları belli bir zaman dilimiyle sınırlandırılmıştır. Bu iki sınırlandırıcı husus göz önünde bulundurulduğunda analitik tekniğin oldukça yararlı olduğu aşıkardır.

AICPA' nın 56 no.lu standardında, analitik incelemenin amaçları şu şekilde özetlenmiştir:

- Müşterinin işine ilişkin bilgi temini,
- İşletmenin faaliyetlerinin sürdürme konusundaki kabiliyeti,
- Finansal tablolardaki hataları belirleme ve
- Denetimde daha az test uygulanmasını sağlamak.

5.3. Analitik İnceleme Prosedürlerinin Türleri

Denetçinin duruma göre kullanabileceği analitik inceleme prosedürleri beş ana grupta toplanabilir:

- İşletme verileri ile sektör verilerinin karşılaştırılması,
- İşletme verileri ile önceki yıllara ait benzer verilerin karşılaştırılması,
- İşletme verileri ile işletme tarafından belirlenmiş beklenen sonuçların karşılaştırılması,
- İşletme verileri ile denetçi tarafından belirlenmiş beklenen sonuçların karşılaştırılması,

- İşletme verileri ile finansal olmayan verilerin ortaya koyduğu beklenen sonuçların karşılaştırılması (Bozkurt, 2010; 155).

5.3.1. İşletme Verileri ile Sektör Verilerinin Karşılaştırılması

Bu analitik karşılaştırmada, denetlenen işletmeden elde edilen cari oran, stok devir hızı gibi çeşitli verilerle sektördeki diğer işletmelere ait benzer verilerin karşılıklı değerlendirmesi yapılır ve böylece denetlenen işletmenin mali durumu hakkında bilgi sahibi olunur. Sektördeki diğer işletmelere ait verilerden ciddi farklılık gösteren muhasebe hesaplarına ayrıca önem verilir, denetimin planlanması aşamasında bu muhasebe kalemlerine uygulanacak denetim prosedürlerinin kapsamı genişletilir.

Örneğin, bir ülkede yaşanan terör olayları neticesinde o ülkenin turizmi büyük darbe almışsa ve ülkeye gelen turist sayısında köklü bir azalış söz konusuysa, ülkedeki birçok turizm şirketinin hizmet satışlarında azalış olması beklenecektir. Turizm şirketini denetleyecek olan ekip, şirketin mali tablolarını incelediğinde ve turizm sektöründe yaşanan bu sıkıntılara rağmen şirketin karlılık oranlarının sektörün diğer şirketlerine göre oldukça yüksek olduğunu gördüğünde mesleki şüphecilik ilkesinin bir gereği olarak bu anormalliğin üzerinde durmalıdır.

5.3.2. İşletme Verileri ile Önceki Yıllara Ait Benzer Verilerin Karşılaştırılması

Herhangi bir hesabın geçmiş dönemlerdeki bakiyeleri ile denetime konu olan dönem bakiyesi karşılaştırılır. Örneğin, banka hesabı bakiyesi geçen dönemlere göre çok yüksek ise, bunun muhakkak geçerli bir nedenli olmalıdır. Bu artış, sermaye ödemesi ya da kredi alınması gibi özel durumlardan kaynaklanmış olabilir. Bu özel durum hakkında fikir sahibi olan denetçi, ayrıca söz konusu ekonomik olayın diğer etkilerini de muhasebe kayıtlarında görebilmelidir. Banka hesabının alınan bir kredi

alınması sonucundaki değişimi sadece banka hesabında değil, aynı zaman banka kredileri hesabında da göze çarpacaktır.

Karşılaştırma sadece hesap bakiyelerinin değil, rasyoların ya da hesap gruplarının karşılaştırılması şeklinde de yapılabilir. Yukarıdaki örneğe benzer şekilde, şirketin dönen varlıklarını ya da cari oranını dönemler itibariyle karşılaştıran denetçi, şirketin dönen varlıklar toplam bakiyesindeki ya da cari oranındaki artışın nedenini sorguladığında bu değişimin banka hesabından kaynaklandığını fark edecek ve hesabın detayı ile ilgilendiğinde bunun alınan bir kredi ile ilgili olduğunu mutabakat ya da detay test prosedürleri ile teyit edecektir.

5.3.3. İşletme Verileri ile İşletme Tarafından Belirlenmiş Beklenen Sonuçların Karşılaştırılması

İşletmeler, faaliyetleri için işletme yönetimlerinin beklentileri çerçevesinde bir bütçe planlaması yapmaktadır. Bu karşılaştırma biçiminde, bütçedeki planlar ile işletmenin sahip olduğu finansal verilerin karşılıklı olarak değerlendirilmesi söz konusudur. Beklentiler ile var olan veriler arasında farkın yüksek olması denetçiler için önemlidir. Örneğin, beklenen satış düzeyi ile gerçekleşen satış düzeyinin çok büyük bir farklılık göstermesi satışlarda hile yapıldığının bir göstergesi olabilir.

5.3.4. İşletme Verileri ile Denetçi Tarafından Belirlenmiş Beklenen Sonuçların Karşılaştırılması

Bir başka uygulama biçimi de, işletmenin fiili verileri ile denetçinin hesaplayarak bulduğu beklenen sonuçların karşılaştırılmasıdır. Denetçi bir hesabın bakiyesini tahmin etmek için diğer ilgili hesaplardan yararlanabilir veya geçmiş yıllardaki bakiyelerin trendini kullanabilir (Bozkurt, 2010; 159).

Örneğin, sabit kıymet hesapları ile amortisman giderleri, kısa ve uzun vadeli borçları ile finansman giderleri arasında bir ilişki bulunmaktadır. Amortisman oranlarını ve sabit kıymetin kullanım ömrünü ya da faiz oranlarını ve vadeleri bilen

biri olarak denetçi kendi tahminlerini, şirketin hesaplarında yer alan ilgili giderlerle kıyaslayabilir.

5.3.5. İşletme Verileri ile Finansal Olmayan Verilerin Ortaya Koyduğu Beklenen Sonuçların Karşılaştırılması

İşletmenin finansal olmayan faaliyetleri kullanılarak tahmin edilen tutarlarla, fiili verilen karşılaştırılması işlemleridir. Örneğin, işletmenin üretim faaliyetlerinde kullandığı enerji miktarı ve makine kullanım saatlerinden üretilen mamul miktarının tahmin edilmesi, çalışan içi sayısından ve aldıkları saat ücretlerinden işletmenin üretim miktarının ve maliyetinin tahmin edilmesi gibi (Toroslu, 2012; 129).

5.4. Kullanılan Teknikler

5.4.1. Karşılaştırmalı Mali Tablolar Analizi (Yatay Analiz)

Karşılaştırmalı mali tablolar analizinde, bir işletmenin iki veya daha fazla döneme ait finansal tabloları karşılaştırmalı olarak analiz edilerek dönemsel değişiklikler izlenir.

Örnek olarak aşağıdaki tabloyu inceleyebiliriz:

Bilanço Kalemleri	31.12.2011	31.12.2012	Mutlak Fark	Oransal Fark
Hazır Değerler	100.000	300.000	200.000	%200
Menkul Kıymetler	50.000	0	-50.000	%100
Stoklar	40.000	30.000	-10.000	-%75

Karşılaştırmalı finansal tablolar analizinde dönemsel değişimler hem oransal hem de tutarsal olarak incelenir ve böylece işletmenin finansal performansı hakkında bilgi sahibi olunur. Yukarıdaki örnekte, 2011 dönemi baz yıl olarak kabul edilmiş ve yıllar itibariyle değişimler hesaplanmıştır.

Mali tablolar analizinde kullanılan tüm tekniklerde göz önünde bulundurulması gereken önemli bir husus değişimlerin hem oransal hem de tutarsal olarak incelenmesinin gerekliliğidir. Sadece oransal ya da sadece tutarsal inceleme eksik ya da yanıltıcı bilgi verebilir.

Denetçinin görevi, kalemlerde meydana dönemsel değişimleri gözlemleyerek normal olmayan yükseliş ve azalışların nedenlerini bulmaya çalışmaktır. Azalış ve yükselişler değerlendirilirken, denetlenen kalemlerin diğer kalemlerle ilişkini ortaya koyan bir neden sonuç analizinin yapılması da önemlidir. Örneğin, bir işletmenin satış karındaki artışın nedeni satış miktarının artması olabileceği gibi, satışların maliyetinin düşmesine paralel olarak birim başına satış karının artması da olabilir.

5.4.2. Yüzde Yöntemi İle Analiz (Dikey Analiz)

Dikey analiz türünde mali tablolarda yer alan kalemlerin içinde bulundukları toplamlara olan oranları bulunur ve analiz edilir.

Gelir Tablosu Kalemleri	31.12.2011	31.12.2012	Yüzde Oran
Brüt Satışlar	1.200.000	1.100.000	%120
Satış İndirimleri	200.000	150.000	%20
Net Satışlar	1.000.000	950.000	%100
Satışların Maliyeti	300.000	200.000	%30

Bilanço Kalemleri	31.12.2011	31.12.2012	Yüzde Oran (Aktif İçinde)	Yüzde Oran (Grup İçinde)
Hazır Değerler	100.000	300.000	%7	%20
Menkul Kıymetler	50.000	0	%3	%10
Stoklar	40.000	30.000	%3	%8
Dönen Varlık Toplamı	500.000	600.000	%33	%43
Aktif Toplamı	1.500.000	1.400.000	%100	%100

Bu yöntemde, bilançoda varlık ve kaynak toplamaları ile gelir tablosunda net satışlar yüz olarak kabul edilir ve diğer kalemlerin bu yüzdeliklere göre oranı belirlenir. Yukarıdaki tablolarda da görülebileceği gibi kalemlerin sadece aktif veya pasif toplamaları içerisindeki oranları değil aynı zamanda grup toplamaları içerisindeki oranları da incelenir.

Dikey analizde, bilanço kalemleri analizinin üç boyutu vardır: Varlık dağılımının incelenmesi, kaynak dağılımının incelenmesi ve varlık-kaynak ilişkisinin incelenmesi. Örneğin, dönen varlıkların toplam varlıklar içerisindeki yüzdesel oranının yüksek olması durumunda işletme likitidesinin yüksek olduğu yorumu kesin olarak doğru değildir. Bu noktada, kısa vadeli kaynakların toplam yükümlülükler içerisindeki oranı ve dönen varlıkların kısa vadeli yükümlülükler karşısında yeterliliğini gösteren cari oran analizinin de yapılmış olması gerekmektedir.

Mali tablolar analizinde, yatay ve dikey analiz tekniklerinin bir arada kullanılması daha gerçekçi sonuçlar verecektir. Yani, hesap kalemlerinin aktif ve pasif veya hesap grupları içerisindeki toplamalarının incelenmesinin yanı sıra bu kalemlerin dönemler itibarıyla değişimlerinin gözlemlenmesi de yararlı olacaktır.

5.4.3. Eğilim Yüzdeleri Yöntemi İle Analiz (Trend Analizi)

Eğilim yüzdeleri ile analizde, incelenecek dönemlerden biri baz yıl olarak kabul edilir ve diğer tüm dönemlerdeki bakiyelerin baz yıldaki bakiyelere göre değişimleri gözlemlenir. Baz yıl rakamları 100 olarak belirlenir. Örnek olarak aşağıdaki tablolar incelenebilir:

Bilanço Kalemleri	31.12.2010	31.12.2011	31.12.2012
Hazır Değerler	120.000	100.000	300.000
Menkul Kıymetler	60.000	50.000	0
Stoklar	50.000	40.000	30.000
Dönen Varlık Toplamı	550.000	500.000	600.000
Aktif Toplamı	1.700.000	1.500.000	1.400.000

Bilanço Kalemleri	31.12.2010	2010-2011 Değişim	2011-2012 Değişim
Hazır Değerler	%100	%83	%300
Menkul Kıymetler	%100	%83	%0
Stoklar	%100	%80	%75
Dönen Varlık Toplamı	%100	%91	%120
Aktif Toplamı	%100	%88	%93

5.4.4. Oran (Rasyo) Analizleri

Oran analizlerinde finansal tablolarda yer alan kalemler arasında matematiksel ilişkiler kurulur.

Oranların hesaplanması tek başına bir anlam ifade etmemektedir. Önemli olan matematiksel işlemler ile bulunacak olan rasyoların finansal tabloların bir bütünü içerisinde değerlendirilmesidir. Yapılan yatay analiz sonucunda dönen varlıklardaki azalma ve bu azalmanın nedenleri tespit edildikten sonra cari oran analizi yapılarak dönen varlıklardaki bu azalışın şirket için bir likitide sıkıntısı yaratabileceği sonucuna varılması buna örnek olarak verilebilir.

Uygulamada birçok oransal analiz türü olduğu kabul edilmekle birlikte, genel olarak dört ana grup içerisinde yer almaktadırlar:

- 1- Likitide oranları,
- 2- Mali oranlar,
- 3- Faaliyet oranları,
- 4- Karlılık oranları.

5.4.4.1. Likitide Oranları

İşletmenin dönen varlıkları ile kısa vadeli yabancı kaynakları arasında ilişkilerin incelendiği bu oran analizlerinde işletmenin kısa vadede borç ödeme gücü hakkında fikir sahibi olunur. Başlıca likitide oranları şunlardır:

- Cari Oran: Cari oran, işletmenin sahip olduğu dönen varlıkları ile kısa vadeli borçlarını ödeme gücünü gösterir ve şu şekilde hesaplanır:

$$\text{Cari Oran} = \text{Dönen Varlıklar} / \text{Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar}$$

Cari oranın 1 'den yüksek olması emniyet marjı olarak, en az 2 olması ise ideal olarak kabul edilir.

Cari oran zaman-zaman işletme sermayesi oranı olarak da ifade edilmektedir, işletme sermayesi dönen varlıklardan kısa vadeli borçların çıkarılması ile bulunur. Cari oran; işletme sermayesinden çok daha güvenilir bir likidite göstergesidir. Aynı işletme sermayesi miktarına sahip olan iki şirketin farklı cari oranları söz konusu olabilir (Weygandt, Kimmel ve Kieso, 2013; 696).

- Asit Test (Likitide) Oranı: İşletmenin stoklar hariç dönen varlıkları ile kısa vadeli borçlarını ödeme gücünü gösteren bu oranın en az 1 olması uygun görülmektedir ve stoklar hariç dönen varlıkların kısa vadeli borçlara bölünmesiyle bulunmaktadır.

$$\text{Asit-test Oranı} = \text{Dönen Varlıklar} - \text{Stoklar} / \text{Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar}$$

Bu oran, işletme likitidesinin değerlendirilmesinde cari orana göre daha güvenilirdir, çünkü stoklar kalemi her ne kadar dönen varlıklar grubunda yer alsada kısa sürede nakde çevrilebilecek bir kalem değildir.

- Nakit Oranı: İşletmenin sahip olduğu hazır değerlerin kısa vadeli borçlara oranıdır. Oran aşağıdaki formül ile bulunur:

$$\text{Nakit Oranı} = \text{Hazır Değerler} / \text{Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar}$$

Oztin'in (1998; 30) Finansal Yönetim adlı kitabında da belirttiği gibi, sözü edilen oran, firmanın satışlarının durması ve alacaklarını tahsil edememesi durumunda, kısa vadeli borçlarını göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde nakit oranın %20' nin altına düşmemesi gerektiği genel bir kural olarak ileri sürülmektedir. Ülkemizde hesaplanan nakit oranlarını ihtiyatla değerlendirmek gerekmektedir. Bankaların açmış oldukları krediler nedeniyle yapmış oldukları mevduat blokajı

bankalar hesabında; firmaların askıda bulunan bazı hesapları ve ileri tarihli çekleri kasa mevcudu içerisinde göstermeleri, anılan oranın yüksek görünmesine yol açar (Apak ve Demirel, 2010; 30).

5.4.4.2. Mali Yapı Oranları

Mali oranlar, işletme finansmanın ne kadarlık kısmının yabancı kaynaklardan sağlandığı konusunda bilgi verir. Başlıca mali yapı oranları şunlardır:

- **Borçların Özkaynağa Oranı:** Bu oran, işletmenin özkaynaklarının yüzde kaçına kadar borçlandığını gösterir. Oranın 1'in üzerinde olması işletmenin özkaynaklarından daha fazla borçlandığını göstermektedir. Bu oranın kabul edilebilir seviyeden daha düşük çıkması işletmenin borçlarını ve borç faizlerini geri ödemede sıkıntılar yaşayabileceğini göstermektedir.

$$\text{Borçların Özkaynaklara Oranı} = \text{Özkaynak} / \text{Yabancı Kaynaklar}$$

- **Kısa Vadeli Yabancı Kaynakların Özkaynağa Oranı:** Bu oran, işletme varlıklarının yüzde kaçlık kısmının kısa vadeli borçlanmalar ile karşılandığını gösterir. Bu oranın yüksek olması arzu edilmeyen bir durumdur ve özellikle sanayi işletmelerinde bu oranın 1/3'ü aşmaması gerektiği genel kabul görmektedir.

$$\text{KVYK'nın Özkaynaklara Oranı} = \text{KVYK} / \text{Özkaynaklar}$$

- **Uzun Vadeli Yabancı Kaynakların Özkaynağa Oranı:** İşletmenin varlıklarının yüzde kaçlık kısmının uzun vadeli yabancı kaynaklarla karşılandığını gösterir.

$$\text{UVYK'nın Özkaynaklara Oranı} = \text{UVKY} / \text{Özkaynaklar}$$

- **Maddi Duran Varlıkların Özkaynaklara Oranı:** Bu oran, maddi duran varlıkların finansmanı hakkında bilgi vermektedir. Bu oranın 1'den fazla olması maddi duran varlıkların finansmanında daha çok yabancı kaynakların kullanıldığını gösterir.

$$\text{MDV'lerin Özkaynaklara Oranı} = \text{MDV} / \text{Özkaynaklar}$$

5.4.4.3. Faaliyet Oranları

Faaliyet oranları, işletme aktiflerinin ne ölçüde verimli kullanıldığı hakkında bilgi edinmede yardımcı olmaktadır. Başlıca faaliyet oranları aşağıda açıklanmıştır:

- Alacakların Devir Hızı Oranı: Alacakların likiditesini değerlendirmek için kullanılan oran alacak devir hızıdır. Şirketin belirli bir dönemde alacaklarını ortalama kaç kez tahsil ettiğini ölçmektedir. Alacak devir hızını net kredili satışları (net satışlar - nakdi satışlar) ortalama net alacaklı hesaplara bölerek bulabiliriz. Mevsimsel faktörler önemli olmadığı sürece, ortalama net alacaklı hesaplar, net alacaklı hesapların açılış ve kapanış bakiyelerinden hesaplanabilir (Weygandt, Kimmel ve Kieso, 2013; 697).

Alacakların Devir Hızı Oranı = Kredili Net Satışlar / Ortalama Ticari Alacaklar

Genel olarak, bu oranın yüksek çıkması işletmenin ticari alacaklarının tahsilatında sıkıntı yaşamadığını gösterir.

- Stok Devir Hızı Oranı: Bu oran, işletme stoklarının bir dönemde kaç defa satıldığını göstermektedir.

Stok Devir Hızı Oranı = Net Satışlar / Ortalama Stoklar

Stok devir hızlarının düşük olması;

Yılsonu stok değerinin yüksek gösterilmesinin,

Tedarik güçlükleri olasılığına karşı emniyet stokunun artırılmasının,

Fiyatların yükseleceği bekleyişi içinde, vurgunsal amaçla stoklara aşırı yatırım yapılmasının sonucu olabilir (Apak ve Demirel, 2010; 138).

Stok devir hızının yüksek oluşu;

Firmanın stok kalitesinin, sürüm kabiliyetinin yüksek olmasından,

Stokların yetersiz olmasından,

Stokların yenilenememesinden (tedarik güçlükleri nedeniyle) sonucu olabilir (Apak ve Demirel, 2010; 138).

•Dönen Varlık Devir Hızı Oranı: Bu oran ile işletmenin dönen varlıklarının ne derecede verimli kullanıldığı görülebilmektedir. Oranın yüksek olması verimliliğin yüksek olduğunu, düşük olması ise işletmenin dönen varlıklarının ihtiyaç duyulandan fazla olduğunu gösterir.

$$\text{Dönen Varlık Devir Hızı Oranı} = \text{Net Satışlar} / \text{Ortalama Dönen Varlıklar}$$

5.4.4.4. Karlılık Oranları

Karlılık oranları bir şirketin belirli bir süre içerisinde gelirini veya işletme başarısını ölçmektedir. Gelir veya gelirsizlik şirketin borç ve öz kaynak finansmanı temin etme kabiliyetini etkiler. Aynı zamanda şirketin likidite pozisyonunu ve büyüme kabiliyetini de etkiler. Sonuç olarak, hem alacaklılar hem de yatırımcılar kazanma gücünü yani karlılığı değerlendirmektedir. Analistler sıklıkla karlılığı yönetimin işletme etkinliğinin nihai bir test unsuru olarak kullanmaktadırlar (Weygandt, Kimmel ve Kieso, 2013; 698).

•Brüt Kar Oranı: Net satışların yüzde kaçının brüt satış karı olduğunu gösteren bu oranın yeterli olup olmadığı işletmenin geçmiş dönemlerdeki brüt kar oranı ve sektör ortalamasına göre değerlendirilebilir. Bu oran, denetçinin satışlar üzerinde oynama yapıp yapılmadığını ortaya koymasına yardımcı olur.

$$\text{Brüt Kar Oranı} = \text{Brüt Satış Karı} / \text{Net Satışlar}$$

•Faaliyet Karı Oranı: Bu oran yardımıyla işletmenin faaliyet giderleri karşılandıktan sonra ortaya çıkan karlılık hakkında bilgi sahibi olunur. İşletmeler, karlılık seviyesini yükseltmek ya da düşürmek için faaliyet giderlerini yüksek ya da düşük gösterme amacıyla olabileceğinden dolayı denetçiler bu oranı önceki dönemlerle ve sektör ortalamasıyla karşılaştırmalıdır.

$$\text{Faaliyet Karı Oranı} = \text{Faaliyet Karı} / \text{Net Satışlar}$$

- Net Kar Oranı: Bu oran ile net satışlardan net kar yüzdesi elde edilir. Burada dikkat edilmesi gereken unsur, diğer gelirlerin net kar içerisindeki payının ne olduğunun göz önünde bulundurulmasının gerekliliğidir. Karın, işletmenin esas faaliyetlerinden elde edilmiş olması gerekmektedir.

$$\text{Net Kar Oranı} = \text{Net Kar} / \text{Net Satışlar}$$

Altıncı Bölüm

İÇ KONTROL YAPISI VE DENETİM

6.1. İç Kontrol Kavramı ve Gerekliliği

Kontrol, yönetim, denetim kurulu ve yönetim kurulunun ve diğer uygun birimlerin riskleri yönetmek ve belirlenen amaç ve hedeflere ulaşma ihtimalini arttırmak amacıyla aldıkları tedbirlerdir. Yönetim, hedef ve amaçların gerçekleştirilmesine yönelik makul bir güvence sağlamak için yeterli tedbirlerin alınmasını planlar, tertipler ve yönlendirir (Özbek, 2012; 386).

İç kontrol sistemi, muhasebe ve finansın yanı sıra pazarlama, üretim ve satış gibi geniş bir alanı ilgilendirmektedir. İşletme yönetimi, faaliyetlerini planlar, organize eder ve yürütür. İşletmenin organizasyonunu sağlamasının en temel nedeni belirlediği hedeflere ulaşmaktır. İşletme yönetimleri bu hedeflere yönelirken aynı zamanda bir kontrol mekanizmasına ihtiyaç duyarlar. İç kontrol, denetim çalışmalarında olduğu gibi periyodik olarak geçmiş dönem verilerinin incelenmesi şeklinde değil, süreklilik arz eden bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu önemli ayrım iç denetim ile iç kontrol kavramları arasındaki farkın daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. İç kontrol sisteminin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi amacıyla iç denetçiler, sistemin işleyişini kontrol eder ve değerlendirmeler yaparak işletme yönetimlerini bilgilendirir. İç denetim, iç kontrol sisteminin çevresini belirleyen faktörlerden bir tanesidir. İç denetim, etkin bir iç kontrol sisteminin bir gereği olmakla birlikte tek başına yeterli değildir.

İşletme yönetimleri, kurumsal yönetim ilkeleri gereğince iç kontrol ve kurumsal risk yönetimi sistemlerini kurmakla sorumludur. İşletme yönetimleri için iç kontrol sistemi, şirket varlıklarının korunması ve şirket faaliyetlerinde etkinlik ve verimliliğin sağlanması için gerekli bir mekanizma olmasının yanı sıra kamu otoriteleri tarafından kendilerine verilen bir ödevdir. Muhasebe skandallarında edinilen tecrübeler göstermiştir ki, kurumsal yönetimin bir parçası olarak iç kontrol sistemlerindeki aksaklıklar da yatırımcıların olumsuz etkilenmesinde rol oynamıştır. Sarbanes Oxley Yasası, iç kontrol sistemiyle ilgili olarak işletme yönetimlerine yeni

sorumluluklar getirmiştir. Şirket yönetimi tarafından yayınlanması zorunlu olan iç kontrol raporunda;

- Şirket yönetiminin, finansal raporlama için yeterli bir iç kontrol yapısı ve prosedürü oluşturma ve devamlılığını sağlama yükümlülüğü belirtilmelidir (Elitaş, 2012; 72).
- Mali yılsonu itibariyle söz konusu iç kontrol sisteminin etkinliğine ilişkin şirket yönetimi tarafından yapılmış bir değerlendirme yer almalıdır (Elitaş, 2012; 72).

6.2. İç Kontrol Sisteminin İşletmelere Faydaları

Etkin bir iç kontrol sistemi, çalışanların tarafından yapılan hilelerin engellenmesi ve ortaya çıkartılmasında oldukça etkilidir. Çalışanlar tarafından yapılan hileler, hile üçgeninde belirtilen baskı, tutum ve fırsat koşullarının var olması durumunda ortaya çıkabilecektir. İşletme yönetimleri etkin bir iç kontrol mekanizmasını tesis ederek çalışanlarını hile yapmaya iten fırsat ortamını engelleyebilmektedir.

Etkin bir iç kontrol sistemi ile hilelerin engellenmiş olmasının işletme yönetimine sağladığı fayda sadece işletme varlıklarının korunmasında değil, aynı zamanda güvenilir bilgiler içeren finansal tabloların onları doğru kararlar alması noktasında da karşımıza çıkmaktadır. Yöneticilerin ekonomik kararlar almasındaki en önemli rehberleri, şirketin ekonomik resmi olan mali tablolarıdır. Yöneticiler, bu resme bakarak, belli analiz ve tahminlerle planlama yaparlar. Yanıltıcı bilgiler baz alınarak belirlenen hedeflere ulaşmak zor olacaktır.

Bir organizasyonda kontrollerin varlığı, iş süreçlerinin standart tanımları, görev tanımları ve kurallarının düzenlenmesi, işletme kaynakların etkinliği ve verimliliği üzerinde katma değer yaratacaktır (Tüm ve Memiş, 2012; 107). Kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılması işletme yönetimleri için önemli bir hedeftir.

6.3. İç Kontrol Yapısının Unsurları

İç kontrol sisteminin yapısı kontrol çevresi, risk değerlemesi, kontrol faaliyetleri, bilgi ve iletişim ve gözetim olmak üzere beş ana unsurdan oluşmaktadır. Bu beş ana unsur COSO tarafından 1992 yılında yayınlanan bu unsurlar iç kontrol sisteminin anlaşılmasında önemli yer tutmuştur. İç kontrol yapısının unsurlarına yönelik açıklamalar şöyledir:

- **Kontrol Çevresi:** İşletmenin iş görme biçimini ifade eden kontrol çevresi, iç kontrolün temel unsurudur. İç kontrolün başarılı ya da başarısız olması, iç kontrol sürecinin yer aldığı kontrol ortamına bağlıdır. Bu nedenle, kontrol ortamı, iç kontrolün diğer unsurlarının temelini oluşturur (Adiloğlu, 2011; 105).

Kontrol çevresinin temel unsurlarını, dürüstlük ve etik değerler, mesleki yeterlilik, yönetim kurulu ve denetim komitesi, yönetimin felsefesi, işletmenin organizasyon yapısı, yetkilerin ve sorumlulukların dağılımı ve insan kaynakları prosedürlerinden oluşmaktadır.

- **Risk Değerlemesi:** Risk, işletmeyi bütünüyle etkileyebilecek olan mali kayıplar, etik olmayan davranışlar, güvenirliliğin zarar görmesi ve yasal zorunluluklara uymayan bir olay ya da eylemin kurumu olumsuz biçimde etkileyebilmesi olarak ifade edilmektedir (Özkul ve Özdemir, 2011; 5).

İşletmeler, doğal risk ve ekonomik risk gibi çeşitli risklerle karşı karşıyadırlar. Ekonomik koşullar, iş çevresi ya da politik gelişmelerden dolayı riskin tamamen yok edilmesi mümkün olmasa da, işletmeler riskin minimum seviyede tutulabilmesi amacıyla gerekli tedbirleri almak zorundadırlar. Bu amaçla, risk tanımlamalarının yapılması, risk alanlarının belirlenmesi ve çeşitli analizler yapılarak riskle baş edebilmek için iç kontrol sisteminde sürekli iyileştirmelerin yapılması gerekmektedir.

- **Kontrol Faaliyetleri:** COSO iç kontrol modeli kontrol faaliyetlerini şu şekilde tanımlamıştır: Kontrol faaliyetleri, yöneticilerin talimatlarının yerine getirilmesini sağlayan politika ve prosedürlerdir. Firma hedeflerinin gerçekleştirilmesine yönelik riskler için gerekli önlemlerin alınmasını sağlarlar.

Kontrol faaliyetleri bütün kurum çapında ve bütün kademelerde ve bütün fonksiyonları kapsayacak şekilde gerçekleştirilir. Kontrol faaliyetlerini onaylama, yetkilendirme, mutabakat, operasyonel performansın gözden geçirilmesi, aktiflerin güvenliği ve görevlerin ayrılığı gibi çok sayıda faaliyeti içermektedir (Özbek, 2012; 431).

- **Bilgi ve İletişim:** İşletme çalışanlarının ihtiyaç duyduğu bilgilerin kaydedilmiş, anlaşılır ve ulaşılabilir olması onların iş tanımlarındaki sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için oldukça önemlidir. Etkin bir iç kontrol sisteminde için bilginin kaliteli olabilmesi için bilginin doğru ve güvenilir kaynaktan ihtiyaç duyulduğunda elde edilebiliyor olması gerekmektedir.

Bilginin kaliteli olması kadar bilginin paylaşımı için gerekli olan iletişim kanallarının açık olması da önemlidir. Etkin bir iletişim sisteminde, bilgi akışına yönelik sınırlamalar yoktur; işletmede yukarıdan aşağıya, aşağıdan yukarıya ve çapraz iletişim ağı söz konusudur.

- **Gözetim:** İşletmeler, iç kontrol sisteminin işleyişini ve kalitesini belli dönemlerde gözden geçirerek değerlendirmeli ve gerekli önlemleri almalıdır. İşletme yönetimleri, iç kontrolün izlenmesi sorumluluklarını iç denetim departmanlarının yardımıyla yerine getirir.

6.4. İç Kontrol ve Bağımsız Denetim İlişkisi

Şirketlerin bağımsız denetiminde, bağımsız denetçinin görevlerinden biri de denetlenen şirketin iç kontrol sisteminin incelenmesidir. Nitekim, Genel Kabul Görmüş Denetim Standartlarının Çalışma Alanı Standartları bölümünde iç kontrol sisteminin incelenmesinin bağımsız denetçiler için bir sorumluluk olduğundan bahsedilmiştir.

Bağımsız denetçiler, denetim çalışmalarına başlamadan önce denetim planlaması yapar ve denetim risklerini ve denetim prosedürlerini belirler. Denetim riskinin üç bileşeninden biri olan kontrol riski şirketin iç kontrol sisteminin ne

derecede güçlü ya da zayıf olduğu ile ilgilidir. Bundan dolayı, bağımsız denetçiler denetimin planlaması aşamasında işletmenin iç kontrol sistemini tanımaya yönelik çalışmalar yapmak zorundadırlar. Bir işletmede iç kontrol sisteminin zayıf olması, o işletmede muhasebe hile ve hatasının olması ihtimalini güçlendirmektedir.

Denetçilerin şirketin iç kontrol sisteminin anlaşılmasına yönelik çalışmaları sadece risklerin belirlenmesi açısından değil, aynı zamanda denetim prosedürlerinin planlanması açısından da önemlidir. Denetçi, riskleri belirledikten sonra, denetim faaliyetlerinin belli döngülerine yönelik planlamalar yapacak, riskli gördüğü döngülere daha fazla denetim bütçesi ayrılacaktır. Örneğin, yapılan çalışmalarda şirketin satış döngüsünde aksaklıklar gören denetim ekibi, bu alanlar daha fazla denetim tekniği uygulayacak ve denetim kanıtı elde etme ihtiyacı hissedecektir.

Etkin bir iç kontrol sisteminin, denetçilere daha fazla güvence vermesinin yanında ekonomik faydaları da bulunmaktadır. İç kontrol sisteminin yeterli olduğu ve iç denetim departmanının iç denetim standartlarına uygun hareket ettiği durumda kontrol riski düşük seviyede olacaktır ve bunun sonucunda denetim ekibinin, çalışmalarını daha kısa bir sürede, daha az denetim tekniği kullanılarak tamamlayabilmesi mümkün olacaktır.

6.5. İç Kontrol Sisteminin Tanınmasında Yöntemler

Denetimi planlamak için, denetçi elde ettiği iç kontrol unsurları hakkındaki bilgiyi belgelemelidir. Bu tür belgelerin biçimi ve boyutu işletmenin iç kontrol yapısının niteliği kadar işletmenin büyüklüğü ve karmaşıklığından da etkilenir. Denetçi, iç kontrol yapısı hakkında elde ettiği bilgiyi belgelemek amacıyla not alma, akış şemaları ve soru sorma yöntemlerini birlikte veya sadece birini kullanabilir (Kepekçi, 2000; 76).

6.5.1. Not Alma Yöntemi

Uygulaması basit ve esnek olan bu yöntem ile denetçi işletme personeline sorular sorarak ve görüşmeler yaparak bilgi toplar, iş akışlarını gözlemler ve topladığı bu bilgileri denetçi notlarında toplar. Bu tekniğin etkin olarak kullanılması denetçinin gözlem yeteneğinin gelişmiş olmasına ve gözlemledikleri ve edindikleri bilgileri iyi bir biçimde yazıya aktarmasındaki becerisine bağlıdır.

6.5.2. Akış Şemaları Yöntemi

Akış şemaları yöntemi, denetçinin işletmenin iç kontrol yapısının işleyişini, çeşitli semboller kullanarak şema biçimine getirmesi ve izlemesidir. Bu yöntem aracılığıyla işletmede sistemin işleyişinin genel bir haritası ortaya konulabilmektedir. (Bozkurt, 2010; 140). Örneğin, işletmeye stok girdiğinde, girdiği andan itibaren bu stokların kullanılmasına kadar tüm aşamalar semboller yardımıyla belirtilmiştir. “Stokların kaydını kim yapmıştır? Stokların fiziki kontrollerini kim yapmıştır? Stokları üretime gönderilmesine onay veren makam bulunmakta mıdır?” gibi sorulara cevap bulunmuş olur.

Bu yöntem not alma yöntemine göre daha uygun ve kullanışlı olmasına rağmen ayrı bir teknik bilgiyi gerektirdiğinden, zaman aldığından ve işletmenin kontrol ortamında meydana gelebilecek değişiklikler sonucunda diyagramında da değiştirilmesi gerekeceğinden dolayı uygulanması zor bir yöntemdir.

6.5.3. Anket Formu Uygulama Yöntemi

Bu yöntemde, her bir denetim alanı ile ilgili sorulacak sorular önceden hazırlanır, hazırlanan bu sorulara genel olarak “Evet” veya “Hayır” şeklinde cevaplar aranır. Alınan bu cevaplar neticesinde sistemin zayıf yönlerini belirlemeye çalışır.

Yedinci Bölüm

HESAPLARIN DENETİMİ

7.1. Denetimde Döngü Yaklaşımı ve İç Kontrolün Önemi

Döngü yaklaşımı, birkaç bilanço ve gelir tablosu hesabını birlikten inceleyen, birbiriyle yakından ilişkili işlemlerin toplandığı grupların denetim alanı sayılması yaklaşımıdır. Döngü yaklaşımında öncelikle benzer özellik gösteren yani birbirleriyle ilişkili hesap kalemleri bir araya getirerek döngüler oluşturulmaktadır. Daha sonra denetim sürecinde öncelikle bu döngüler incelenerek finansal tabloların doğruluğu ve dürüstlüğü hakkında genel bir kanıya varılmaktadır (Toroslu, 2012; 383).

Nejat Bozkurt (2010) Muhasebe Denetimi adlı kitabında, döngüleri şu şekilde sıralamıştır:

- Satış ve tahsilat döngüsü,
- Satın alma ve ödeme döngüsü,
- Stok ve üretim döngüsü,
- Personel ve ücret döngüsü,
- Kaynak elde etme ve geri ödeme döngüsü,
- Nakit döngüsü.

Finansal tabloların güvenilirliğine kanaat getirmek için muhasebe hesaplarının denetimi tek başına yeterli değildir. Hile ve hatalar ile şirketlerin iç kontrol sistemleri arasında sıkı bir ilişki olduğundan dolayı şirketin iç kontrol sisteminin işleyişinin de test edilmesi denetçiler için bir sorumluluktur. Denetim çalışmalarının söz konusu döngüler göz önünde bulundurularak yürütülmesi şirketlerin iç kontrol sisteminin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Etkin bir iç kontrol sisteminde kuvvetli bir görevler ayrılığı vardır. İşlemlerin bütün aşamaları tek bir departman tarafından yapılmamaktadır; aksine işlemlerin gerçekleşmesinde belli iş tanımlamaları ve bu iş tanımlarında çeşitli departmanlara verilen sorumluluk söz konusudur. Örneğin, satışların denetimini yapan bir denetçinin, görevler ilkesinin ayrılığını ve yetkilendirmeleri test etmek için satış

sipariş alımları ve çıkışlarının ya da satış sonrasında tahsilatların ve tahsilat kayıtlarının farklı birimler tarafından gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini; belli satış miktarları için yetkilendirmeler yapıp yapılmadığını; örgütsel yapının yetki alanlarına müdahale edilemeyecek bilgi teknolojilerini içerip içermediğini gözlemlemesi gerekir.

7.2. Kasa Hesabının Denetimi

Kasa hesabı, çok fazla sayıdaki işleme konu olan ve şirketin tahsilat ve ödeme döngülerini ilgilendiren bir hesaptır. Düşük bakiyeli çok fazla işleme konu olabileceğinden dolayı çalışanlar tarafından yapılan hilelere çok müsaittir.

7.2.1. Maddi Doğruluk Testleri

Kasa hesabının denetiminde maddi doğruluk testlerinin uygulanırlığı çok yüksektir. Bağımsız denetçiler, dönem sonu itibariyle gerçekleştirdikleri denetim faaliyetleri kapsamında kasa sayımlarına gözlemci olarak katılırlar ve sayım sonucunda tespit edilen bakiye tutanağa bağlanır. Kasa sayımları dönem sonlarında gerçekleştirilemediği durumlarda sayımın gerçekleştiği tarih ile dönem sonu arasındaki kasa girişleri ve kasa çıkışları incelenerek bakiyenin doğruluğu test edilebilmektedir. Kasa sayımında sadece paraların değil, aynı zamanda çek, bono, teminat mektupları gibi aktiflerin de fiili tutarlar ile kayıtlardaki tutarların karşılaştırması yapılır.

Büyük ölçekli şirketler ya da finansal kuruluşların birden fazla şubelerinde kasa olduğu durumlarda sayım şirketin bazı şubelerinde gerçekleştirilir. Kasada çok fazla sayıda kıymet değer (çek, senet, bono vb.) söz konusu olduğunda, diğer denetim tekniklerinde olduğu gibi anakütleden örnekleme yapılarak kıymetlerin sayımı gerçekleştirilir ve makul sayıda denetim kanıtı elde edilir.

Bağımsız denetçiler, dönem sonlarında gerçekleşen kasa sayımlarına gözlemci olarak katılmaktadırlar. Kasa sorumluları ve diğer personeller dönem

sonlarında sayımın gerçekleştirileceğini bildiklerinden dolayı bu duruma hazırlıklıdır. İç kontrol sisteminin kasa işlemlerinde etkinliğini ölçmenin etkili yöntemlerinden biri de kasa sayımlarının aniden, baskın niteliğinde gerçekleştirilmesidir. Çünkü kasa işlemlerinin çok fazla sayıda olması nakit işlemlerinde hırsızlık, usulsüzlük ya da hata ihtimalini artırmaktadır. Bundan dolayı, iç denetim birimleri tarafından aniden gerçekleştirilen kasa sayımları bağımsız denetçilerin kasa bakiyesine olan güvenirliliğini artırmaktadır.

7.2.2. Değerleme

Bağımsız denetçiler, yabancı paraların döviz değerlemesinin yapılıp yapılmadığını, eğer yapılıyorsa;

- Hangi sıklıkta yapıldığına,
- Değerlemelerde hangi kurların dikkate alındığına ve
- Kur hesaplamalarında hata yapılıp yapılmadığına dikkat etmelidirler.

Kaval'a (2008; 191) göre, yabancı paraların değerlemesinde problemler yaşanabilir. Çünkü yabancı para mevcutları Vergi Usul Kanunu madde 280'e göre, varsa Borsa Raici, yoksa T.C. Maliye Bakanlığı tarafından ilan edilen kurlar ile değerlendirilir. Maliye Bakanlığı her Ocak ayında bu kurları yayınlar. Buradaki efektif kuru değerlemeye esas kurdur. Ancak Sermaye Piyasası Kurulu'na tabi şirketler ile bankalar değerlendirme kurları farklıdır. Çünkü, bu mevzuata göre yabancı paralar T.C. Merkez Bankası'nın belirlediği efektif alış kurlarına göre değerlendirme yaparlar. Dolayısıyla T.C. Merkez Bankası kurları ile Maliye Bankası kurları arasında fark olabilir.

Denetçi, resmi siteler gibi güvenilir kaynaklardan elde ettikleri kurları yeniden hesaplama tekniğini kullanarak muhasebe uzmanlarının kur hesaplamalarında matematiksel bir hata ya da hile yapıp yapmadıklarını kontrol etmek ve değerlemeden kaynaklanan farkların kambiyo karı ya da kambiyo zararı olarak doğru bir şekilde sınıflandırıldığından emin olmak durumundadır.

7.3. Bankalar ve Çekler Hesaplarının Denetimi

Nakit hareketlerinin yoğun bir şekilde izlendiği hesapların başında banka hesapları gelir. Ancak müşterilerden alınan çekler ve satıcılara verilen çeklerde banka hesabı ile çok paralel çalışan hesaplar oldukları için banka hesabı ile birlikte denetlemeye tabi tutulurlar (Kaval, 2008; 193).

7.3.1. Maddi Doğruluk Testleri

Banka hesap bakiyesinin güvenilirliğini sağlayan en etkili denetim tekniği bankalara mutabakat göndermektir. Banka mutabakatları alıcı ve satıcı mutabakatlarına göre çok daha güvenilirlerdir; finansal kuruluşlar müşteri ve tedarikçi firmaları ile kıyaslandığında, hile ve usulsüzlüklerin karşılığı olan yaptırımları daha fazla ciddiye almaktadırlar. Fakat banka uzmanları banka mutabakatlarına verdikleri cevaplarda hata yapabilmektedirler. Bu durumda bankalardan hataların düzeltilip tekrar cevap verilmesi talep edilir.

Bankalara gönderilen mutabakatlarla sadece banka hesap bakiyesinin değil, aynı zamanda bankadaki çek, senet ve teminat gibi kıymetlerin doğrulaması yapılır. Mutabakatlara verilen cevaplar sayesinde banka kredileri, kredilerin vadeleri ve faiz oranları gibi konularda da detaylı bilgi alınabilmektedir.

Banka mutabakatlarına cevap alınamadığı durumlarda alternatif denetim prosedürlerinin uygulanması gerekmektedir. Örneğin, banka ekstreleri de her ne kadar mutabakatlar kadar kuvvetli kanıtlar olmasa da birer denetim kanıtı olarak değerlendirilebilirler. Çünkü banka ekstrelerinde de banka yöneticilerinin imzaları bulunduğu için dolayı bilginin dış kaynaklarca bir teyidi söz konusudur.

Alınan çeklerin maddi doğruluk çalışmaları kasa sayımları esnasında gerçekleştirilebilmektedir. Sayım esnasında çek bakiyesinin tamamının ya da örneklem yoluyla seçilen kısmının fiili olarak var olduklarının kontrolü gerçekleştirilmiş olur. Alınan çeklerin maddi doğruluğunun test edilmiş olması yeterli değildir. Şirket, çeşitli nedenlerden dolayı çeklerin bazılarını tahsil etme

kabiliyetinden yoksun olabilir. Bunun için, çeklerin vadelerinin iyi incelenerek vadesi geçen çekler hakkında bilgi toplanmalıdır.

Verilen çeklerde işletme zilyetliğinde olmadığı için herhangi bir mutabakat veya üçüncü kişilere onaylatma gibi teknikler kullanılamaz. Çekin lehdarı da çeki keşide etmiş olabilir. Bu nedenle verilen çekler için uygulanabilecek denetim tekniği belge incelemesi şeklinde olabilir (Kaval, 2008; 199). Ayrıca, denetim çalışmalarının yürütüldüğü tarihte bazı çeklerin ödeme vadeleri gelmiş olacağından, şirketin banka ekstrelerinden ya da banka dekontlarından vadesi gelmiş olan çeklerin ödemeleri kontrol edilebilir. Verilen çekin ödeme vadesi gelmiş olmasına rağmen şirket kayıtlarında söz konusu çekin ödemesi tespit edilemiyorsa bu durum hakkında şirket uzmanlarından bilgi alınmalıdır.

7.3.2. Değerleme

Banka bakiyesini vadeli ve vadesiz mevduatlar oluşturmaktadır. Banka mutabakatları ile vadeli mevduatların vadelerini ve faiz oranlarını doğrulayan denetçi yeniden hesaplama tekniğini kullanarak şirketin hesaplamış olduğu faiz gelirin hesaplanmasında bir yanlışlık yapıp yapılmadığını tespit etmek zorundadır. Bu teknik, yabancı para mevduat bakiyelerinin kur değerlemesi için de geçerlidir.

Hem alınan hem de verilen çeklerin reeskont hesaplamalarında şirket uzmanlarınca yapılması muhtemel olan matematiksel yanlışlıktan kaynaklanan hata ya da hilelerin önüne geçilmesi amacıyla reeskont hesaplamalarının kontrol edilmesi şarttır. Buna ek olarak, rakamların doğruluğundan emin olan denetçi ayrıca reeskont faiz giderleri ve reeskont faiz gelirleri hesaplarının muhasebeleştirilmesinde bir yanlışlığın olabileceğini göz önünde bulundurmalıdır.

7.4. Alacakların Denetimi

7.4.1. Maddi Doğruluk Testleri

Ticari alacaklar genel olarak senetli alacaklar ve senetsiz alacaklar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bir alacağın senetli veya senetsiz olması denetim tekniklerinin belirlenmesi açısından önemli bir ayrımdır.

Alacak senetleri bakiyesinin denetiminde yaygın olarak kullanılan denetim teknikleri sayım ve doğrulamadır.

Eğer senetler herhangi bir bankaya tahsile veya teminata verilmemişler ise, denetçi bunları hesap kesim tarihinden kısa bir süre önce veya sonra sayar. Bu sayım daha çok kasa sayımı ile birlikte yapılır. Çünkü senetler çoğu işletmede kasada muhafaza edilirler. Sayım sonucunda bulunan tutar ile hesapta yer alan tutar karşılaştırılarak fiili durum ile kaydi durumun eşitliği araştırılır (Kaval, 2008; 208).

Sayım esnasında, hesapta olan fakat fiilen gözlemlenmemiş olan senetlerin olması durumunda bu bakiyeler için bankalara mutabakat gönderilebilir. Zaten, bankalara gönderilen mutabakatlarda genellikle senet bakiyeleri hakkında bilgi de talep edildiğinden çoğu kez ayrıca bir mutabakat gönderilmesine ihtiyaç duyulmaz. Mutabakata cevap alındığında bankalara teminata ya da tahsile verilmiş olan senetler teyit edilmiş olur.

Senetsiz alacaklar için en etkili teknik doğrulamalardır. Alacak bakiyelerinin doğruluğunun testi için çoğunluğu yüksek bakiyeli olan müşterilere mutabakatlar gönderilir. Bir şirketin çok sayıda müşterisi olacağından tüm müşterilere mutabakat gönderilmesi mümkün değildir. Burada önemli olan bir husus, sadece yüksek bakiyeli müşterilere mutabakat göndermenin yanlış olacağıdır. Muhtemel hilenin tespiti için düşük bakiyeli müşterilerinin bazılarına da mutabakat gönderilmesi gerekmektedir. Ayrıca, denetçi mutabakat gönderilecek firmaları seçerken bir alacağın tahsilatının şüpheli olması ya da sektör dışındaki şirketten yüksek bir ticari alacağının gözükmesi gibi özel durumları göz önünde bulundurmalıdır.

Bağımsız denetçi, mutabakat ile doğruluğunu teyit edemediği alacak bakiyeleri için alternatif testler uygulamak zorundadır. Bu durumda, mutabakata cevap vermemiş olan müşteri firmaya dönem içinde düzenlenen satış faturaları detay teste tabi tutabilir ve aynı zamanda banka ekstrelerinden denetlenen dönemi izleyen dönemdeki müşteri ödemeleri kontrol edilebilir. Eğer müşteri firma ile denetlenen firma arasında bir sözleşme varsa, bu sözleşmenin elde edilmesi de bir denetim kanıtı olarak değerlendirilmektedir.

Bağımsız denetçi, müşteri bazında alacak bakiyelerini geçmiş dönemlerle kıyaslayarak vadesi geçmiş olan alacakların neden tahsil edilemediğini firma yetkilileriyle görüşmeli ve söz konusu bakiyeleri şüpheli alacak olarak sınıflandırmalıdır. Bir alacak, vadesi geçmediği halde de şüpheli duruma düşebilmektedir. Bundan dolayı bağımsız denetçiler mesleki içgüdülerine göre hareket ederek müşteri firmaların durumlarını genel ekonomik ve finansal koşulları dikkate alarak irdelemelidir. Şüpheli alacakların belirlenmesinde avukat mektupları da önemli bir yer tutmaktadır.

7.4.2. Değerleme

UFRS' nin bir gereği olarak, alacaklar ticari olan/ticari olmayan, kısa vadeli/uzun vadeli, ilişkili taraflardan olan/ilişkili taraflardan olmayan ayrımına tabi tutularak mali tablolarda yer alırlar. Bu ayrımın gereğinin dışında alacakların değerlendirme ve raporlamasında;

- Alacaklardan tahsil edilebilir (geri kazanılabilir) tutarının belirlenmesi, dolayısıyla karşılık ayırmaya gerek olup olmadığı, eğer ayrılacak ise tutarının ne olacağı,
- Reeskonta tabi tutulup tutulmayacağı, tabi tutulacaksa faiz oranının ne olacağı,
- Ayrılan karşılıklar ve reeskont tutarının vergi yasaları karşısındaki durumu,

- Mali tabloların eklerinde kamuya açıklanacak hususların niteliği ve ayrıntısı, önemi ve özelliği olan konulardır (Kaval, 2008; 216).

Denetçi, şirket uzmanlarının hazırlamış olduğu, alıcılar hesabını konu edinen reeskont hesaplamaları ve kur değerlemeleri gibi çalışmalarda doğru verilerin kullanıldığından ve hesaplamalarda yanlışlık yapılmadığından emin olmak durumundadır. Örneğin, şirketten 31.12.2012 tarihi itibarıyla alacakların vadesi çalışmasını alan denetçi, bu çalışmada 07.01.2013 vade tarihli gözüken bir alacağın tahsilat ödemesini, denetim çalışmalarını yürüttüğü sırada, 13.01.2013 tarihinde, banka ekstresi ya da benzeri bir destekleyici bir dökümanda teyit edebilir.

7.5. Duran Varlıkların Denetimi

İşletme aktiflerinde ağırlıklı yer tutan duran varlıklar, maddi olan duran varlıklar ve maddi olmayan duran varlıklar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Maddi duran varlıklar, arsa, arazi, binalar, araçlar, makine ve cihazlar, demirbaşlar ve yapılmakta olan yatırımlardan; maddi olmayan duran varlıklar ise haklar, şerefiye, kuruluş ve örgütlenme giderleri ve özel maliyetlerden oluşmaktadır.

Duran varlıkların denetiminde, sabit kıymet listelerinin şirket yetkililerinden alınarak muhasebe kayıtları ile karşılaştırması yapılmalıdır. Sabit kıymet listesinin doğruluğunu test etmenin birkaç tekniği söz konusudur. Bunlardan biri belge incelemesidir. Denetçiler, detay test prosedürlerini uygulayarak sabit kıymet giriş ve çıkışlarını test edebilirler. Sabit kıymet listelerinde, sabit kıymetlerin varlık numaraları, şirket aktifine giriş ve aktiften çıkış tarihleri, faydalı ömürleri, amortisman türleri ve maliyetleri gibi temel bilgileri içermelidir. Denetçiler, bu listelerden örnekleme yöntemiyle yeterli sayıda örnek seçerek sabit kıymet giriş ve çıkışlarına dair bilgileri alış ve satış faturalarını inceleyerek kontrol etmelidir.

Maddi duran varlıkların test edilmesinin diğer bir yöntemi ise fiziki incelemedir. Denetçiler, işletme yönetiminden sabit kıymet sayımı talep etmeli ve bu sayımlara gözlemci olarak katılmalıdır. Şirketin tüm sabit kıymetlerinin sayılmasının imkansız olacağından dolayı denetçi sabit kıymet listesinden değeri yüksek olan ve

her ne kadar değeri yüksek olmasa da denetçi içgüdüsüne göre görülmesinin gerekli olduğuna inanılan sabit kıymetler seçilir ve bu sabit kıymetlerin fiili olarak var oldukları görülebilir. Sabit kıymet sayımları esnasında, denetçiler fiili olarak var olan sabit kıymetlerin şirket kayıtlarında olmama ihtimalini de göz önünde bulundurur ve yine mesleki içgüdülerıyla örnekler seçerek bu sabit kıymetlerin listelerde olup olmadığının kontrolünü yapar.

Maddi duran varlıkların denetiminde uzman raporları da önemli yer tutmaktadır. Denetçiler, mühendislik gibi farklı bir uzmanlık gerektiren konularda alanında uzman kişilerin raporlarını dikkate alır ve bu raporları denetim kanıtı olarak değerlendirir. Hava ve deniz taşımacılığı yapan şirketlerin sabit kıymetlerinde değer düşüklüklerinin olup olmadığını değerlendiren bir denetçinin bir uzman görüşüne ihtiyaç duyması muhtemeldir.

Şirket bünyesindeki bazı sabit kıymetler kiralık olabilir. Kira sözleşmelerinin alınması kiralık sabit kıymetler ile şirket mülkiyetindeki sabit kıymetlerin ayrımında fayda sağlayacaktır. Ayrıca, stok kalemlerinde olduğu gibi, şirkete ait bazı sabit kıymetler geçici olarak başka bir şirkete ait lokasyonlarda ya da başka bir şirkete ait sabit kıymetler denetlenen işletmenin lokasyonlarında bulunabilir. Bu gibi durumlarda üçüncü taraflara mutabakat gönderilmesi söz konusu sabit kıymetlere ait bilgilerin doğruluğunun saptanması bakımından etkili bir yöntem olacaktır.

Denetçiler, analitik testler yaparak muhasebe uzmanlarının amortisman hesaplamalarında bir yanlışlık yapıp yapmadıklarını değerlendirmelidir. Şirket yönetimlerinin, şirket varlıklarının net değerlerini yükseltmek amacıyla amortisman hesaplamalarında oynama yapma ihtimalleri bulunmaktadır. Denetçiler, işletmenin sabit kıymetlerin muhasebeleştirme politikalarını iyi incelemeli, doğru faydalı ömür ve amortisman oranlarının kullanıldığından emin olarak amortisman tutarlarını yeniden hesaplamalı ve matematiksel yanlışlıkların olmadığını tespit etmelidir.

7.6. Stoklar ve Satışların Maliyetinin Denetimi

Stokların denetiminde, stok hesaplarına yapılan girişlerin ve maliyet oluşumunun, stok hesaplarından çıkışların ve satış maliyetlerinin doğru hesaplandığından emin olmak, mevcut stokların envanteri ve değerlemesi ilgili kontroller yapmak gerekir. Stok envanteri ve satış maliyetinin hesaplanması, dönem sonucunun hesaplanmasında en önemli unsur olduğundan, bu hesapların incelenmesi sağlıklı bir denetim sonucuna ulaşılabilmesi için büyük önem taşımaktadır (Gücenme, 2004; 76).

Stoklar, işletmenin ana faaliyet konularını oluşturduklarından, kar veya zarar tutarının azalmasına veya çoğalmasına neden olurlar. Mal alım ve satımında düzenli çalışmak zorunda kalan işletmeler, stokların miktar ve maliyetlerinde oynama yoluna gidebilirler (Bozkurt, 2008; 308).

7.6.1. Maddi Doğruluk Testleri

Denetçilerin stokların fiziki olarak var olduklarını saptayabilmesi için stokların fiziki sayımlarını gözlemci olarak katılması gerekir. Geçerli nedenlerden dolayı fiziki sayımı gözlemlemeyen denetçi alternatif denetim teknikleri kullanarak tatmin edici denetim kanıtları toplamak zorundadır.

Stoklar birden fazla lokasyonda ve çok fazla sayıda bulunabileceğinden dolayı denetçinin sadece bazı stokların sayımını gözlemleyerek genel bir kanaate varması yeterlidir. Denetçi, gözlemleri sırasında stok sayımlarının düzgün ve güvenilir bir şekilde gerçekleştiği izlenimini edinmelidir. Denetçinin, stok sayımları sırasında dikkat etmesi gereken hususlar şunlardır:

- Denetçi, bazı stok kalemlerinin birden fazla sayılmış ya da hiç sayılmamış olabileceğini bilmelidir. Stok alanlarının ve stok kalemlerinin niteliği ya da planlamadaki bir yanlışlık stokların belli bir sıra içerisinde sayılmasını engelleyebilir. Bunun için sayılan stok kalemleri işaretlenmeli ya da etiketlenmelidir.

- Sayım esnasında depoya herhangi bir stok girişinin ve çıkışının olmadığından emin olunmalıdır. Stok hareketliliğinin olduğu anlaşıldığında sevkiyat evraklarının alınması gerekecektir.
- İşletmenin ambarında konsinye stok olup olmadığı araştırılmalıdır (Toroslu, 2012; 374). Konsinye mallar için mutabakatlar gönderilip doğruluklarının teyit edilmesi gerekir.
- Hareketsiz veya çok az hareket gören veya artık hiç kullanılmaması olası olmayan mallar ile bozuk, çürük, yatık, arızalı mallar ayrıca tespit edilip, ayrı envanter listelerine alınmalıdır (Kaval, 2008; 260).
- Stokların güvenliği için gerekli prosedürlerin şirket yöneticileri tarafından izlenip izlenmediği hakkında fikir sahibi olunmalıdır. Stokların bulunduğu depolarda kamera ve yangın alarmı sistemlerinin olması buna örnek olarak verilebilir.

Sayım sonrasında, sayım sonuçları değerlendirilir. Sayım sonuçlarında önemsiz hatalar bulunursa bunların düzeltilmesi için sayım sorumluları uyarılır. Önemli sayılabilecek hatalar söz konusu ise yöneticiler ile görüşülerek bu durum kendilerine iletilmelidir.

Stokların fiziki olarak sayımı tamamlandıktan sonra sıra stok kalemlerinin kuruşlandırılmasına gelir. Bunun için stokların fiyatlaması yapılır. Stok miktarları ile fiyat çarpılır ve çarpımların toplamı alınarak, stoklar için toplam değer hesaplanır. Bu işlemlerden sonra denetçi sayım sonuçlarını, döneme ilişkinliğini, yazım hatalarının bulunup bulunmadığını inceleyerek stokların özenli ve doğru olarak değerlendirildiğini araştırır (Güredin, 2010; 442).

Denetçiler, stok girişlerinin doğruluğunu test etmek için detay testler yapabilir. Stok listesinden örneklem yoluyla örnekler seçer ve seçtiği örneklerin faturalarını kontrol ederek satın alınan stokların miktarlarının, tutarlarının ve satın alım tarihlerinin doğruluğuna yönelik kanıt elde etmiş olur.

7.6.2. Maliyet Hesaplarının Denetimi

Üretim işletmelerinde, üretim sürecinin sonunda mamullerin maliyetleri meydana gelmektedir. Maliyet muhasebesinin konusunda giren bu olayda mamul maliyeti aşağıdaki üç farklı gider şeklinde oluşur:

- Direkt ilk madde ve malzeme giderleri,
- Direkt işçilik giderleri,
- Genel üretim giderleri.

Üretim maliyetinin hesaplanmasında safha veya sipariş maliyetleme yöntemlerinden hangisinin kullanıldığı, fiili ya da standart maliyet sistemlerinden hangisinin benimsendiği, esas üretim yeri ve hizmet üretim yeri ayrımının doğru bir şekilde yapılıp yapılmadığı, endirekt giderlerin gider yerlerine yüklenmesinde (birincil dağıtım), hizmet gider yerlerindeki giderlerin esas üretim gider yerlerine yüklenmesinde (ikincil dağıtım) ve esas üretim gider yerlerine toplanan giderlerin mamullere yüklenmesinde (üçüncül dağıtım) kullanılan yükleme anahtarlarının uygun olup olmadığı ve bu dağıtımların sağlıklı yapılıp yapılmadığı kontrol edilmelidir (Gücenme, 2004; 78).

7.6.3. Değerleme

Stok ve maliyet işlemlerinde matematiksel hesaplamalar çok fazla yer tutmaktadır. Denetçiler, stok değerlendirme yöntemleri (LIFO, ortalama maliyet, vb.), maliyetlerin gider yerlerine dağıtımı, stok fiyatlaması gibi işlemleri incelerken kendileri de ayrıca hesaplamalar yapmalı ve matematiksel bir hata yapılıp yapılmadığını tespit etmelidir.

Denetçiler için önemli olan diğer bir konu, stoklarda değer düşüklüğü olup olmadığı ve eğer var ise değer düşüklüğünün doğru bir şekilde ayrılıp ayrılmadığının kontrolüdür. Stoklar hesabı denetiminin her aşamasında muhtemel değer düşüklükleri göz önünde bulundurulmalı, gerektiği durumlarda stoklarla ilgili olarak uzmanlardan yardım alınmalıdır.

Stok sayımları sonucunda stok fazlalıkları ya da stok noksanları söz konusu olabilir. Stoklar, satışların maliyetlerine doğrudan etki ettiklerinden dolayı direkt olarak dönem karı ya da zararlarına atılamaz. Stoklardaki fazlalık ya da noksanlık olmasaydı, söz konusu fark satışların maliyetine yansımış olacaktı. Bundan dolayı, yanlışlıkların olduğu durumlarda maliyet hesaplamaları gözden geçirilmek zorundadır.

7.7. Borçların Denetimi

7.7.1. Ticari Borçların Denetimi

Ticari borç bakiyelerinin doğruluğunu tespit edebilmenin en güvenilir denetim tekniklerinden biri satıcı firmalara mutabakat göndermektir. Satıcılara gönderilecek olan mutabakatta dönem sonu bakiyesi kadar söz konusu satıcı firmaya dönem içerisinde yapılan toplam ödemelerin hacmi de önemlidir. Bundan dolayı, denetçinin, mutabakat gönderilecek satıcı firmaları belirlerken alıcı mutabakatlarında olduğu gibi direkt olarak dönem sonu bakiyelerinin yüksekliğini göz önünde bulundurması yanlış olacaktır. Firmalar, borçlarını daha düşük göstermek amacıyla dönem sonu borç bakiyelerinde hile yapmaları durumunda, aslında yüksek derecede borçlu olunan bir satıcıya, şirket kayıtlarında düşük bakiyeli görüldüğü için mutabakat gönderilmeyecek ve böylece hile ortaya çıkartılamayacaktır.

Satıcı firmaların mutabakatlara cevap vermediği durumlarda alternatif testler uygulanmalıdır. Dönem sonu borç bakiyesini oluşturan, dönem içinde düzenlenmiş olan faturalar incelenebilir ve denetim dönemini izleyen döneme ait banka ekstreleri alınarak borç ödemeleri kontrol edilebilir.

Denetçiler, denetledikleri şirketten ödeme vadelerini gösteren bir çalışma almak durumundadırlar. Bu çalışmada vadesi geçmiş ama ödemesi yapılmamış tutarlar ayrıca değerlendirilmelidir. Vadesi geçmiş borç bakiyelerinin iki temel nedeni olabilir: Bunlardan biri satıcı firma ile yaşanan ihtilaftır, diğeri ise çalışma sermayesinin yetersizliğinden kaynaklanan bir borç ödeme kabiliyetsizliğidir. Bu noktada şirket avukatlarından alınan avukat mektupları da önemli bir kanıttır.

Davaya konu olan borçlar hakkında bilgiler muhasebe kayıtlarıyla karşılaştırılması denetçilere faydalı olacaktır.

Şirketlerden alınacak olan vade çalışması borçların reeskontu için önemlidir. Bu nedenle, vade çalışmalarının doğruluklarının test edilmesi reeskont tutarlarının doğru hesaplanması açısından da önemlidir. Örneğin, şirketten 31.12.2012 tarihi itibarıyla borçların vadesi çalışmasını alan denetçi, bu çalışmada 07.01.2013 vade tarihli gözüken bir borç ödemesini, denetim çalışmalarını yürüttüğü sırada, 13.01.2013 tarihinde, banka ekstresi ya da benzeri bir destekleyici bir dökümanda teyit edebiliyor olmalıdır.

7.7.2. Finansal Borçların Denetimi

Denetçinin kısa ve uzun vadeli banka kredileri bakiyelerine yönelik en güvenilir kanıtlarından biri banka mutabakatlarıdır. Bankalara gönderilen mutabakatlarda banka kredileri bakiyeleri test edilmiş olmaktadır. Mutabakatlarda banka kredileri ile ilgili olarak sadece bakiyeler değil, aynı zamanda kredinin döviz birimi, faiz oranı ve vadesi gibi bilgiler de doğrulanmış olmaktadır. Bu bilgilerin güvenilir bir kaynaktan elde edilmesi, faiz tahakkuklarının denetçi tarafından yeniden hesaplanarak matematiksel bir hatanın olup olmadığının tespiti açısından önemlidir. Nitekim, kontroller doğru kaynaklar üzerinden gerçekleştirilmelidir.

Kredi sözleşmeleri de güvenilirliği yüksek kanıtlardır. Banka kredileri ile ilgili faiz oranı ve vade gibi bilgiler görülebilir. Banka yetkilileri tarafından imzalandığından dolayı güvenilir bir denetim kanıtı olarak değerlendirilebilecek olan kredi sözleşmelerinde kredi anapara ve faiz ödemeleri tabloları da yer almaktadır. Denetçi, banka ekstresi ya da banka dekontlarından kredi anapara ve faiz ödemelerinin yapılıp yapılmadığını kontrol etmelidir.

7.8. Gelir – Gider Hesaplarının Denetimi

Gelir ve gider hesaplarının denetimi kar ve zararın doğruluğu açısından önemlidir. Şirket yöneticileri, şirket karını fazla göstermek için gelir hesaplarını daha yüksek ya da gider hesaplarını daha düşük göstermek eğiliminde olabaktardır.

Gelir ve gider kalemlerinin çoğu bilanço kalemleri ile bağlantılı olduğundan dolayı bilanço kalemlerinin denetimi yapılırken gelir gider kalemlerini de denetlemiş olur.

7.8.1. Satışların Denetimi

Satışlar, gelir kalemleri içerisinde en riski kalemlerdir. Karını olduğundan daha fazla göstermek isteyenler olan yöneticiler aşağıdaki yöntemlere başvurabilir:

- Kayıtlarda görülen satışların fiilen yüklemesi yapılmamıştır. Satış gerçek değildir (Bozkurt, 2010; 261).
- Yapılan yükleme ve kayıtlar gerçek olmayan müşterilere yapılmıştır (Bozkurt, 2010; 261).

Satışlar ile alacakların denetimi arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Denetçiler satışların detayları ile alacakların detaylarını karşılaştırarak bu hesap grupları arasındaki ilişkilerin uyumunu gözlemlemelidirler. Satış departmanlarından alınan listelerdeki yüksek tutarlı müşterileri bakiyeleri ile muhasebe kayıtlarında gözükken yüksek tutar alacak bakiyeleri arasındaki ilişkinin tutarsız olması denetçiler için bir risk teşkil eder. Ayrıca, alacak mutabakatları ile teyit edilen bakiyeler satışlara dair mali bilgilerin doğruluğu açısından oldukça önemlidir.

Satışların testinde analitik testler önemlidir. Özellikle üretim işletmelerinde miktar ve randıman incelemeleri yapılması satışlara yönelik güvence elde etmek için önemlidir. Bazı sektörlerde faaliyet gösteren şirketlerin satışlarının analitik testinde dış kaynak verilerinden yararlanılabilir. Örneğin, ilaç sektöründe faaliyet gösteren bir şirketin satışı analitik olarak test edilirken, Sağlık Bakanlığı'nın ilan ettiğı satış

fiyatları ile şirketin satış miktarlarını ve diğer etkenleri göz önünde bulundurarak şirketin toplam satış tutarı hakkında fikir sahibi olmak mümkündür.

Şirketlerin satışları test ediliyorken satışların marj analizlerinin yapılması diğer önemli bir gerekliliktir. Marj analizleri ile şirketin satışları aylık olarak incelenir ve brüt satışların, net satışların ve maliyetlerin yıl içerisindeki hareketliliği incelenir. Böylece, önemli artış ve azalışlar hakkında bilgi toplanır. Marj analizleri yapılırken sektörün ekonomideki durumları da dikkate alınmalıdır.

Analitik testlerin ve analitik incelemelerin yanı sıra belge incelemeleri de denetçilerin uygulaması gereken bir denetim tekniğidir. Bu teknik ile ana kütleden örnekler seçilerek satış faturaları ve şirketin satış sözleşmeleri incelenmelidir. Satış faturalarının örnek seçilmesinde iki yöntem vardır. Bunlardan birinde şirket kayıtlarından örnekler seçilir ve seçilen örneklerin faturaları incelenerek şirket kayıtlarındaki satışlar belgelere dayandırılır. Diğerinde ise, şirket dosyalarından örnek seçilen faturaların şirket kayıtlarında yer alıp almadığının incelenmesi yoluyla satışların kayıtlara geçirildiğine yönelik kanaat elde edilir. Her iki yöntemde de Ocak ayı ve Aralık aylarından da örneklerin seçilmiş olması satışların dönemsellığının kontrol edilmesi açısından gereklidir.

7.8.2. Faaliyet Giderlerinin Denetimi

Faaliyet giderleri şu hesaplardan oluşmaktadır:

- Araştırma ve Geliştirme Giderleri
- Pazarlama, Satış ve Dağıtım Giderleri
- Genel Yönetim Giderleri

Faaliyet giderleri, işletmenin esas faaliyetleri ile ilgili olan ve üretim maliyetine eklenmeyen giderlerdir. Bu giderlerin detayları ücret giderleri, bakım-onarım giderleri ve kira giderleri gibi detaylardan oluşur.

Faaliyet giderlerinin en önemli kalemlerinden biri ücret giderleridir. Ücret giderlerine hem analitik hem de detay test uygulamak mümkündür. Ücret giderlerinin

geçen dönem ile denetlenen dönem arasındaki farkı, personel sayıları ve zam oranları dikkate alınarak analitik teste tabi tutulur. Özellikle, personel sayıları ve zam oranlarının şirketlerin insan kaynakları departmanlarından alınması denetim kanıtına olan güveni artıracaktır. Ücret giderlerine detay test uygulanması da gereklidir. İnsan kaynakları departmanları tarafından hazırlanan personel icmalllerinde yer alan tutarlar ücret bordroları incelenerek ve çalışanlarla sözlü mutabakat yapılarak test edilebilir.

Faaliyet giderlerinde yer alan diğer önemli kalem amortisman giderleridir. Duran varlıkların denetiminde amortisman hesaplamaları zaten denetlendiğinden dolayı amortisman giderleri de ayrıca test edilmiş olmaktadır.

Diğer gider kalemleri kira giderleri, danışmanlık ve müşavirlik giderleri, bakım-onarım giderleri, vergi giderleri, yakıt, elektrik ve kırtasiye giderleri gibi çeşitli giderlerden oluşmaktadır. Bu giderler denetlenirken yüksek bakiye verenlerine öncelik tanınmalıdır. Giderin niteliğine göre analitik test ya da detay test veya her ikisi birden uygulanabilmektedir. Örneğin, kira giderlerini inceleyen bir denetçi, kira faturaları ve kira sözleşmeleri incelemesine ek olarak TÜFE oranlarını dikkate alarak çeşitli dönemlerdeki kira giderlerini analitik olarak inceleme yoluna da başvurabilir.

Gider hesaplarının denetlenmesinde giderlerin doğru sınıflanıp sınıflanmadığı kontrol edilmelidir. Örneğin, faaliyet giderlerinin her üç sınıfında da ücret giderleri bulunabilir. Muhasebe departmanı personel giderleri genel yönetim giderlerinde, satış departmanı personel giderleri ise satış ve pazarlama giderlerinde gösterilmelidir.

7.8.3. Diğer Gelir ve Giderlerin Denetimi

Diğer gelir ve giderlerin de büyük bir kısmı bilanço kalemlerinin denetimi ile ilişkilidir. Bazı gelir ve gider kalemleri ve bunların bilanço kalemlerinin denetimi ile olan ilişkileri şöyledir:

- Kambiyo Karları ve Zararları: Denetçi, alıcılar, satıcılar ve bankalar gibi hesapların denetimini yaparken kur değerlemelerinde doğru kurların kullanıldığının, hesaplamalarda matematiksel bir yanlış olmadığının ve kur farklarının Kambiyo Karları ve Kambiyo Zararları hesaplarında doğru bir şekilde muhasebeleştirildiğinin kontrolünü yapmakta olduğundan dolayı bu hesaplar hali hazırda test edilmiş olmaktadır.

- Reeskont Faiz Gelirleri ve Giderleri: Alacakların ve borçların denetiminin kapsamına reeskont hesaplamaları ve muhasebeleştirilmesi de girdiğinden dolayı bilanço denetimlerinde bu kalemlere yönelik bazı testler yapılmış olmaktadır. Reeskontların hesaplamalarında doğruluğuna kanaat getirilen rakamların gelir tablosunda doğru bir şekilde yer alıp almadıklarının kontrolü yapılmalıdır.

- Faiz Gelirleri: Faiz gelirleri, genellikle vadeli mevduat hesaplarından kaynaklanan gelirlerdir. Banka hesabının denetiminde faiz hesaplamalarına yönelik prosedürler izlenir, banka mutabakatlarında faiz oranı, vade gibi bilgiler teyit edilir.

- Duran Varlıklar Satış Karları ve Zararları: Sabit kıymet giriş ve çıkışları maddi duran varlıkların denetimine test edilmektedir. Sabit kıymet çıkışlarına yönelik testini yürüten denetçi, aynı zamanda bazı ek prosedürler izleyerek sabit kıymetin satışların kaynaklanan karları ya da zararları da ayrıca test etmiş olabilir.

- Karşılık Giderleri: Ticari alacaklar, stoklar ve duran varlıklardaki değer düşüklüklerinin muhasebeleştirilmesinin gelir tablosu bacağı olan bu hesap bilanço denetimleri sırasında test edilmiş olmaktadır.

Sekizinci Bölüm

TÜRKİYE’DE HİLE-DENETİM İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ANKET ÇALIŞMASI

8.1. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın araştırma bölümünde, Türkiye’ de hile eylemlerinin engellenmesinde yasal mevzuatların, standartların ve denetim faaliyetlerinin ne derecede etkili olduğu hakkındaki düşüncelere yer verilmiştir ve böylece denetim faaliyetleri ve mevzuatlara duyulan güveninin anlaşılması amaçlanmıştır. Katılımcılara sorulan bazı sorularda bağımsız denetimin diğer denetim türleriyle kıyaslanması talep edilmiş ve sonuçlar karşılaştırılmıştır.

8.2. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Araştırma, tanımlayıcı bir araştırma olup, araştırma yöntemi olarak anket uygulanmıştır. Anket formu, sadece denetim şirketlerinde çalışan bağımsız denetçiler ve vergi denetçileri ve şirket iç denetçileri üzerinde uygulanmıştır. Anket formuna özellikle bu alanlarda faaliyet gösterenlerden cevap alınması beklenmiş, meslek alanı ile ilgili departmanlarda çalışmayan personellerden alınan cevaplar dikkate alınmamıştır.

Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kişisel bilgilere yönelik sorular, ikinci bölümde ise araştırma soruları yer almaktadır.

8.3. Katılımcıların Kişisel Profilleri

8.3.1. Katılımcıların Eğitim Düzeyi

Katılımcılardan 116 kişi lisans, 25 kişi yüksek lisans ve 3 kişi doktora programı mezunudur.

Tablo 3. Katılımcıların Eğitim Düzeyi

Eğitim Seviyesi	Kişi Sayısı	Yüzde Oran
Doktora	3	%2
Yüksek Lisans	25	%17
Lisans	116	%81
Toplam	144	%100

8.3.2. Katılımcıların Deneyim Süreleri

Katılımcıların mesleklerindeki deneyim süresi dikkate alındığında, katılımcılardan 100 kişinin 1-5 yıl, 34 kişinin 6-10 yıl aralıklarında; 10 kişinin ise 10 ve üzeri yıllık bir deneyime sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Katılımcıların Deneyim Süresi

Deneyim Süresi	Kişi Sayısı	Yüzde Oran
1-5	100	%69
6-10	34	%24
10 ve üzeri	10	%7
Toplam	144	%100

8.3.3. Katılımcıların Çalışma Alanları

Katılımcılardan 108 kişi bağımsız denetim şirketlerinde çalışan kişilerdir. Katılımcılardan 32 kişi denetim şirketlerin vergi departmanlarında çalışarak tam tasdik ve vergi danışmanlığı hizmetlerinde görev almaktadır. Geriye kalan katılımcılar denetlenen şirketlerin iç denetim departmanlarında çalışan personellerden oluşmaktadır.

Tablo 5. Katılımcıların Çalışma Alanı

Çalışma Alanı	Kişi	Yüzde Oran
Bağımsız denetim	108	%75
İç denetim	4	%3
Vergi denetimi, vergi danışmanlığı	32	%22
Toplam	144	%100

8.3.4. Katılımcı Bağımsız Denetçilerin Ünvanları

Bağımsız denetçilerin sahip oldukları ünvanlar dikkate alındığında 63 katılımcı denetçi yardımcısı, 32 katılımcı denetçi, 7 katılımcı kıdemli denetçi, 2 katılımcı başdenetçi ve 4 katılımcı sorumlu ortak başdenetçidir. Bağımsız denetçilerden 53 katılımcı Bağımsız Denetim Lisansı'na sahiptir. Bağımsız Denetim Lisansı'na sahip olan denetçi yardımcılarını SMMM sertifikasını almadan denetçi olamamaktadırlar.

Tablo 6. Katılımcı Bağımsız Denetçilerin Sahip Oldukları Ünvanlar

Ünvan	Kişi Sayısı	Yüzde Oran
Sorumlu ortak başdenetçi	4	%4
Başdenetçi	2	%2
Kıdemli denetçi	7	%6
Denetçi	32	%29
Denetçi yardımcısı	63	%59
Toplam	108	%100

8.4. Genel Bulgular

8.4.1. Katılımcıların Türkiye'deki Hilelerin Yatırımcılara Olan Etkisi Üzerine Düşünceleri

Katılımcılara “Türkiye'deki hile eylemlerinin ve Türkiye'de mali tabloların hileli olma riskinin yatırımcıları ciddi bir şekilde etkilediğini ya da etkileyebilecek

boyutta olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların % 49’u “evet” yanıtını verirken, % 42’si “kısmen evet” cevabını vermiştir.

Tablo 7. Katılımcıların Türkiye'deki Hilelerin Yatırımcılara Olan Etkisi Üzerine Düşünceleri

Yanıt Seçenekleri	Yanıtlar	
	Kişi Sayısı	Yüzde Oran
Evet	70	%49
Kısmen evet	61	%42
Hayır	11	%8
Fikir sahibi değilim	2	%1
Toplam	144	%100

Ankete katılan 32 vergi denetçisinden 18 kişi “evet” yanıtını verirken, 12 kişi “kısmen evet” cevabını vermiştir. Buna karşın, bağımsız denetçilerden 48 kişi “evet”, 49 kişi “kısmen evet” cevabını vermiştir.

Verilen cevaplardan da anlaşılabileceği gibi katılımcıların çok büyük bir kısmı Türkiye’deki hilelerin yatırımcıları ciddi şekilde etkileyecek bir boyutta olduğunu ya da olabileceğini düşünmektedir.

8.4.2. Katılımcıların Türkiye’de Hilelerin Engellenmesinde Denetim Faaliyetlerinin Etkisi Üzerine Düşünceleri

“Hilelerin engellenmesinde ve ortaya çıkarılmasında Türkiye’deki bağımsız denetim faaliyetlerinin yeterli olduğunuz düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların % 6’sı “evet” yanıtını verirken, % 44’ü “kısmen evet”, % 47’si ise “hayır” yanıtını vermiştir.

Tablo 8. Katılımcıların Türkiye’de Hilelerin Engellenmesinde Denetim Faaliyetlerinin Etkisi Üzerine Düşünceleri

Yanıt Seçenekleri	Yanıtlar	
	Kişi Sayısı	Yüzde Oran
Evet	8	%6
Kısmen evet	64	%44
Hayır	68	%47
Fikir sahibi değilim	4	%3
Toplam	144	%100

Cevapların detayına bakıldığında, vergi denetçileri ve iç denetçilerden 12 kişinin “hayır” yanıtını verdiği; bu sayının bağımsız denetçilerde 56 kişi olduğu görülmüştür. Bağımsız denetçilerde mesleki kıdem arttıkça verilen cevaplar daha olumsuzlaşmaktadır. 63 denetçi yardımcısından 24 kişi, 39 kıdemli denetçi ve denetçiden 30 kişi ve 4 sorumlu ortak başdenetçiden ise 2 kişi “hayır” yanıtını vermiştir. Bu soruya sadece denetçi yardımcılarını “evet” yanıtını vermiştir.

Bu soruya katılımcıların vermiş oldukları cevaplar incelendiğinde katılımcıların % 47’sinin “hayır” yanıtını vermiş olması ülkemizde bağımsız denetime duyulan güvenin yeterli olmadığını göstermektedir.

8.4.3. Katılımcıların Türkiye’de Hile İle Mücadelede Mevzuatların Yeterlilikleri Üzerine Düşünceleri

Katılımcılara, sermaye piyasası mevzuatları (yeni bağımsız denetim mevzuatı da dahil), vergi mevzuatları, Türk Ticaret Kanunu ve diğer mevzuatların hilelerin engellenmesinde ne derecede etkili oldukları sorulmuş “oldukça etkili”, “etkili”, “yetersiz” ve “bilgi sahibi değilim” seçeneklerine göre her bir şıkkın değerlendirilmesi istenmiştir.

Sorulara cevap veren katılımcıların % 18’i sermaye piyasası mevzuatlarını “oldukça etkili”, % 59’u ise “etkili” olarak değerlendirmiştir. Vergi mevzuatları % 8 oranında “oldukça etkili”, % 39 oranında “etkili” olarak; Türk Ticaret Kanunu ise

sadece % 4 oranında “oldukça etkili”, % 49 oranında “etkili” olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 9. Katılımcıların Türkiye’de Hile İle Mücadele Mevzuatların Yeterliliği Üzerine Düşünceleri

Mevzuatlar	Oldukça Etkili		Etkili		Yetersiz		Bilgi Sahibi Değilim		Toplam	
	Kişi Sayısı	Yüzde Oran	Kişi Sayısı	Yüzde Oran	Kişi Sayısı	Yüzde Oran	Kişi Sayısı	Yüzde Oran	Kişi Sayısı	Yüzde Oran
Sermaye Piyasası Mevzuatları	26	%18	85	%59	30	%21	3	%2	144	%100
Vergi Mevzuatları	11	%8	56	%39	74	%51	3	%2	144	%100
Ticaret Kanunu	7	%4	70	%49	60	%42	7	%5	144	%100
Diğer Mevzuatlar	1	%0	29	%21	63	%44	41	%35	144	%100

Anket çalışmasına katılan bağımsız denetçilerden 19 kişi sermaye piyasası mevzuatlarını “oldukça etkili”; 65 kişi ise “etkili” olarak değerlendirmiştir. Başdenetçilerden 2 kişi sermaye piyasası mevzuatlarını “etkili” bulmuştur. Bununla birlikte, 27 vergi denetçisi sermaye piyasası mevzuatlarının “oldukça etkili” veya “etkili” olduğunu belirtmiştir.

108 bağımsız denetçiden 63 kişi vergi kanunlarını “yetersiz” bulmaktadır. Bu sayı vergi denetçilerinde 9 kişidir. Sorumlu ortak başdenetçilerin her biri vergi kanunlarını “yetersiz” olarak değerlendirmiştir. Bunun yanında, her ne kadar yeni Türk Ticaret Kanunu denetim ve finansal raporlama alanında çok büyük yenilikler getirmiş olsa da % 42 oranında “yetersiz” bulunmuştur. 48 bağımsız denetçi, 11 vergi denetçisi ve 1 iç denetçi Ticaret Kanununu “yetersiz” olarak değerlendirmişlerdir. En önemli sonuçlardan biri de sorumlu ortak başdenetçilerin her birinin Ticaret Kanunu’nun “yetersiz” olduğunu belirtmiş olmasıdır.

8.4.4. Katılımcıların Türkiye’de Hile İle Mücadelede Mevzuatların Yeterlilikleri Üzerine Öncelik Sıralamaları

Katılımcılardan sermaye piyasası mevzuatları, vergi mevzuatları, Türk Ticaret Kanunu ve diğer mevzuatların hilelerin engellenmesinde etkinliğine göre sıralanması istenmiştir.

Tablo 10. Katılımcıların Türkiye'de Hile İle Mücadelede Mevzuatların Yeterlilikleri Üzerine Öncelik Sıralamaları

Mevzuatlar	1. Tercih		2.Tercih		3. Tercih		4. Tercih		Toplam	
	Kişi Sayısı	Yüzde Oran	Kişi Sayısı	Yüzde Oran	Kişi Sayısı	Yüzde Oran	Kişi Sayısı	Yüzde Oran	Kişi Sayısı	Yüzde Oran
Sermaye Piyasası Mevzuatları	105	%73	25	%18	13	%9	1	%0	144	%100
Vergi Mevzuatları	27	%19	67	%46	45	%32	5	%3	144	%100
Ticaret Kanunu	12	%8	49	%34	81	%56	2	%2	144	%100
Diğer Mevzuatlar	0	%0	3	%2	5	%3	136	%95	144	%100

Katılımcıların % 73'ü sermaye piyasası mevzuatlarını listenin birinci kısmına yerleştirirken, katılımcıların %19'u vergi mevzuatlarını, % 8'i ise Türk Ticaret Kanunu'nu listenin başına koymuştur.

Bir önceki anket sorusunda sermaye piyasası mevzuatlarının en etkili araç olarak seçildiği sonucuna varılmıştı. Sermaye piyasası mevzuatları sıralamada da en çok güvenilen seçenek olmuştur. Sermaye piyasası mevzuatlarını ilk tercih olarak seçen katılımcılardan 82 kişi bağımsız denetçidir. Bağımsız denetçilerden sadece 16 kişi vergi kanunlarını ilk sıraya koyarken, bu sayı Ticaret Kanunu'nda 10 kişidir. Bunun yanında, vergi denetçilerinden sadece 10 kişi vergi kanunlarını ilk sıraya koymuştur. İlginçtir ki, sorumlu ortak başdenetçiler ve başdenetçilerin hiçbiri sermaye piyasası mevzuatlarını ilk sıraya yerleştirmeden, bu kişilerin her biri ilk sırada Ticaret Kanunu'na yer vermiştir.

8.4.5. Katılımcıların Çeşitli Kurum Denetçilerinin Denetim Faaliyetlerindeki Yeterlilikleri İle İlgili Düşünceleri

Katılımcılara Maliye Bakanlığı denetçilerinin, SPK (Sermaye Piyasası Kurumu) denetçilerinin, YMM (Yeminli mali müşavir) denetçilerinin, bağımsız denetçilerin, iç denetçilerin ve BDDK (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu) denetçilerinin denetim çalışmalarındaki yeterlilikleri sorulmuş ve bağımsız denetçilere yönelik değerlendirmelerin diğer denetçi türlerine yönelik değerlendirmelerle karşılaştırılması amaçlanmıştır.

Tablo 11. Katılımcıların Çeşitli Kurum Denetçilerinin Denetim Faaliyetlerindeki Yeterlilikleri Üzerine Düşünceleri

Denetçi Türü	Oldukça Etkili		Etkili		Yetersiz		Bilgi Sahibi Değilim		Toplam	
	Kişi Sayısı	Yüzde Oran	Kişi Sayısı	Yüzde Oran	Kişi Sayısı	Yüzde Oran	Kişi Sayısı	Yüzde Oran	Kişi Sayısı	Yüzde Oran
Maliye Bakanlığı Denetçileri	11	%7	65	%45	62	%43	6	%4	144	%100
SPK Denetçileri	22	%15	95	%65	25	%17	2	%1	144	%100
YMM Denetçileri	7	%4	65	%45	67	%46	5	%3	144	%100
Bağımsız Denetçiler	7	%4	99	%69	35	%24	2	%1	144	%100
İç Denetçiler	11	%7	61	%42	60	%41	12	%8	144	%100
BDDK Denetçileri	46	%31	74	%51	12	%8	12	%8	144	%100

Sonuçlar göstermiştir ki, denetçi vasfına en uygun niteliklere sahip denetçi kadrosunun BDDK ‘da bulunduğu düşünülmektedir. Toplamda 120 katılımcı BDDK denetçilerinin “oldukça etkili” ve “etkili” olduğunu belirtmiştir. Sadece 12 katılımcı bu denetim kadrosunun “yetersiz” olduğunu düşünmektedir. BDDK denetçilerinden sonra en çok güven duyulan denetçi kadrosu SPK denetçileri olmuştur. Katılımcılardan 117 kişi SPK denetçilerinin “oldukça etkili” ve “etkili” olduğunu belirtmiştir. Resmi kurum olan SPK ve BDDK tarafından istihdam edilen denetçilerden sonra en yeterli bulunan denetçi türü bağımsız denetçilerdir. Yani bağımsız denetçiler tam tasdik hizmeti sunan vergi denetçilerinden ve iç denetçilerinden daha yeterli bulunmuşlardır.

Katılımcı bağımsız denetçilerden 74 kişi bağımsız denetçilerin “oldukça etkili” ve “etkili” olduğunu, 34 kişi ise “yetersiz” olduğunu belirtmiştir. Bağımsız denetçilerden 44 kişi tam tasdik hizmeti veren vergi denetçilerinin “oldukça etkili” veya “etkili” olduğunu, 59 kişi ise “yetersiz” olduğunu düşünmektedir. Buna karşın, vergi denetçilerinden sadece 1 kişi bağımsız denetçileri “yetersiz” bulmuştur. Vergi denetçilerinden 26 kişi vergi denetçilerinin yeterli niteliklere sahip olduğunu düşünmektedir.

Sorumlu ortak başdenetçilerin her biri Maliye Bakanlığı denetçileri, SPK denetçileri ve tam tasdik hizmeti veren vergi denetçilerinin “yetersiz” olduğunu düşünmektedir.

Bu noktada diğer önemli bir sonuç, anket formundaki “Hilelerin engellenmesinde ve ortaya çıkarılmasında Türkiye’deki bağımsız denetim

faaliyetlerinin yeterli olduğunuz düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcıların % 47’sinin hayır yanıtı vermesine rağmen, bu soruda ise katılımcıların % 4’nün bağımsız denetçilerin yürütülen denetim faaliyetlerinde “oldukça yeterli”, % 69’ununda ise “yeterli” olduğunu belirtmesidir. Daha sonraki sorularda da görüleceği üzere, katılımcılar genel olarak bağımsız denetçilerin mesleki ahlak ve yeterlilik gibi standartları karşıladıklarını düşünmektedirler. Özetlemek gerekirse, bağımsız denetçilere duyulan güven bir bütün olarak bağımsız denetim faaliyetlerine duyulan güvenden daha fazladır. Burada üzerinde durulabilecek husus, daha sonra karşımıza çıkacak olan bir soruda katılımcıların çok büyük bir kısmının bağımsız denetçilerin şirketlerce bağımsızlıklarının zaman ve ücret açısından kısıtlandıklarını belirtmiş olması olabilir.

8.4.6. Katılımcıların Türkiye’deki Bağımsız Denetçilerin Mesleki Bilgi ve Ahlakları Hakkındaki Düşünceleri

Katılımcılara Türkiye’de bağımsız denetçilerin mesleki faaliyetlerini icra etmeleri ile ilgili olarak aşağıdaki tabloda görülen dört farklı durum verilmiş ve bunlardan kendileri için geçerli olan durumun seçilmesi istenmiştir.

Tablo 12. Katılımcıların Türkiye’de Bağımsız Denetçilerin Mesleki Bilgi ve Ahlakları Hakkındaki Düşünceleri

Durum	Kişi Sayısı	Yüzde Oran
Genel olarak, denetim personellerinin ne mesleki donanımına ne de mesleki ahlaka sahip olduğunu düşünüyorum.	16	%11
Genel olarak, denetim personellerinin mesleki donanımına sahip olduğunu fakat mesleki ahlak kriterlerini karşılamadığını düşünüyorum.	22	%15
Genel olarak, denetim personellerinin mesleki donanımına sahip olmadığını fakat mesleki ahlak kriterlerini karşıladıklarını düşünüyorum.	39	%27
Genel olarak, denetim personellerinin hem mesleki donanımına hem de mesleki ahlaka sahip olduğunu düşünüyorum.	67	%47
Toplam	144	%100

Katılımcıların % 47' sine göre Türkiye'de bağımsız denetçiler genel olarak hem mesleki donanımına sahip hem de mesleki ahlaka sahiptir.

Bağımsız denetçilerden sadece 52 kişi bağımsız denetçilerin hem mesleki donanımına hem de mesleki ahlaka sahip olduğunu belirtmiştir. Bu sayı, vergi denetçileri ve iç denetçilerde 14 kişidir. Sorumlu ortak başdenetçi ve başdenetçilerin hiçbirisi bağımsız denetçilerin mesleki donanım ve ahlak kriterlerini birlikte karşıladıklarını düşünmemektedir.

8.4.7. Katılımcıların Türkiye'deki Bağımsız Denetime Verilen Önem İle İlgili Düşünceleri

Katılımcılara, aşağıda yer alan iki durum hakkındaki düşünceleri sorulmuş ve katılımcılara bağımsız denetim faaliyetlerine devlet otoriteleri ve yatırımcılar tarafından ne derecede önem verildiği hakkındaki izlenimleri incelenmiştir.

Birinci Durum: Türkiye'deki yatırımcılar, hilelerin önlenmesi ve ortaya çıkartılmasında bağımsız denetimin önemini bilmektedir.

İkinci Durum: Kamu otoritelerince, hilelerin önlenmesi ve ortaya çıkartılmasında bağımsız denetimin önemi bilinmektedir.

Tablo 13. Katılımcıların Bağımsız Denetime Verilen Önem İle İlgili Düşünceleri

Durum	Katılıyorum		Katılmıyorum		Bilgi Sahibi Değilim		Toplam	
	Kişi Sayısı	Yüzde Oran	Kişi Sayısı	Yüzde Oran	Kişi Sayısı	Yüzde Oran	Kişi Sayısı	Yüzde Oran
Birinci Durum	51	%36	89	%62	4	%2	144	%100
İkinci Durum	55	%39	80	%56	8	%5	144	%100

Verilen cevaplar incelendiğinde, katılımcıların % 62'sinin yatırımcıların; %56 'sının ise kamu otoritelerinin bağımsız denetim faaliyetlerine yeterince önem vermediğini düşündükleri görülecektir. Bağımsız denetçilerden 72 katılımcı, vergi denetçilerinden ise 14 katılımcı, yatırımcıların bağımsız denetime yeterince önem

verilmediğini düşünmektir ve bu sayı diğer seçenekte sırasıyla 62 ve 14 kişidir. Sorumlu ortak başdenetçi ve başdenetçiler her biri bu iki duruma da katılmadıklarını ifade etmişlerdir.

8.4.8. Katılımcıların Türkiye’deki Bağımsız Denetimin Sınırlandırılması İle İlgili Düşünceleri

Katılımcılara denetim faaliyetlerini kısıtlayıcı faktörleri ile ilgili olarak aşağıdaki üç durum hakkındaki düşünceleri sorulmuştur ve denetimi kısıtlayıcı faktörlerin ne derece etkili olduklarının anlaşılması amaçlanmıştır.

Birinci Durum: Türkiye’de genel olarak şirket yönetimleri bağımsız denetçileri zaman açısından sınırlandırmaktadır.

İkinci Durum: Türkiye’de genel olarak şirket yönetimleri bağımsız denetçileri ekonomik ilişkiler açısından etki altına alabilmektedir.

Üçüncü Durum: Türkiye’de genel olarak şirket yönetimleri ya da şirket personelleri bağımsız denetçilere özverili şekilde yardımcı olmaktadır.

Tablo 14. Katılımcıların Bağımsız Denetimin Sınırlandırılması İle İlgili Düşünceleri

Durum	Katılıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Toplam	
	Kişi Sayısı	Yüzde Oran	Kişi Sayısı	Yüzde Oran	Kişi Sayısı	Yüzde Oran	Kişi Sayısı	Yüzde Oran
Birinci Durum	128	%90	8	%5	8	%5	144	%100
İkinci Durum	101	%70	31	%21	12	%8	144	%100
Üçüncü Durum	43	%29	62	%43	39	%27	144	%100

Katılımcılardan 5 bağımsız denetçi ve 3 vergi denetçisi ve kararsız 8 kişi hariç herkes Türkiye’de genel olarak şirket yönetimlerinin bağımsız denetçileri zaman açısından sınırladığına inanmaktadır. Aksi yönde fikir beyan eden bağımsız denetçilerin 4’ü denetçi yardımcısı, 1’i ise denetçidir. Yine, bağımsız denetçi ve vergi denetçilerinin büyük çoğunluğu Türkiye’de genel olarak şirket yönetimlerinin bağımsız denetçileri ekonomik ilişkiler açısından etki altına alabileceğini

belirtmişlerdir. Sorumlu ortak başdenetçi ve başdenetçilerin her biri bağımsız denetçilerin şirket yönetimleri tarafından zaman ve ekonomik açıdan etki altına alındığını belirtmiştir. Katılımcıların % 43’ü Türkiye’de genel olarak şirket yönetimleri ya da şirket personellerinin bağımsız denetçilere özverili bir şekilde yardımcı olmadığını belirtmiş, % 27’si ise bu konuda kararsız olduğunu belirtmiştir. Sonuçlar, denetçiler ve denetlenen işletmeleri arasındaki ilişkilerin ideal bir durumda olmadığını çok net bir şekilde göstermektedir.

8.4.9. Katılımcıların Türkiye’deki Bağımsız Denetim Faaliyetlerinin Standartlara Uygunluğu Hakkındaki Düşünceleri

Katılımcıların Türkiye’deki denetim faaliyetlerini Genel Kabul Görmüş Denetim Standartlarına göre değerlendirilmeleri istenmiştir.

Tablo 15. Katılımcıların Türkiye’de Bağımsız Denetimin Faaliyetlerini Standartlar Açısından Değerlendirmeleri

Standartlar	Çok İyi		İyi		Orta		Zayıf		Toplam	
	Kişi Sayısı	Yüzde Oran	Kişi Sayısı	Yüzde Oran	Kişi Sayısı	Yüzde Oran	Kişi Sayısı	Yüzde Oran	Kişi Sayısı	Yüzde Oran
Mesleki Eğitim ve Yeterlilik	14	%9	65	%46	56	%39	8	%6	144	%100
Bağımsız Davranabilme	12	%8	59	%41	54	%37	19	%14	144	%100
Mesleki Özen ve Titizlik	16	%12	82	%56	40	%28	6	%4	144	%100
Yeterli ve Güvenilir Kanıt Toplama	12	%8	61	%43	60	%42	11	%7	144	%100

Mesleki özen ve titizlik standardı toplamda 98 kişi ile en çok “iyi” ve “çok iyi” olarak değerlendirilen standart olmuştur. Bağımsız davranabilme standardı ise 19 katılımcı tarafından “zayıf” olarak değerlendirilerek en kötü nota sahip olmuştur.

Bağımsız denetçilerden 49 katılımcı mesleki eğitim ve yeterliliği “iyi” ve “çok iyi” olarak değerlendirirken, vergi denetçilerinden sadece 2 katılımcı bu standardı “orta” olarak değerlendirmiş, geri kalan tüm vergi denetçileri bu standart için “çok iyi” ve “iyi” değerlendirmesini yapmışlardır. Sorumlu ortak başdenetçi ve başdenetçilerden sadece 1 kişi bu standardı “iyi” olarak değerlendirmiş, diğerleri orta

ve aşağısını seğmişlerdir. Kıdemli denetęilerden sadece 1 katılımcı haricinde bu standarda “iyi” notunu veren olmamıştır. Denetęilerin kıdemi arttıķa bu standarda verilen not dūřmūřtır.

19 kişinin “zayıf” ve 54 kişinin “orta” değerlendirmesiyle en dūřuk değerlendirmeyi bağımsız davranabilme standardı almıştır. Sorumlu ortak bařdenetęi ve bařdenetęilerden sadece 1 kiři bu standardı “iyi” olarak değerlendirmiş, diğerleri orta ve aşağısını seğmişlerdir. Kıdemli denetęilerden ise sadece 2 katılımcı bu standardı “iyi” olarak değerlendirmişlerdir. Bir önceki standartta olduğu gibi burada da denetęilerin kıdemi arttıķa verilen cevapların daha olumsuzlaştıkları gürülmūřtır.

Mesleki eğitim ve yeterlilik standardı için “iyi” değerlendirmesi ağır basmıştır. Bu standarda verilen cevaplarda en ilginę sonuç vergi denetęilerinden hiğbir katılımcının bu standardı “zayıf” olarak değerlendirmemiş olmasıdır. Yeterli ve gürvenilir bilgi toplama standardına verilen cevaplarda ise “iyi” ve “orta” değerlendirmeleri birbirine çok yakın sonuçlar vermiştir. Dięerlerine benzer şekilde, sorumlu ortak bařdenetęi ve bařdenetęilerden sadece 1 kiři bu iki standardı “iyi” olarak değerlendirmiş, diğerleri orta ve aşağısını değerlendirmesinde bulunmūřlardır.

SONUÇ

Gelişmeler göstermiştir ki, her geçen gün denetim faaliyetleri artıyor, finansal raporlama ve denetim alanlarında evrensel değerler gelişiyor olsa da işletme yönetimleri ya da işletme çalışanları tarafından yapılan hileler halen daha yatırımcıları oldukça kötü etkilemeye devam etmektedir. Denetim sektöründe ve sermaye piyasalarında en gelişmiş ülke olan Birleşik Devletler’de dahi uygulanan çok sıkı vergi ve muhasebe yasalarına rağmen hile eylemleri yıkıcı olmuştur. Üstelik, bu derecede riske rağmen denetim şirketlerinin mesleki özen ve titizlikten uzak çalıştıkları ve hatta denetim ya da danışmanlık sözleşmesi imzaladıkları firmaların vergi kaçırıcı eylemlerine göz yumdukları örneklerine sadece geçmiş dönemlerde değil son zamanlarda da rastlanmıştır.

Hilelerin ortaya çıkartılmasından daha önemli bir şey varsa, bu da hilelerin yapılmadan önlenmesidir ki böylece yatırımcıların zarar görmesi engellenebilecektir. Bu konuda, ülkedeki yasal mevzuatların son derece etkili olduğu bilinmekte iken, bağımsız denetim şirketlerinin gerçekleştirdikleri denetim faaliyetlerinin de her ne kadar dönem sonlarında yapılıyor olsa da caydırıcı bir özelliğinin olduğu ve bunun hilelerin engellenmesinde bir fayda oluşturduğu da kabul görmektedir. Nitekim işletmelerin iç denetim faaliyetleri tek başına yeterli değildir, özellikle işletme yönetimlerince yapılacak hilelerin engellenmesinde dış denetime ihtiyaç vardır. Bu noktada ihtiyaç duyulan diğer bir şey bağımsız dış denetim faaliyetlerin Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları ve diğer standart ve kanunlarda şart koşulduğu üzere mesleki ahlak, mesleki titizlik ve bağımsızlık çerçevesinde yürütülmesidir.

Bağımsız denetim ve genel olarak denetim çalışmalarının önemi ülkemizde her geçen gün artmakta, bu alanda yasal yenilikler ve mesleki tartışmalar kendisini göstermektedir. Özellikle yeni Türk Ticaret Kanunu finansal raporlama ve denetim alanında köklü değişiklikler getirmiştir. Tüm bu gelişmelere rağmen ülkemizin denetim ve hatta muhasebecilik alanında katetmesi gereken bir yol bulunduğu tartışılmayacak bir gerçektir. Tezin sekizinci bölümünde yer alan yapılan araştırmanın sonuçları denetim sektörünün arzu edilen düzeyde olmadığını göstermiştir.

KAYNAKÇA

Kitap

Adiloğlu, Burcu. *İç Denetim Süreci ve Kontrol Prosedürleri*. İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2011.

Alp, Ali ve Saim Kılıç. *Kurumsal Yönetim*. İstanbul: Doğan Yayıncılık, 2014.

Apak, Sudi ve Engin Demirel. *Finansal Tablolar Analizi ve Yatırım Yönetimi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık, 2010.

Arens, A. Alvin, Randal J. Elder ve Mark S. Beasley. *Auditing and Assurance Services*. Birleşik Devletler: Pearson Education Limited, 2012.

Bozkurt, Nejat. *Hile*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2011.

Bozkurt, Nejat. *Muhasebe Denetimi*. İstanbul: Alfa Yayın, 2010.

Çaldağ, Yurdakul. *Denetim ve Raporlama*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2002.

Çömlekçi, Feruh, Münevver Yılcı, Nurten Erdoğan, Saime Önce, Seval Kardeş Selimoğlu, ve Ergün Kaya. *Muhasebe Denetimi ve Mali Analiz*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2010.

Elitaş, Cemal. *Muhasebe Denetiminde Çalışma Kağıtları*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2011.

Elitaş, Cemal. *Muhasebe Hilelerinin Önlenmesinde Sarbanes – Oxley Yasası ve Alman On Adım Programının Karşılaştırılması: Türkiye İçin Yol Haritası*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2012.

Gücenme, Ümit. *Muhasebe Denetimi*. İstanbul: Alfa Yayın, 2004.

Güredin, Ersin. *Denetim ve Güvence Hizmetleri*. İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2010.

Haftacı, Vasfi. *Muhasebe Denetimi*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2008.

- Karacan, Sami. *Etik Kavramı ve Muhasebe Meslek Etiği*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 2014.
- Kaval, Hasan. *Muhasebe Denetimi*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2008.
- Kepekçi, Celal. *Bağımsız Denetim*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2000.
- Kurnaz, Niyazi ve Tanzel Çetinoğlu. *İç Denetim*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 2010.
- Özbek, Çetin. *İç Denetim*. İstanbul: Türkiye İç Denetim Enstitüsü Yayınları, 2012.
- Özkul, Fatma Ulucan ve Zehra Almalı Özdemir. *İşletmelerde Hile Riski Yönetimi*. İstanbul: Beta Yayın, 2011.
- Pehlivanlı, Davut. *Modern İç Denetim*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2010.
- Pehlivanlı, Davut. *Hile Denetimi, Metodoloji ve Raporlama*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2011.
- Terzi, Serkan. *Hileli Finansal Raporlama*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2012.
- Toroslu, M. Vefa. *Finansal Tablolar Denetimi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2012.
- Tüm, Kayahan ve Mehmet Ünal Memiş. *İç Kontrol*. Adana: Karahan Kitabevi, 2012.
- Weygandt, Jerry, Paul Kimmel ve Donald Kieso. *Financial Accounting*. Birleşik Devletler: John Wiley & Sons, 2013.

Sürekli Yayınlar

Aslan, Kaya. «Denetim Sürecinde Önemlilik.» *Muhasebe ve Denetim Dergisi*, no. 2 (2000): 91-100.

Başpınar, Ahmet. «Türkiye’de ve Dünyada Denetim Standartlarının Oluşumuna Genel Bakış.» *Maliye Dergisi*, no. 48 (2005): 35-62.

Demirel, Savaş, İsmail Cengiz Erek ve Mine Çetin. «Denetim Standartlarının Önemi.» *Sayder Dış Denetim Dergisi*, no. 3 (2011): 245-251.

Sağlar, Jale ve Canol Kandemir. «Enron Olayı: Muhasebe Hilesi mi, Sistem Hatası mı?» *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, no. 11.1 (2007): 20-39.

Şirin, Mehmet. «Denetimde Kanıt Teorisi ve Gelişimi.» *Sayıştay Dergisi*, no. 61 (2006): 23-36.

İnternet Kaynakları

American Institute of Certified Public Accountants. *Analytical Procedures*. SAS no.56.

<http://www.aicpa.org/Research/Standards/AuditAttest/DownloadableDocuments/AU-00329.pdf> (23/07/2013 tarihinde erişilmiştir).

Deloitte Türkiye. *Uluslararası Denetim Standartları*.

http://www.denetimnet.net/Pages/uluslararasi_denetim_standartlari.aspx (02/04/2013 tarihinde erişilmiştir).

Özyürek, Hamide. «Uluslararası Finansal Raporlama Standartları Açısından Bağımsız Denetimin Önemi.» *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*. No. 4.2 (2012): 95-105.

http://iibf.erciyes.edu.tr/akademi/mh/suzay/kamugozetimi_muhveden_stand.pdf (14/04/2013 tarihinde erişilmiştir).

Şirin, Mehmet. *Uluslararası Denetim Standartları Çerçevesinde Denetim Kanıtları, Kanıt Toplama Teknikleri ve İstatistiki Örneklem Yöntemleri*.

<http://www.hazine.org.tr/tr/images/uluslararasi%20denetm%20standartlari.pdf> (12/04/2013 tarihinde erişilmiştir).

Türk Dil Kurumu.

http://m.tdk.org.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=156176 (14/02/2013 tarihinde erişilmiştir).

Uzay, Şaban. *Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu ve Meslek Mensupları*.

http://iibf.erciyes.edu.tr/akademi/mh/suzay/kamugozetimi_muhveden_stand.pdf (13/04/2014 tarihinde erişilmiştir).

Diğer

Association of Certified Fraud Examiners. *Report to the Nations on Occupational Fraud and Abuse*, 2012.

Bakanlar Kurulu. *Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*, Kasım 2011.

Bakanlar Kurulu. *Bağımsız Denetime Tabi Olacak Şirketlerin Belirlenmesine İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı*, Ocak 2013.

Dönmez, Adnan. «Ülkemizdeki Dış Denetim Sürecinin İşleyişine İlişkin Bir Değerlendirme.» Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi, 2002.

Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu. *Bağımsız Denetim Yönetmeliği*, Aralık 2012.

Kirik, Zafer. «Muhasebe Hata ve Hileleri İle Muhasebe Mesleğinde Etik: Afyonkarahisar’da Muhasebeciler Üzerine Bir Araştırma.» Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Anadolu Üniversitesi, 2007.

Maliye Bakanlığı. *Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavir ile Yeminli Mali Müşavirlerin Çalışma Usülleri Hakkındaki Yönetmelik*, Ocak 1990.

Sermaye Piyasası Kurulu. *Sermaye Piyasasında Finansal Raporlamaya İlişkin Esaslar Tebliği*, Seri: XI, No:29, Kasım 2003.

6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu.

620 no.lu Uluslararası Denetim Standardı.

Ek-1: Araştırmada Kullanılan Anket Formu

KİŞİSEL BİLGİLER

Soru 1: Adınızı ve soyadınızı yazınız? (Zorunlu değil).

Soru 2: Eğitim düzeyinizi belirtiniz.

- ☐ Lisans
- ☐ Yüksek lisans
- ☐ Doktora

Soru 3: Sahip olduğunuz deneyim süresini seçiniz.

- ☐ 1-5 yıl
- ☐ 6-10 yıl
- ☐ 10 ve üzeri yıl

Soru 4: Çalıştığınız departmanı seçiniz.

- ☐ Bağımsız denetim
- ☐ İç denetim
- ☐ Vergi denetimi, vergi danışmanlığı

Soru 5: Sahip olduğunuz denetim ünvanını belirtiniz (Bu soruya sadece bağımsız denetçiler yanıt verecektir).

- ☐ Sorumlu ortak başdenetçi
- ☐ Başdenetçi
- ☐ Kıdemli denetçi
- ☐ Denetçi
- ☐ Denetçi yardımcısı

ARAşTIRMA SORULARI

Soru 1: Türkiye’deki hile eylemlerinin ve Türkiye’de mali tabloların hileli olma riskini yatırımcıları ciddi bir şekilde etkilediğini ya da etkileyebilecek boyutta olduğunu düşünüyor musunuz?

- ☐ Evet
- ☐ Kısmen evet
- ☐ Hayır
- ☐ Fikir sahibi değilim

Soru 2: Hilelerin engellenmesinde ve ortaya çıkarılmasında Türkiye’deki bağımsız denetim faaliyetlerinin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?

- ☐ Evet
- ☐ Kısmen evet
- ☐ Hayır
- ☐ Fikir sahibi değilim

Soru 3: Aşağıdaki tabloda yer alan mevzuatları Türkiye’de hilelerin engellenmesinde yeterliliklerine göre değerlendiriniz.

Mevzuatlar	Oldukça Etkili	Etkili	Yetersiz	Bilgi Sahibi Değilim
Sermaye piyasası mevzuatları	☐	☐	☐	☐
Vergi mevzuatları	☐	☐	☐	☐
Ticaret Kanunu	☐	☐	☐	☐
Diğer kanunlar	☐	☐	☐	☐

Soru 4: Aşağıdaki tabloda yer alan mevzuatları Türkiye’de hilelerin engellenmesinde yeterliliklerine göre sıralayınız.

Mevzuatlar	1.Tercih	2.Tercih	3.Tercih	4.Tercih
Sermaye piyasası mevzuatları	☐	☐	☐	☐
Vergi mevzuatları	☐	☐	☐	☐
Ticaret Kanunu	☐	☐	☐	☐
Diğer kanunlar	☐	☐	☐	☐

Soru 5: Aşağıdaki tabloda denetçiler çalıştıkları kurumlara göre sınıflandırılmıştır. Bu denetçileri Türkiye’de hilelerin engellenmesindeki yeterliliklerine göre değerlendiriniz.

Denetçi Türü	Oldukça Etkili	Etkili	Yetersiz	Bilgi Sahibi Değilim
Maliye Bakanlığı denetçileri	☐	☐	☐	☐
SPK denetçileri	☐	☐	☐	☐
YMM denetçileri	☐	☐	☐	☐
Bağımsız denetçiler	☐	☐	☐	☐
İç denetçiler	☐	☐	☐	☐
BDDK denetçileri	☐	☐	☐	☐

Soru 6: Türkiye’de bağımsız denetçilerin denetim faaliyetlerinde mesleki bilgi ve mesleki ahlak standartlarını karşılamadaki yeterlilikleri üzerine verilmiş olan aşağıdaki durumlardan sizin düşüncenizi yansıtanı seçiniz.

Genel olarak, denetim personellerinin ne mesleki donanımına ne de mesleki ahlaka sahip olduğunu düşünüyorum.	☐
Genel olarak, denetim personellerinin mesleki donanımına sahip olduğunu fakat mesleki ahlak kriterlerini karşılamadığını düşünüyorum.	☐
Genel olarak, denetim personellerinin mesleki donanımına sahip olmadığını fakat mesleki ahlak kriterlerini karşıladığını düşünüyorum.	☐
Genel olarak, denetim personellerinin hem mesleki donanımına hem de mesleki ahlaka sahip olduğunu düşünüyorum.	☐

Soru 7: Aşağıdaki tabloda yer alan Türkiye’de bağımsız denetime verilen önem ile ilgili olarak iki durum hakkındaki düşüncelerinizi belirtiniz.

Durum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Bilgi Sahibi Değilim
Türkiye’de yatırımcılar, hilelerin önlenmesi ve ortaya çıkartılmasında bağımsız denetimin önemini bilmektedir.	☐	☐	☐
Kamu otoritelerince, hilelerin önlenmesi ve ortaya çıkartılmasında bağımsız denetimin önemi bilinmektedir.	☐	☐	☐

Soru 8: Aşağıdaki tabloda yer alan Türkiye’de bağımsız denetimin sınırlandırılması ile ilgili olarak üç durum hakkındaki düşüncelerinizi belirtiniz.

Durum	Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım
Türkiye’de genel olarak şirket yönetimleri bağımsız denetçileri zaman açısından sınırlandırmaktadır.	☐	☐	☐
Türkiye’de genel olarak şirket yönetimleri bağımsız denetçileri ekonomik ilişkiler açısından etki altına alabilmektedir.	☐	☐	☐
Türkiye’de genel olarak şirket yönetimleri ya da şirket personelleri bağımsız denetçilere özverili bir şekilde yardımcı olmaktadır.	☐	☐	☐

Soru 9: Aşağıdaki tabloda yer alan denetim standartları hakkındaki düşüncelerinizi belirtiniz.

Standart	Çok İyi	İyi	Orta	Zayıf
Mesleki eğitim ve yeterlilik	☐	☐	☐	☐
Bağımsız davranabilme	☐	☐	☐	☐
Mesleki özen ve titizlik	☐	☐	☐	☐
Yeterli ve güvenilir kanıt toplama	☐	☐	☐	☐

ÖZGEÇMİŞ

13 Mart 1987 tarihinde, İstanbul ili Şişli ilçesi doğumluyum. İlk, orta ve liseyi İstanbul ili Beyoğlu ilçesinde tamamladıktan sonra, Kocaeli Üniversitesi Kandıra Meslek Yüksek Okulu Yerel Yönetimler bölümünden 2007 yılında, dikey geçiş yaptığım Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Kamu Yönetimi bölümünden 2009 yılında mezun oldum. Mezuniyetimden sonra kısa dönem askerlik vazifemi Kocaeli İl Jandarma Komutanlığı'nda tamamladım, Amerika Birleşik Devletleri Kaliforniya Eyaleti'nde dil eğitimi aldım. Ocak 2008'de Arkan Ergin Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş. 'de vergi denetçisi olarak başladığım iş hayatımı Eylül 2012 – Mart 2014 tarihleri arasında bağımsız denetçi olarak Deloitte Türkiye ofisinde sürdürdüm. 2012 yılında başlamış olduğum Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Finans bölümü yüksek lisans eğitimime devam etmekteyim.

Özel ilgi alanlarım, denetim, mali tablolar analizi, kamu hukuku, seyahat ve kültürel ilişkiler ve sosyolojidir.

Serkan ERCİNLER